

Gerçek Çin

Bir Devrimin Yükselişi, Yenilgisi ve Bugünkü Sermaye
İmparatorluğu

Genç Yoldaşlara Marksist Bir Çin Dosyası

Bir ülkenin sosyalist olup olmadığı bayrağında, marşında ya da parti tüzüğü'nün giriş bölümünde yazmaz. Dört soruda yazar: **üretim araçları kimin elinde, artı-değere kim el koyuyor, emek gücü meta mı, devlet hangi sınıfın aygıtı?**

İçindekiler

GİRİŞ — NEDEN BİR ÇİN DOSYASI?	4
KISIM I — DEVRİMDEN ÖNCE: ÇİN'İ ANLAMAK	7
1. AFYON SAVAŞLARI'NDAN YIKILIŞA: YARI-SÖMÜRGE, YARI-FEODAL ÇİN	8
2. TAIPING'DEN 4 MAYIS'A: MODERN ÇİN'İN DOĞUM SANCILARI	9
3. ÇKP'NİN KURULUŞU VE 1927 FELAKETİ	10
4. KIRDAN KENTE: JIANGXI SOVYETİ, UZUN YÜRÜYÜŞ, YENAN	11
5. 1949: DEVRİMİN SINIFSAK KARAKTERİ	12
KISIM II — SOSYALİST İNŞA VE İÇ ÇELİŞKİLER (1949-1976)	15
6. KAZANIMLAR: NEYİ KÜÇÜMSEMEYECEĞİZ	16
7. YÜZ ÇİÇEK'TEN BÜYÜK İLERİ ATILIM'A: İRADECİLİĞİN BEDELİ	17
8. SOVYET-ÇİN BÖLÜNMESİ: HANGİ ELEŞTİRİ HAKLIYDI, HANGİ HAT YANLIŞTI	18
9. KÜLTÜR DEVRİMİ (1966-1976)	19
10. ÜÇ DÜNYA TEORİSİ VE NIXON'UN PEKİN'E GELİŞİ	20
11. ENVER HOCA VE AEP'İN ELEŞTİRİSİ	22
12. ARA BİLANÇO: MAO DÖNEMİNİ MUHASEBEYE TABİ TUTMAK	23
KISIM III — RESTORASYON: KAPİTALİZM NASIL GERİ GELDİ (1976-2012)	26
13. 1976 EKİM'İ: BİR DARBE, BİR DÖNEMİN KAPANIŞI	27
14. RESTORASYONUN ANATOMİSİ	27
15. HUKOU: KAPİTALİZMİN ÇİN'E ÖZGÜ UCUZ EMEK MAKİNESİ	29
16. 1989 TIANANMEN VE 1992 GÜNEY TURU	30
17. XIAGANG: DEVLET İŞÇİSİNİN TASFİYESİ	32
18. DTÖ, DÜNYA FABRİKASI, KÜRESEL DEĞER ZİNCİRİ	32
19. DEVLET KAPİTALİZMİ Mİ, DEVLET TEKELCİ KAPİTALİZMİ Mİ?	33
KISIM IV — BUGÜNKÜ ÇİN: SERMAYE, DEVLET, GÖZETİM (2012-2026)	37
20. Xİ DÖNEMİ: PARTİ-SERMAYE KAYNAŞMASI	38
21. SINIF HARİTASI: BUGÜNKÜ ÇİN'DE KİM, KİMİ, NASIL SÖMÜRÜYOR?	39
22. EMEK MÜCADELELERİ: YASAKLI SENDİKA, KENDİLİĞİNDEN DİRENİŞ	40
23. GÖZETİM REJİMİ: EFSANELERİ AYIKLAMAK	42
24. SİNCAN, HONG KONG, TİBET: ULUSAL SORUN VE BASKI AYGITI	44
25. YAPAY ZEKÂ VE ROBOTİK: ÜRETİCİ GÜÇLER KİMİN ELİNDE GELİŞİYOR?	46
26. KÜLTÜREL HEGEMONYA: GRAMSCI İLE ÇİN'İ OKUMAK	47
27. ÇİN EMPERYALİST Mİ? LENİN'İN BEŞ ÖLÇÜTÜYLE SINAV	49
28. ABD-ÇİN ÇATIŞMASI, 2025-2026: NEREDE DURUYORUZ?	51
KISIM V — TARTIŞMA VE SONUÇ	54
29. ÇİN SAVUNUSUNUN EN GÜÇLÜ HALİ — VE YANITIMIZ	55
30. TÜRKİYE'DE ÇİN TARTIŞMASI: TEORİ VE EYLEM'İN ÇİN DOSYASI	59
31. SOSYALİST ÜLKELER ARASI ÇATIŞMALAR: BİR DERSLER DÖKÜMÜ	62
32. GENÇ YOLDAŞLARA: ÇİN'DEN NE ÖĞRENECEĞİZ?	63

SONUÇ — KAMP DEĞİL SINIF

65

EKLER

67

EK A — KRONOLOJİ (1839-2026)

68

EK B — KAVRAM SÖZLÜĞÜ

70

EK C — OKUMA LİSTESİ VE KAYNAK NOTU

71

EK D — TARTIŞMA KARTI: ON BİR İTİRAZ, ON BİR KISA YANIT

73

GİRİŞ

NEDEN BİR ÇİN DOSYASI?

Tanidik bir sahne

Bir tartışma açılır. Biri Çin'deki fabrika koşullarından, Foxconn'daki intiharlardan, 996 çalışma düzeninden söz eder. Karşıdan cevap gelir: "Emperyalizmin propagandasına alet oluyorsun." Bir başkası Çin'in altyapı yatırımlarını, yoksulluğun azalmasını, ABD hegemonyasına karşı denge işlevini anlatır. Karşıdan cevap gelir: "Kapitalizmi savunuyorsun."

İki taraf da bir şey söylüyor. Ama ikisi de aynı şeyi yapmıyor: **sınıf çözümlemesi**.

Birinci taraf, Çin'i bir *bayrak* olarak savunuyor. Devletin adında "halk cumhuriyeti", partinin adında "komünist" yazdığı için, orada olup bitenin sosyalizm olduğunu varsayıyor. İkinci taraf, Çin'i *Batı* *basınının verdiği malzemeyle* eleştiriyor; eleştirisi doğru noktalara dokunsa bile, çerçevesi başkasının çerçevesi.

Bu dosya üçüncü bir şey deniyor. Ne kamp aidiyeti ne ithal anlatı. **Marksizmin kendi araçlarıyla Çin'e bakmak**.

Sorunun neden bu kadar zorlaştığı

Türkiye solunda Çin tartışması hiçbir zaman salt bir Çin tartışması olmadı. 1960'ların sonundan itibaren Çin, Türkiye'de bir *hizip pusulası* işlevi gördü. Pekin'den yana olmak ya da Moskova'dan yana olmak, kimin hangi örgütte olduğunu, hangi dergiyi okuduğunu, kiminle konuşup kiminle konuşmadığını belirledi.

Bunun bir sonucu oldu: **düşünce kimikleşti**. Bir düşünce kimlik haline geldiğinde, o düşüncenin eleştirilmesi kimliğe saldırı olarak yaşanır. Çin hakkındaki bir olgusal tespit, "sen kimsin, hangi kamptansın" sorusuna dönüşür. Elli yıl sonra bile, Çin'de bir grev haberi konuşulurken masaya 1970'lerin hizip hesaplaşması geliyorsa, sorun Çin'de değil bizde demektir.

Bu dosyayı yazma nedenlerimizden biri budur: Çin'i, kamp aidiyetinin rehinesi olmaktan çıkarıp yeniden bir *inceleme nesnesi* haline getirmek.

Yöntem beyanı

Bir ülkenin sosyalist olup olmadığını nasıl anlarız? Marksizmin cevabı nettir ve dört soruya bakar:

- 1. Üretim araçları kimin elinde?** Yalnızca hukuken kimin adına kayıtlı olduğu değil; kimin fiilen tasarruf ettiği, kârı kimin cebine girdiği, yatırım kararını kimin verdiği.
- 2. Artı-değere kim el koyuyor?** İşçinin ürettiği değerün ücretini aşan kısmı nereye gidiyor? Toplumsal ihtiyaçlara mı, sermaye birikimine mi?
- 3. Emek gücü meta mı?** İnsan, yaşamak için emek gücünü bir piyasada satmak zorunda mı? İşsizlik bir düzenleyici olarak işliyor mu?
- 4. Devlet hangi sınıfın aygıtı?** Devlet, sermayenin genel çıkarını mı örgütlüyor, yoksa sermayeyi tasfiye etmeyi mi?

Bu sorulara verilecek cevaplar, bir ülkenin bayrağından, marşından, parti tüzüğüne giriş bölümünden bağımsızdır. Marx bunu *Alman İdeolojisi*'nde çok önce söylemişti: bir çağı, o çağın kendisi hakkında söylediklerine bakarak değerlendiremeyiz.

Bu dosyanın bütün yöntemi bu dört soruya sadık kalmaktan ibarettir.

Dosyanın tezi

Baştan açıkça koyalım, sonra ispatlayalım:

1949 Çin Devrimi, yirminci yüzyılın en büyük anti-emperyalist ve anti-feodal ayaklanmalarından biriydi. Dörtte bir milyar insanı açlıktan, afyondan, toprak ağalığından ve emperyalist işgalden kurtardı. Bu bir kazanımdır ve savunulur.

Ne var ki devrimin sınıfsal bileşimi (köylülük ağırlıklı), teorik donanımı (Marksizmin ikinci elden ve pragmatik özümsemesi) ve uluslararası hattı (önce kampçılık, sonra ABD ile ittifak), 1976 sonrasında kapitalist restorasyonun önünü açan iç çelişkileri barındırıyordu.

Bugünkü Çin sosyalist değildir. Devlet tekelci kapitalizminin özgün, güçlü ve dünya ölçeğinde genişleyen bir biçimidir. Emperyalistler arası rekabetin tarafsız bir seyircisi değil, taraflarından biridir.

Bu teşhis, ABD emperyalizmine karşı mücadeleyi zayıflatmaz. Tersine: işçi sınıfını "iki kötünden birini seçme" tuzağından kurtarır.

Bu dosya ne değildir

- **Batı propagandasının tercümesi değildir.** Çin hakkındaki her iddia doğru değildir. "Vatandaş puanı" efsanesinin gerçekte ne olduğunu Bölüm 23'te ayrıntılı ele alacağız — ve göreceğiz ki Batı basınının anlattığı sistemin önemli bir kısmı hiç var olmadı. Gerçek gözetim rejimi daha farklı, daha sıkıcı ve bazı açılardan daha ürkütücüdür.
- **Mao'nun mahkemesi değildir.** Mao Zedung'u ne azizleştireceğiz ne şeytanlaştıracacağız. Bir devrim önderinin katkılarını da hatalarını da tarihsel koşulları içinde tartacağız.
- **Çin halkına karşı bir metin değildir.** Bu dosyanın bütün sempatisi, Shenzhen'de haftada 72 saat çalışan montaj işçisinin, ücretini alamadığı için vinç kulesine çıkan inşaat işçisinin, algoritmanın dakikasına hükmettiği kuryenin yanındadır.

Nasıl okunmalı

Dosya beş kısımdan oluşuyor ve baştan sona okunmak üzere kurgulandı; ama her kısım kendi başına da ayakta durur.

Aceleniz varsa: **Bölüm 14** (restorasyonun anatomisi), **Bölüm 21** (bugünkü sınıf haritası), **Bölüm 27** (Çin emperyalist mi?) ve **Bölüm 29** (karşı tezler) dosyanın omurgasıdır.

Tartışmaya girekseniz: **EK D**, en sık karşılaşılan itirazları ve kısa yanıtlarını içeriyor.

KISIM I

DEVİRİMDEN ÖNCE: ÇİN'İ ANLAMAK

Kısımın tezi: 1949'da olan şeyi anlamak için, 1839'da başlayan çöküşü anlamak gerekir. Çin Devrimi bir "komünizm ithalatı" değil, yüz yıllık bir ulusal felaketin içinden çıkan bir yanıtı — ve bu köken, devrimin hem gücünü hem sınırlarını belirledi.

BÖLÜM 1

AFYON SAVAŞLARI'NDAN YIKILIŞA: YARI-SÖMÜRGE, YARI-FEODAL ÇİN

Bir imparatorluğun uyuşturulması

1839'da Çin, dünya üretiminin kabaca üçte birini gerçekleştiren, kendi kendine yeten, dışarıdan alacak çok az şeyi olan bir imparatorluktu. İngiltere Çin'den çay, ipek ve porselen alıyor, karşılığında verecek bir şey bulamıyordu. Gümüş akıyordu — yanlış yöne.

Çözümü Doğu Hindistan Şirketi buldu: Bengal'de afyon yetiştir, Çin'e sok. 1830'lara gelindiğinde Çin'e yılda binlerce sandık afyon giriyordu; ülkede milyonlarca bağımlı vardı ve gümüş akışı tersine dönmüştü.

Qing hükümeti afyonu yasakladığında ve komiser Lin Zexu 1839'da Kanton'da yirmi bin sandık afyonu imha ettirdiğinde, İngiltere savaş ilan etti. Tarihte pek az savaş bu kadar çıplaktır: **bir imparatorluk, uyuşturucu ticaretini zorla sürdürmek için bir başkasına savaş açtı.**

Birinci Afyon Savaşı (1839-1842) Nanjing Antlaşması ile bitti: Hong Kong İngiltere'ye verildi, beş liman zorla ticarete açıldı, savaş tazminatı ödendi, gümrük tarifeleri Çin'in elinden alındı. İkinci Afyon Savaşı (1856-1860), İngiltere ve Fransa'nın Pekin'i işgaliyle ve Yazlık Saray'ın yağmalanıp yakılmasıyla sonuçlandı.

"Eşitsiz antlaşmalar" ve yarı-sömürgelik

Bunu izleyen altmış yıl boyunca Çin, ardı ardına gelen antlaşmalarla parçalandı: Rusya kuzeyi aldı, Japonya 1895'te Tayvan'ı aldı, Almanya Shandong'a yerleşti, Fransa güneyde nüfuz bölgesi kurdu, ABD "açık kapı" politikasıyla pastadan pay istedi. Yabancılar Çin topraklarında Çin yasalarına tabi değildi (kapitülasyonlar). Gümrükler yabancı memurlar tarafından yönetiliyordu. Yabancı savaş gemileri Çin nehirlerinde seyredebiliyordu.

KAVRAM: YARI-SÖMÜRGELİK BİR ÜLKENİN BİÇİMSEL OLARAK BAĞIMSIZ KALMASI AMA EKONOMİK VE SİYASAL OLARAK EMPERYALİST DEVLETLER TARAFINDAN DENETLENMESİ. SÖMÜRGEDE DOĞRUDAN YÖNETİM VARDIR; YARI-SÖMÜRGEDE YERLİ BİR YÖNETİM VARDIR, AMA O YÖNETİM EMPERYALİST SERMAYENİN ÇIKARLARININ BEKÇİLİĞİNİ YAPAR. LENİN BU BİÇİMİ EMPERYALİZM BROŞÜRÜNDE AYRICA ELE ALIR: YARI-SÖMÜRGELER, "SÖMÜRGE OLMAYAN AMA BAĞIMSIZ DA OLMAYAN" GEÇİŞ BİÇİMLERİDİR.

Aynı anda, kırdaki feodal ilişkiler ayakta duruyordu. Toprağın büyük kısmı, nüfusun çok küçük bir azınlığının elindeydi. Ortakçı köylü hasadın yarısını, kimi bölgelerde daha fazlasını toprak sahibine veriyordu. Tefecilik, borç köleliği, yerel milis güçleri ve klan iktidarı bir arada işliyordu.

Bu iki olgunun birleşimi — dışarıdan emperyalist tahakküm, içeride feodal sömürü — Çin Devrimi'nin klasik tanımını verir: **yarı-sömürge, yarı-feodal bir toplum.**

Neden bu tanım önemli?

Çünkü devrimin karakterini belirledi. Rusya'da 1917'de karşı karşıya gelen sınıflar sanayi proletaryası ile burjuvazi/toprak sahipleriydi. Çin'de 1920'lerde sanayi proletaryası nüfusun yüzde birini bile bulmuyordu. Nüfusun ezici çoğunluğu köylüydü.

Bu, Çin komünistlerinin önüne dev bir teorik ve pratik soru koydu: **Proletaryanın sayıca bu kadar zayıf olduğu bir ülkede, proleter bir devrim nasıl yapılır?**

Bu soruya verilen cevap — köylülüğe dayanmak, kırdan şehri kuşatmak, "dört sınıf bloku" kurmak — Çin Devrimi'ni mümkün kıldı. Ve elli yıl sonra restorasyonun zeminini hazırlayan çelişkileri de aynı cevabın içinde taşıdı. Bu dosyanın en önemli argümanlarından biri budur; Bölüm 5 ve Bölüm 12'de ayrıntılandıracağız.

BÖLÜM 2

TAIPING'DEN 4 MAYIS'A: MODERN ÇİN'İN DOĞUM SANCILARI

Taiping: on dört yıl, yirmi milyon ölü

1850-1864 arasında güney Çin'de patlayan Taiping Ayaklanması, insanlık tarihinin en kanlı iç savaşlarından biridir; tahminler 20 ila 30 milyon ölüden söz eder. Hong Xiuquan adında, sınavlarda başarısız olmuş ve kendisini İsa'nın küçük kardeşi ilan etmiş bir öğretmenin önderliğinde başlayan hareket, on dört yıl boyunca güney Çin'in büyük bölümünü yönetti; Nanjing'i başkent yaptı.

Programı dikkat çekicidir: toprağın eşit dağıtımı, ortak ambarlar, afyonun ve ayak bağlamanın yasaklanması, kadın-erkek eşitliğinin (kâğıt üzerinde) ilanı, kadınların orduda görev alması.

Taiping yenildi — Qing ordusunun yanı sıra İngiliz ve Fransız birliklerinin desteğiyle. Emperyalist güçler, yağmalamayı tercih ettikleri imparatorluğun ayakta kalmasını istiyordu.

Dersi: Köylü ayaklanmasının kendiliğinden gücü muazzamdır; ama bir öncü, bir program, bir sınıf perspektifi olmadan bu güç kendi içinde tükenir ya da yeni bir hanedan üretir. Mao, Taiping'i defalarca inceledi. Çin komünistlerinin köylülüğe verdiği önem kadar, köylülüğün "kendiliğinden" olamayacağına dair inancı da bu tarihten gelir.

1911: Cumhuriyet ki cumhuriyet değil

1911 Xinhai Devrimi Qing hanedanını devirdi ve Çin Cumhuriyeti'ni ilan etti. Sun Yat-sen'in "Üç Halk İlkesi" (milliyetçilik, demokrasi, halkın refahı) burjuva-demokratik bir programdı.

Ne oldu? Cumhurbaşkanlığı hemen bir general olan Yuan Shikai'ye geçti; Yuan kendini imparator ilan etmeye kalktı; öldüğünde (1916) ülke *savaş ağaları* arasında paylaşıldı. 1916'dan 1928'e kadar Çin, birbiriyle savaşan onlarca yerel askerî diktatörlüğün alanıydı — her biri farklı bir emperyalist devletin desteğiyle.

Dersi (Marksist açıdan kritik): Çin burjuvazisi, ulusal-demokratik devrimi tamamlayacak güçte ve iradede değildi. Emperyalist sermayeyle iç içe geçmişti, toprak sahipleriyle akrabaydı, kendi halkından korkuyordu. Bu, Mao'nun sonradan formüle edeceği tezin olgusal zeminidir: **yarı-sömürge ülkelerde burjuva-demokratik devrimin görevlerini burjuvazi yapamaz; ancak proletarya önderliğinde bir devrim tamamlayabilir.**

4 Mayıs 1919: Bir kuşağın uyanışı

Birinci Dünya Savaşı'nda Çin, İtilaf devletlerinin yanında yer aldı; yüz binlerce Çinli işçi Fransa'da cephe gerisinde çalıştı. Savaş bittiğinde Çin, Almanya'nın Shandong'daki imtiyazlarının kendisine döneceğini umuyordu. Versay Antlaşması bu imtiyazları **Japonya'ya** verdi.

4 Mayıs 1919'da Pekin'de üç bin öğrenci sokağa çıktı. Gösteriler bütün ülkeye yayıldı; Şanghay'da işçiler greve gitti, tüccarlar kepenk kapattı, Japon malı boykot edildi. Hükümet geri adım atmak zorunda kaldı.

4 Mayıs Hareketi yalnızca bir protesto değil, bir **kültürel-entelektüel kopuştu**. Konfüçyüsçü gelenek, aile hiyerarşisi, klasik yazı dili sorgulandı; halk diliyle (*baihua*) yazmak yaygınlaştı; Lu Xun gibi yazarlar Çin'in "insan yiyen" geleneksel ahlakını teşhir etti. Ve bu kuşak, Rusya'daki Ekim Devrimi'nin haberini almıştı.

Li Dazhao ve Chen Duxiu gibi aydınlar Marksizme yöneldi. 1919'un anlamı budur: **Çin aydınının burjuva demokrasisinden umudunu kesip sosyalizme yönelmesi**. Versay, Çin'e Batı demokrasisinin ne demek olduğunu öğretmişti.

BÖLÜM 3

ÇKP'NİN KURULUŞU VE 1927 FELAKETİ

Kuruluş

Çin Komünist Partisi Temmuz 1921'de Şanghay'da, on üç delegeyle kuruldu; toplantı polis baskını yüzünden bir tekneye taşındı. Delegelerden biri Mao Zedung'du; o tarihte yirmi yedi yaşında, Hunanlı bir öğretmen ve kütüphane memuruydu.

İlk yıllarda parti kentlerde ve işçiler arasında çalıştı; 1922-23'te demiryolu ve maden grevlerinde etkili oldu. Şubat 1923'te Pekin-Hankou demiryolu grevi kanla bastırıldı; parti kentlerde ne kadar kırılğan olduğunu gördü.

Komintern'in direktifi ve "blok içi" hat

Komintern, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde komünistlerin milliyetçi burjuva hareketlerle ittifak kurmasını öngörüyordu. Çin'de bu, Sun Yat-sen'in **Guomindang'**ı (GMD, Milliyetçi Parti) demekti. 1923'te Komintern'in ısrarıyla ÇKP üyeleri, *parti olarak değil birey olarak* GMD'ye üye oldular — buna "blok içi" (*bloc within*) taktiği denir.

İlk yıllarda sonuç etkileyiciydi. Sovyet danışmanları GMD'yi yeniden örgütledi, Whampoa Askerî Akademisi kuruldu (komutanı Chiang Kai-shek, siyasi komiseri Zhou Enlai idi), ortak bir devrimci ordu oluştu. 1926'da savaş ağalarına karşı **Kuzey Seferi** başladı ve zaferle ilerledi. Şanghay'da işçi sendikaları ayaklanarak şehri seferin gelişinden önce kendileri ele geçirdi.

12 Nisan 1927: Şanghay katliamı

Sonra Chiang Kai-shek döndü.

12 Nisan 1927'de Şanghay'da GMD birlikleri, yerel mafya (Yeşil Çete) ve yabancı imtiyaz bölgelerinin desteğiyle, sendikaları ve komünistleri katletti. Ölü sayısı tahminleri binlerlerdir. Ardından Nanjing, Kanton ve diğer kentlerde aynı temizlik tekrarlandı. Aralık 1927'de ilan edilen Guangzhou Komünü birkaç gün içinde ezildi.

ÇKP'nin üye sayısı bir yılda 58 binden 10 binin altına düştü. Kentlerdeki işçi örgütlenmesi neredeyse tümüyle imha edildi.

Bu felaketten çıkarılacak dersler

Bu, dosyanın ilerisi için kilit önemde bir andır. En az üç ders bırakır:

Birincisi — ittifakın sınırı. Ulusal kurtuluş mücadelesinde burjuva güçlerle geçici ittifak mümkündür; ama ittifak, **bağımsız sınıf örgütlenmesinin, bağımsız silahlı gücün ve bağımsız programın feda edilmesi** pahasına yapılırsa, ittifak ortağının ilk fırsatta sizi imha etmesiyle biter. ÇKP 1927'de kendi silahlı gücüne sahip değildi; GMD'nin ordusuna güveniyordu.

İkincisi — dışarıdan verilen taktiğin bedeli. Komintern'in direktifi, Çin'in somut durumunun somut tahlilinden değil, Moskova'daki iç mücadeleden ve genel bir şablondan türetilmişti. Stalin ile Troçki arasındaki 1927 tartışmasının merkezinde bu vardı. Kimin haklı olduğundan bağımsız olarak, ders açıktır: **hazır reçeteler, somut tahlilin yerini alamaz.** Bu dersi, kırk yıl sonra Çin'in kendi reçetelerini başkalarına ihraç ederken unutulduğunu göreceğiz.

Üçüncüsü — devrimin coğrafi kaymasının nedeni. 1927 sonrası ÇKP kentlerde tutunamadı. Hayatta kalanlar kıra çekildi. Çin Devrimi'nin köylü karakteri bir teorik tercih değil, bir **hayatta kalma zorunluluğu** olarak başladı. Bunu akılda tutmak, Bölüm 5'te yapacağımız sınıfsal çözümleme için şarttır.

BÖLÜM 4

KIRDAN KENTE: JIANGXI SOVYETİ, UZUN YÜRÜYÜŞ, YENAN

Kırsal üsler

1927'den sonra Mao, Hunan'da Güz Hasadı Ayaklanması'nı örgütledi; başarısız oldu ve kalan güçlerle Jinggang Dağları'na çekildi. Zhu De ile birleşerek Kızıl Ordu'nun çekirdeğini kurdular. 1931'de Jiangxi'de **Çin Sovyet Cumhuriyeti** ilan edildi.

Bu üs bölgelerinde uygulanan program, devrimin köylü tabanını kazanmasının anahtarıdır: toprak ağalarının toprağına el konması ve köylüye dağıtılması, tefeci borçlarının silinmesi, kira oranlarının düşürülmesi, okuma-yazma kursları, kadınların boşanma hakkı.

Bir köylü için bunun anlamı somuttu: **Kızıl Ordu geldiğinde toprak sahibi oluyordun.** Devrimin kitle desteğini anlamak için ideolojik broşürlerden çok bu somut alışverişi bakmak gerekir.

Uzun Yürüyüş

Chiang Kai-shek 1930-34 arasında beş "kuşatma seferi" düzenledi. Beşincisi, Alman askerî danışmanların blokhaus stratejisiyle sonuç verdi. Ekim 1934'te Kızıl Ordu Jiangxi'yi terk etti.

Bir yıl, on bin kilometre, on bir eyalet, yirmi dört nehir, on sekiz sıradağ. Yola çıkan yaklaşık 86 bin kişiden Shaanxi'ye ulaşan sayı 8-10 bin civarındaydı.

Ocak 1935'teki **Zunyi Konferansı** siyasal olarak belirleyicidir: Mao burada fiilî önderliği ele geçirdi, Moskova'da eğitilmiş "28 Bolşevik" grubunun etkisi kırıldı. Bu, ÇKP'nin Komintern'den *pratikte* özerkleşmesinin başlangıcıdır.

Uzun Yürüyüş askerî olarak bir yenilgi, siyasal olarak bir doğustur. ÇKP kendi mitolojisini, kendi kadro çekirdeğini ve kendi önderliğini burada kurdu.

Yenan yılları (1936-1947)

Shaanxi'deki Yen'an üssünde ÇKP on yıl boyunca hem bir devlet gibi yönetti hem bir okul gibi işledi. Mao'nun temel metinlerinin çoğu burada yazıldı: *Pratik Üzerine* ve *Çelişki Üzerine* (1937), *Uzun Süreli Savaş Üzerine* (1938), *Yeni Demokrasi Üzerine* (1940), *Yenan Edebiyat ve Sanat Forumu'nda Konuşmalar* (1942).

Aynı dönemde **Zhengfeng** (düzeltme) kampanyası yürütüldü (1942-1944). Amacı kadroları ideolojik olarak birleştirmekti; yöntemi eleştiri-özeleştiri seanslarıydı. Kampanya bir yandan partiyi disipline etti, öte yandan Kang Sheng yönetiminde ciddi bir baskı ve zorla itiraf pratiği üretti; Wang Shiwei gibi eleştirel aydınlar hedef alındı ve Wang sonradan idam edildi. Bu, Kültür Devrimi'nde tekrarlanacak bir örüntünün ilk hâlidir: **eleştiri mekanizmasının, eleştiri bastırma aracına dönüşmesi**.

Anti-Japon savaşı ve ikinci birleşik cephe

Japonya 1931'de Mançurya'yı, 1937'de Çin'in doğusunu işgal etti. Aralık 1936'daki Xi'an olayında Chiang Kai-shek kendi generalleri tarafından tutuklandı ve komünistlerle ikinci birleşik cepheye zorlandı.

Savaş boyunca ÇKP, Japon hatlarının gerisinde gerilla üsleri kurdu; savaşın sonunda üye sayısı 1,2 milyona, ordusu yaklaşık bir milyona ulaşmıştı. GMD ise kentlerde yozlaşma, hiperenflasyon ve halktan kopuşla anıldı.

Bu, 1949'un asıl açıklamasıdır. Çin Devrimi'ni "Sovyet dayatması" ya da "dışarıdan ihraç" sayan anlatılar bu on beş yıllık gerçek toplumsal çalışmayı görmezden gelir. ÇKP kazandı çünkü toprak verdi, çünkü işgale karşı savaştı, çünkü kadrosu köylüyle birlikte yaşadı. GMD kaybetti çünkü toprak sahibinin, tefecinin ve emperyalist sermayenin partisiydi.

BÖLÜM 5

1949: DEVRİMİN SINIFSAK KARAKTERİ

"Yeni Demokrasi" nedir?

Mao'nun 1940'ta formüle ettiği **Yeni Demokrasi** teorisi, Çin Devrimi'nin resmî çerçevesidir. Özeti şudur:

Çin yarı-sömürge, yarı-feodal bir ülkedir. Devrimin ilk aşaması sosyalist değil, **burjuva-demokratiktir**: emperyalizmin kovulması, feodalizmin tasfiyesi, ulusal birliğin sağlanması. Ama bu görevleri burjuvazi yapamaz; proletarya (yani ÇKP) önderliğinde yapılacaktır. Bu aşamada dört sınıf bir blok kurar:

1. İşçi sınıfı
2. Köylülük
3. Küçük burjuvazi
4. **Milliyetçi (komprador olmayan) burjuvazi**

Yeni devletin bayrağındaki dört küçük yıldız bu dört sınıfı temsil eder; büyük yıldız partiyi.

Bu neden hem doğru hem sorunluydu?

Doğru yanı: Yarı-sömürge bir ülkede devrimin ilk aşamasının anti-emperyalist ve anti-feodal olması Marksist açıdan tutarlıdır. Lenin de sömürge ülkelerde ulusal kurtuluş hareketleriyle ittifakı savunmuştu. Çin'de milliyetçi burjuvazinin bir kesiminin Japon işgaline ve komprador kesime karşı durduğu doğrudur.

Sorunlu yanı — ve bu dosya için kritik olan: Yeni Demokrasi, geçiş olarak formüle edildi ama pratikte kalıcı bir sınıf ittifakı kültürü üretti. Üç sonucu oldu:

(a) Burjuvazinin bir kesimi devrimin *müttefiki* sayıldı ve sınıf olarak tasfiye edilmedi. 1949'dan sonra "milliyetçi kapitalistlere" fabrikaları karma işletmelere dönüştürölürken devlet tahvili ve sabit faiz ödendi; bu ödemeler 1956'dan sonra bile yıllarca sürdü. Kapitalist sınıfın bir bölümü, ekonomik ve toplumsal ağlarıyla birlikte, ortadan kaldırılmadı — dönüştürölldü. 1979'dan sonra bu ağların yeniden aktifleşmesi tesadüf değildir.

(b) Devrimin öznesi işçi sınıfı değil parti-ordu aygıtıydı. 1949'da Çin'de sanayi işçisi sayısı birkaç milyondur; ÇKP üyelerinin ezici çoğunluğu köylü kökenliydi. Devrim, işçi sınıfının kendi öz-örgütlenmesi (sovyetler, fabrika konseyleri, sendikalar) yoluyla değil, köylü ordusunun kentleri fethetmesi yoluyla gerçekleşti. Şehirler devrime katılmadı; **teslim alındı**.

Bunun sonucu şudur: sosyalist inşa boyunca iktidar, işçi sınıfının doğrudan denetiminde değil, **partinin işçi sınıfı adına** elinde kaldı. Bu, teorik bir incelik değil, restorasyonun neden bu kadar kolay olduğunun açıklamasıdır. 1978'de yön değıştirdiğinde, parti önderliğine "hayır" diyebilecek örgütlü bir işçi sınıfı yoktu — çünkü hiç var olmamıştı.

(c) Milliyetçilik ile enternasyonalizm arasındaki denge, milliyetçilik lehine bozuldu. Devrim, yüz yıllık ulusal aşağılanmanın sonu olarak yaşandı. Mao'nun 1 Ekim 1949'daki "Çin halkı ayağa kalktı" cümlesi, sınıfsal değil ulusal bir cümledir. Bu, o an için anlaşılırdır. Ama devletin meşruiyet zemini olarak *ulusal kalkınma ve büyüklük* yerleştiğinde, sosyalizm giderek "Çin'i güçlendirmenin bir yolu" olarak anlaşılmaya başlanır. Bugün Xi'nin "Çin Rüyası" söylemi, bu damarın doğrudan mirasçısıdır (Bölüm 26).

Bir dengeli değerlendirme

Bunları söylemek, 1949'u küçümsemek değildir. 1949, dörtte bir milyar insan için:

- toprak ağalığının sonu,
- afyon bağımlılığının kitlesel olarak tasfiyesi,
- ayak bağlama geleneğinin bitişı,
- zorla evlendirmeyi yasaklayan ve boşanma hakkı tanıyan 1950 Evlilik Yasası,
- emperyalist imtiyazların kaldırılması

demekti. Bu kazanımlar gerçektir ve savunulur.

Ama bir devrimin kazanımlarını savunmak, o devrimin iç çelişkilerini görmezden gelmeyi gerektirmez. **Diyalektik tam da budur:** bir olguyu, kendi içindeki karşıt yönelimlerle birlikte kavramak. Çin Devrimi'nin içinde, daha ilk günden, hem sosyalizme giden bir damar hem kapitalizme geri dönmeyi mümkün kılan bir damar vardı. Yirmi yedi yıl sonra hangisinin galip geldiğini biliyoruz.

KISIM I — KARŞITLIK TABLOSU

KONU	YAYGIN KANI	MARKSİST ÇÖZÜMLEME
Devrimin kaynağı	"Sovyetler ihraç etti" / "Komünizm dışarıdan geldi"	Yüz yıllık yarı-sömürgeleşme ve feodal sömürünün ürettiğı toplumsal patlama; ÇKP on beş yıllık üs bölgesi pratiğıyle kitle tabanı kazandı
1927 felaketi	Bir taktik hata	Bağımsız sınıf örgütlenmesi ve silahlı gücü olmayan ittifakın kaçınılmaz sonucu; dışarıdan verilen şablonun bedeli
Devrimin öznesi	"Çin işçi sınıfı iktidarı aldı"	Köylü ordusunun önderliğindeki parti aygıtı kentleri fethetti; işçi sınıfı öz-örgütlenmesiyle iktidara gelmedi
Yeni Demokrasi	Sosyalizme geçişin akıllı formülü	Doğru bir geçiş tespiti; ama burjuvazinin bir kesimini tasfiye etmeyen, kalıcı sınıf ittifakı kültürü üreten bir çerçeveye dönüştü
1949'un anlamı	Ya "sosyalizmin zaferi" ya "totalitarizmin başlangıcı"	Muazzam bir anti-emperyalist, anti-feodal kazanım; aynı zamanda restorasyonun tohumlarını içeren çelişkili bir yapı

KISIM II

SOSYALİST İNŞA VE İÇ ÇELİŞKİLER (1949-1976)

Kısımın tezi: Mao dönemi ne bir cennet ne bir felakettir. Gerçek ve ölçülebilir kazanımlarla, ağır iradeci hatalarla ve giderek derinleşen bir teorik savrulmayla malûl, çelişkili bir dönemdir. Bu dönemi dürüstçe değerlendirmeden 1976 sonrası açıklayamayız — çünkü restorasyonu mümkün kılan koşulların önemli bir kısmı bu yıllarda olgunlaştı.

BÖLÜM 6

KAZANIMLAR: NEYİ KÜÇÜMSEMEYECEĞİZ

Restorasyonu eleştiren bir dosyanın en kolay düşeceği tuzak, Mao dönemini de topluca karalamaktır. Bunu yapmayacağız. Çünkü kazanımlar somut ve ölçülebilir:

Toprak reformu (1950-1953)

1950 Toprak Reformu Yasası ile yaklaşık 700 milyon *mu* (yaklaşık 47 milyon hektar) toprak, toprak sahiplerinden alınıp 300 milyon civarında yoksul köylüye dağıtıldı. Bu, insanlık tarihinin en büyük mülkiyet transferlerinden biridir.

Aynı zamanda kanlı bir süreçti: yerel "halk mahkemeleri"nde yargılanan toprak sahiplerinin öldürülme sayısı için tahminler 200 bin ile 2 milyon arasında değişir; kaynaklar arasında ciddi uyuşmazlık vardır ve rakamların hiçbirisi kesin sayılamaz. Bunu gizlemeye gerek yok: bir sınıfın tasfiyesi barışçıl bir işlem değildir ve bu süreçte keyfîlik, yerel hesaplaşmalar ve aşırılık yaşandığı ÇKP'nin kendi belgelerinde de kabul edilir.

Sağlık ve yaşam süresi

En çarpıcı gösterge budur. 1949'da Çin'de ortalama yaşam beklentisi 35-40 yıl aralığındaydı. 1976'da 64-65'e çıkmıştı. **Yirmi yedi yılda yaklaşık yirmi beş yıl.** Karşılaştırma için: Hindistan aynı dönemde 32'den 54'e çıktı.

Bunu sağlayan şey pahalı teknoloji değil, kitlesel halk sağlığı seferberliği idi: aşı kampanyaları, temiz su, salgın kontrolü, "Yalınayak Doktorlar" (*chijiao yisheng*) programı — kırsal alanda temel tıbbi eğitim verilmiş yüz binlerce sağlık emekçisi. Dünya Sağlık Örgütü bu modeli 1978 Alma-Ata Bildirgesi'nde temel sağlık hizmeti örneği olarak andı.

Okuryazarlık ve eğitim

1949'da okuryazarlık oranı yüzde 20'nin altındaydı; 1980'lerin başında yüzde 65'in üzerine çıktı. Yazı basitleştirildi, *pinyin* alfabesi geliştirildi, kitlesel okuma-yazma kampanyaları düzenlendi.

Kadınların durumu

1950 Evlilik Yasası, zorla evlendirmeyi ve çocuk gelinliği yasakladı, boşanma hakkı tanıdı, tek eşliliği zorunlu kıldı. "Kadınlar göğün yarısını taşır" sloganı, kadınların kitlesel olarak ücretli işgücüne katılmasıyla birlikte gitti. Ayak bağlama pratiği bir kuşakta bitirildi.

Bunlar gerçek toplumsal devrimlerdir ve bu dosya boyunca bir an bile unutulmayacaktır.

Sanayileşme

1953-57 İlk Beş Yıllık Plan, Sovyet teknik yardımıyla (156 anahtar proje, binlerce Sovyet uzmanı, kredi ve tesis transferi) yürütüldü ve gerçek bir sanayi temeli kurdu. Sanayi üretimi yıllık ortalama yüzde 15'in üzerinde büyüdü. Çin, bu dönemde tarım toplumundan sanayileşmiş bir ülkeye doğru ilk büyük adımı attı.

Ve emperyalizme karşı duruş

Kore Savaşı'nda (1950-53) Çin, yeni kurulmuş, harap bir ülke olarak dünyanın en güçlü ordusuyla çarpıştı ve onu 38. paralele geri sürdü. Yüz binlerce Çinli asker öldü. Bunun sömürge ve yarı-sömürge halklar üzerindeki psikolojik etkisi hafife alınamaz: **emperyalizmin yenilebilir olduğunu gösterdi.**

BÖLÜM 7

YÜZ ÇİÇEK'TEN BÜYÜK İLERİ ATILIM'A: İRADECİLİĞİN BEDELİ

Yüz Çiçek ve dönüşü (1956-1957)

1956'da Mao "Bırakın yüz çiçek açsın, yüz düşünce okulu yarışsın" çağrısı yaptı; aydınlardan partiyi eleştirmeleri istendi. Başlangıçta tereddütlerle karşılanan çağrı, 1957 baharında bir eleştiri seline dönüştü — parti bürokrasisi, ayrıcalıklar, tek parti yönetimi hedef alındı.

Haziran 1957'de kampanya tersine döndü. **Sağcı Karşıtı Hareket** başlatıldı; eleştiri yapanların yüz binlercesi "sağcı" damgası yedi, işini kaybetti, kırsala sürüldü, hapsedildi. Tahminler 300 binden 550 bine kadar değişir; bazıları yirmi yıl sonra, 1978'de itibarlarını geri alabildi.

Bu olayın bu dosya için önemi büyüktür ve bizim *Yoldaşça Eleştirmek* dosyamızdaki tezle doğrudan bağlantılıdır: **Eleştiri mekanizması, eleştirenin cezalandırılmadığı bir güvenlik ortamı olmadan işlemez.** Yüz Çiçek, eleştiriye açılma görüntüsü altında bir tespit operasyonuna dönüştüğünde, sonucu yalnızca yüz binlerce mağdur değil, on yıllarca sürececek bir *susma kültürü* oldu. Bir sonraki bölümde göreceğimiz felaketin neden zamanında durdurulamadığını anlamak için, bu susma kültürünü akılda tutmak gerekir.

Büyük İleri Atılım (1958-1962)

1958'de Mao, Çin'in on beş yılda İngiltere'yi geçeceğini ilan etti. Yöntem: **halk komünleri** (birkaç bin haneyi birleştiren dev tarımsal-idari birimler), kitlesel emek seferberliği ve "arka bahçe çelik fırınları" — köylülerin evlerindeki tencere, tava ve tarım aletlerini eriterek çelik üretmeye çalışması.

Ne oldu?

- Arka bahçe fırınlarında üretilen "çelik" kullanılamaz nitelikteydi; harcanan emek ve yok edilen alet ise gerçektir.
- Tarımsal emek çelik ve altyapı seferberliğine kaydırıldığı için hasat toplanamadı.
- Lysenko'dan devralınan sözde-bilimsel tarım teknikleri (yakın ekim, derin sürme) verimi düşürdü. "Serçelerle Mücadele" kampanyası ekosistemi bozdu ve böcek istilasına yol açtı.
- Yerel kadrolar, merkeze gerçek rakam bildirmekten korktukları için üretimi kat kat şişirdi. Merkez bu şişirilmiş rakamlara göre tahıl topladı. **Köylünün elinde yiyecek kalmadı.**

Sonuç, yirminci yüzyılın en büyük kıtlıklarından biriydi. Fazla ölüm tahminleri **15 ile 45 milyon arasında** değişir; bu aralığın genişliği metodolojik tartışmalardan kaynaklanır (Çin'in kendi 1953 ve 1964 nüfus sayımları, "normal ölüm oranı" varsayımı, doğmayan çocukların sayılıp sayılmayacağı). ÇKP'nin kendisi 1981'de Büyük Atılım'ı resmen bir hata olarak mahkûm etti.

Marksist bir teşhis

Bunu "Mao kötüydü" diye açıklamak hiçbir şey açıklamaz. Marksist teşhis şudur:

Birincisi, iradecilik (volontarizm). Büyük Atılım'ın felsefi kökeninde, öznel iradenin nesnel koşulları aşabileceği inancı vardır. Marksizmin temel önermesi bunun tersidir: insanlar tarihlerini yaparlar, ama kendi seçtikleri koşullar altında değil. Üretici güçlerin gelişme düzeyi, üretim ilişkilerinin ne kadar hızlı dönüştürülebileceğinin sınırını çizer. Bir ülkeyi sloganla sanayileştiremezsiniz.

İkincisi, eleştiri kanallarının kapatılmış olması. 1959 Lushan Konferansı'nda Savunma Bakanı Peng Dehuai, kitleği ve Atılım'ın hatalarını Mao'ya özel bir mektupla bildirdi. Peng görevden alındı, "sağ oportünist" ilan edildi, tasfiye edildi. Mesaj bütün aygıtı ulaştı: **gerçeği söyleyen cezalandırılır.** Bundan sonra kimse gerçek rakamı bildirmedi. Kıtık, bilgi akışının siyasal olarak imha edilmiş olması yüzünden yıllarca sürdü.

Bu ikinci nokta üzerinde duralım, çünkü bu dosyanın en önemli derslerinden biridir:

Bir sistemin kendi hatalarını düzeltebilmesi için, hatayı görenlerin bunu söyleyebilmesi gerekir. Eleştiriye güvenlik tehdidi sayan bir yapı, kendi hatasını göremez. Göremediği hatayı düzeltemez. Düzeltilmediği hata birikir ve sonunda sistemi patlatır.

Sosyalizmde demokrasi bir süs değil, bir hata düzeltme mekanizmasıdır. Onu kaldırırsanız, sistem kör uçar.

Üçüncüsü, merkezî planlamanın kendisi değil, planlamanın demokratikleştirilmemiş oluşu. Sorun "plan"da değil, planı yapanın hesap vermediği bir yapıdaydı. Üretici doğrudan üreticiler olarak plana katılmıyor, planın nesnesi oluyordu.

BÖLÜM 8

SOVYET-ÇİN BÖLÜNMESİ: HANGİ ELEŞTİRİ HAKLIYDI, HANGİ HAT YANLIŞTI

Kopuşun seyri

1956'da SBKP'nin 20. Kongresi'nde Kruşçev'in "gizli raporu" Stalin'i mahkûm etti ve "barış içinde bir arada yaşama", "barışçıl geçiş", "bütün halkın devleti" tezlerini ortaya attı. ÇKP bu tezlere itiraz etti.

Gerilim hızla tırmandı: 1958'de Sovyetler'in Çin kıyılarında ortak radar ve denizaltı üssü önerisi Mao tarafından egemenlik ihlali olarak reddedildi. 1959'da Sovyetler Çin'e verdiği nükleer teknoloji sözünü geri çekti ve Hindistan-Çin sınır çatışmasında tarafsız kaldı. 1960'ta Kruşçev bütün Sovyet uzmanlarını, planlarını ve projelerini geri çekti — Çin ekonomisi Büyük Atılım kitleğinin tam ortasında ikinci bir darbe aldı. 1963'te ÇKP "Uluslararası Komünist Hareketin Genel Hattı Üzerine Öneri"yi yayımladı; 1963-64'te ünlü "**Dokuz Yorum**" dizisiyle Sovyet revizyonizmini açıkça mahkûm etti. 1969'da iki ülke Ussuri Nehri'nde silahlı çatışmaya girdi.

Çin'in eleştirisinde haklı olan neydi?

Dürüst olmak gerekir: ÇKP'nin Kruşçevçiliğe yönelttiği eleştirilerin **teorik olarak önemli bir kısmı doğrudur.**

- "**Barışçıl geçiş**" tezi. Sosyalizme parlamento yoluyla, devlet aygıtını parçalamadan geçilebileceği fikri, Marx'ın *Fransa'da İç Savaş*'tan beri ve Lenin'in *Devlet ve Devrim*'inden beri reddettiği bir tezdır. ÇKP bunu doğru biçimde teşhir etti. 1973'te Şili'de Allende hükümetinin kanlı biçimde devrilmesi, bu eleştirinin ne kadar somut olduğunu gösterdi.

- **"Bütün halkın devleti" ve "bütün halkın partisi".** Proletarya diktatörlüğünün ve partinin sınıf karakterinin terk edilmesi, sınıf mücadelesinin sosyalizm altında sürdüğü gerçeğinin inkârıydı.
- **Sosyalizmde sınıf mücadelesinin devam ettiği tespiti.** Bu, ÇKP'nin en değerli teorik katkılarından. Üretim araçlarının devletleştirilmesi, sınıfsız topluma varıldığı anlamına gelmez; yeni ayrıcalıklı katmanlar, meta ilişkilerinin kalıntıları, kafa emeği-kol emeği ayrımı sürer. Restorasyon mümkündür. Bu tespit doğrudur — ve ironik biçimde, en çarpıcı doğrulanışını Çin'in kendisinde bulacaktır.
- **Büyük devlet şovenizmine itiraz.** Sovyetler'in müttefiklerinden beklediği tabiyet ve Çin'in egemenliğine yönelik talepler, enternasyonalizm adına yürütülen bir hiyerarşiydi.

Peki neresi yanlıştı?

Birincisi, eleştirinin devlete devlet üstünlüğü mücadelesine dönüşmesi. Teorik bir tartışma, kısa sürede uluslararası komünist hareketin her ülkedeki partisini ikiye bölen bir *hizip savaşı*na dönüştü. Her ülkede "Pekin yanlısı" ve "Moskova yanlısı" partiler ortaya çıktı. Türkiye dahil onlarca ülkede, sol hareket ideolojik hesaplaşmayı kendi somut koşullarının tahlilinden değil, iki başkentten birinin hattından türetmeye başladı. **Bugün hâlâ ödediğimiz fatura budur.**

İkincisi, teorik eleştirinin nihayetinde jeopolitik bir hatta bağlanması. 1960'ların ortasındaki keskin anti-revizyonist söylem, 1970'lerin başında "asıl düşman Sovyet sosyal-emperyalizmidir, o halde ABD ile ittifak kurulabilir" hattına vardı. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, bu yalnızca bir taktik kayması değil, enternasyonalizmin terk edilmesiydi.

Üçüncüsü, kendi restorasyon riskini görememe. ÇKP, SSCB'de restorasyonun nasıl olduğunu anlatan onlarca cilt üretti; ama kendi içindeki aynı süreci — parti-devlet aygıtının ayrıcalıklı bir katmana dönüşmesini, işçi sınıfının denetim mekanizmasının yokluğunu — durduracak *kurumsal* bir mekanizma kuramadı. Kültür Devrimi bu boşluğu doldurma girişimiydi; bir sonraki bölümde neden başarısız olduğuna bakacağız.

BÖLÜM 9

KÜLTÜR DEVRİMİ (1966-1976)

Ne yapılmak istendi?

Mao'nun "Büyük Proleter Kültür Devrimi"ni başlatırken ortaya koyduğu sorun gerçektir: **Parti-devlet aygıtı, işçi sınıfından kopmuş, ayrıcalıklı, kendini yeniden üreten bir katmana dönüşüyordu.** Bu katmana Mao "kapitalist yolcular" (*zouzipai*) dedi. SSCB'de olanın Çin'de de olabileceğini görüyordu.

Çözüm önerisi de teorik olarak ilginçti: üst yapıda — kültürde, eğitimde, ideolojide — sürekli devrim; kitlelerin partiyi ve devleti aşağıdan denetlemesi; "genel merkezi bombalayın" çağrısı. 1966 Ağustos'undaki "16 Madde", öğrenci ve işçilere kendi örgütlerini kurma hakkı tanıdı.

Kısa bir an için gerçekten olağanüstü şeyler oldu. 1967 Ocak'ında Şanghay'da işçiler yönetimi ele geçirdi ve Paris Komünü modelinde bir **Şanghay Halk Komünü** ilan etti. Milyonlarca genç, hayatlarında ilk kez otoriteyi sorguladı. Eğitimde ve sağlıkta kırsala yönelme, kafa-kol emeği ayrımına saldırı, uzmanların üretime gitmesi gibi gerçek eşitlikçi denemeler yapıldı.

Ne oldu?

Birincisi, kitle inisiyatifi kısa sürede geri alındı. Şanghay Komünü'nün ömrü üç haftaydı; Mao'nun kendi talimatıyla dağıtıldı ve yerine parti-ordu-kitle temsilcilerinden oluşan "devrimci komite" modeli getirildi. Yani: aşağıdan denetim organları, tam da doğdukları anda yukarıdan yeniden kurumsallaştırıldı.

İkincisi, hareket bir iç savaşa dönüştü. Kızıl Muhafız grupları birbiriyle silahlı çatıştı; 1967-68'de Guangxi, Hunan, Sichuan gibi eyaletlerde on binlerce kişinin öldüğü katliamlar yaşandı. 1968'de Mao orduyu devreye soktu; Kızıl Muhafızlar dağıtıldı, milyonlarca genç "kırdan öğrenmek üzere" kırsala sürüldü (*shangshan xiexiang*).

Üçüncüsü, kültürel yıkım. "Dört Eski"ye (eski düşünce, kültür, gelenek, alışkanlık) karşı kampanya, tapınakların, kütüphanelerin, tarihî eserlerin tahribine yol açtı. Eğitim yıllarca durdu; üniversiteler kapandı.

Dördüncüsü, insan bedeli. Ölü tahminleri 500 bin ile 2 milyon arasındadır; milyonlarca kişi hakarete, dayağa, sürgüne, işkenceye maruz kaldı. Halk mahkemesi, teşhir, dazlak tıraş, sokakta dövülme, zorla itiraf — bunlar rejimin marjinal aşırılıkları değil, yaygın yöntemleriydi.

Marksist teşhis

Bu dosyada Kültür Devrimi'ne dair üç şey söylemek istiyoruz:

1. Teşhis edilen sorun gerçektir. Sosyalist bir toplumda bürokratik bir katmanın oluşması, işçi sınıfından kopması ve giderek kendi maddi çıkarları etrafında kenetlenmesi, kurgusal bir tehlike değildir. SSCB'de olmuştur, Çin'de olmuştur.

2. Ama çözüm yanlış zemine kuruldu. Mao, sorunun *kurumsal* bir sorun olduğunu — işçi sınıfının devlet ve parti üzerinde kalıcı, kurumsallaşmış, yasal denetim mekanizmalarına sahip olmamasından kaynaklandığını — kabul etmek yerine, sorunu *ideolojik ve kültürel* bir sorun olarak ele aldı. Çözüm, kalıcı kurumlar kurmak değil, "doğru düşünceli" kadroların yanlış düşünceli olanları tasfiye ettiği bir kampanya oldu.

Bu ayrım kritiktir. Bürokrasi bir *düşünce hatası* değil, bir *toplumsal konumdur*. Bir insanın kafasındaki düşünceyi kampanyalarla değiştirebilirsiniz — konumu değişmediği sürece düşünce geri gelir. Kalıcı çözüm, ancak doğrudan üreticilerin planlama, denetleme, görevden alma ve bilgiye erişme yetkilerinin kurumsallaşmasıyla mümkündür. Kültür Devrimi bunu yapmadı; yaptığı, bir aygıtı başka bir aygıta değiştirmekti.

3. Ve sonuç, hedefin tam tersi oldu. On yıllık kaos, teşhis, sürgün ve tasfiye, Çin toplumunda derin bir yorgunluk ve siyasetten tiksinti bıraktı. 1976'da Mao öldüğünde, ülkede "artık istikrar ve refah" isteyen bir ruh hali hâkimdi. Deng Xiaoping'in restorasyon programının bu kadar az direnişle geçmesinin nedenlerinden biri budur: **Kültür Devrimi, "sosyalizm" ve "sınıf mücadelesi" kelimelerini geniş kitlelerin gözünde kaosla özdeşleştirdi.**

Bunu bir uyarı olarak alalım: *Sosyalizm adına yapılan her şey sosyalizmi güçlendirmez. Bazıları onun mezarını kazar.*

BÖLÜM 10

ÜÇ DÜNYA TEORİSİ VE NIXON'UN PEKİN'E GELİŞİ

Şubat 1972

21 Şubat 1972'de Richard Nixon Pekin'e indi ve Mao Zedung ile el sıkıştı. Aynı yıllarda ABD, Vietnam'da halen savaşıyor, Kamboçya ve Laos'u bombalıyordu.

Bunu izleyen yıllarda Çin dış politikası şu hatta yerleşti:

- Asıl düşman **Sovyet "sosyal-emperyalizmi"**dir; ABD ikincil tehlikedir, hatta ona karşı ittifak kurulabilir.
- **Üç Dünya Teorisi** (resmen 1974'te Deng Xiaoping'in BM konuşmasıyla ilan edildi): Birinci Dünya ABD ve SSCB (iki süper güç); İkinci Dünya Avrupa, Japonya, Kanada; Üçüncü Dünya Asya, Afrika, Latin Amerika. Ana çelişki, Üçüncü Dünya ile süper güçler arasındadır; İkinci Dünya ile ittifak kurulabilir.

Bunun pratikte anlamı

Teori soyut kalmadı. Somut sonuçları oldu ve bu sonuçlar sabıka kaydı gibi ortadadır:

- **Angola (1975-76):** Çin, Sovyet destekli MPLA'ya karşı, ABD ve Güney Afrika apartheid rejiminin desteklediği FNLA/UNITA'ya destek verdi. Yani Çin, apartheid rejimiyle aynı safta yer aldı.
- **Şili:** Çin, Pinochet darbesinden sonra cuntayla diplomatik ilişkilerini sürdürdü ve BM'de cuntayı kınayan tasarılarla mesafeli durdu.
- **NATO'ya destek:** Çin önderliği, Avrupa'nın Sovyet tehdidine karşı silahlanmasını ve NATO'nun güçlenmesini açıkça olumladı.
- **Kamboçya:** Çin, Kızıl Kmerler'i iktidara gelirken ve iktidarda desteklerken, Vietnam 1979'da Pol Pot rejimini devirince Vietnam'a saldırdı.
- **Zaire (1978):** Çin, Mobutu rejimine Shaba isyanına karşı destek verdi — Fransa ve Belçika ile aynı safta.

Marksist teşhis: bu neden bir kopuştur?

Lenin, emperyalistler arası çelişkilerden yararlanmayı bir taktik olarak savundu — bu doğrudur. Brest-Litovsk bunun örneğidir. Ama Lenin'de bu taktiğin *iki* şartı vardır: (1) devrimci güçlerin bağımsızlığı ve programı feda edilmez, (2) taktik, dünya devrimine hizmet ettiği ölçüde geçerlidir.

Üç Dünya Teorisi bu şartların ikisini de çiğnedi. Çünkü artık dünyayı **sınıflara göre değil devletlere göre** bölüyordu. Bir "Üçüncü Dünya" ülkesinin faşist diktatörü, o ülkenin işçisinden ve köylüsünden daha yakın müttefik sayılıyordu. Bu, sınıf çözümlemesinin coğrafi bir şema lehine terk edilmesidir.

Sonuç, dünya komünist hareketinin bir kanadı için felaket oldu. Kendini Çin hattına bağlamış partiler, kendi ülkelerinde ABD'nin desteklediği rejimlere karşı mücadele ederken Pekin'in aynı rejimlerle iyi ilişki kurduğunu görmek zorunda kaldı. Bu çelişki, birçok Maocu partiyi 1970'lerin sonunda parçaladı.

Türkiye'de yansıması

Türkiye solu bu tartışmanın en sert yaşandığı yerlerden biri oldu. Doğu Perinçek önderliğindeki TİİKP-Aydınlık çizgisi, Üç Dünya Teorisi'ni ve "asıl düşman sosyal-emperyalizmdir" hattını benimsedi. Bunun pratik sonuçları, Türkiye solunun tarihinde ayrı bir tartışma konusudur ve bu dosyanın kapsamını aşar. Ama şu ders bizim için doğrudan geçerlidir:

Bir dış hattı, kendi ülkenin somut sınıf çözümlemesinin yerine koyduğunda, o hattın döndüğü her yerde sen de dönmek zorunda kalırsın. Pekin ABD ile el sıkıştığında, Pekin'e bağlanmış her parti kendi ülkesinde anti-emperyalizmi savunma zeminini kaybetti.

Bu yüzden bu dosyanın en ısrarlı vurgusu şudur: **Kamp aidiyeti bir siyasal hat değildir.** Hat, kendi ülkenin sınıf ilişkilerinin somut tahlilinden çıkar.

BÖLÜM 11

ENVER HOCA VE AEP'İN ELEŞTİRİSİ

Kopuş

Arnavutluk Emek Partisi (AEP) ve Enver Hoca, 1960'ların başında Sovyet revizyonizmine karşı Çin'in yanında yer almıştı. Ama 1970'lerin ortasından itibaren, özellikle Nixon ziyareti ve Üç Dünya Teorisi'nden sonra AEP Çin hattını reddetti. AEP'in 7. Kongresi'nde (Kasım 1976) Üç Dünya Teorisi açıkça mahkûm edildi; Temmuz 1978'de Çin Arnavutluk'a bütün yardımı kesti ve iki ülke arasındaki ilişki koptu.

Hoca'nın **"Emperyalizm ve Devrim"** kitabı 1978'de Arnavutça yayımlandı (İngilizce baskısı 1979). Kitabın merkezinde Maoizm eleştirisi vardır.

Hoca'nın temel tezleri

Kaynaktan okunduğunda dört ana argüman görülür:

- 1. Üç Dünya Teorisi'nin reddi.** Hoca bu teoriyi "yanlış, karşı-devrimci ve şovenist" olarak niteler; "ırkçı ve metafizik bir dünya görüşüne" dayandığını söyler. Lenin'e dayanarak, dünyanın *ikiye* bölündüğünü savunur: sosyalist dünya ve kapitalist dünya. Ülkeleri gelişmişlik düzeyine göre gruplandırmak, her ülkenin içindeki sınıf çelişkisini görünmez kılar. Hoca'nın vurgusu şudur: "Üçüncü Dünya"da da antagonist sınıflar, baskı ve sömürü vardır.
- 2. Sınıf uzlaşmacılığı suçlaması.** Hoca, Çin'in Lenin'in çelişkiler öğretisini çarpıttığını savunur: taktik uzlaşmalar mümkündür, ama devrimin çıkarına hizmet ettiği ölçüde; Sovyetler'e karşı ABD emperyalizmiyle ilkesiz ittifakı meşrulaştırmak için değil. "Emperyalistler arası çelişkilerden yararlanmak, bütün emperyalizmlere karşı temel mücadelenin yerini alamaz."
- 3. Maoizmin Marksizm-Leninizm olmadığı tezi.** Hoca'ya göre Mao Zedung Düşüncesi, Marksizm-Leninizmin bir gelişimi değil, ondan bir sapmadır. Eleştirisi felsefi düzeye de iner: Mao'nun çelişki anlayışının, Marksist diyalektikten çok geleneksel Çin düşüncesinin karşıtlıklar şemasına yakın olduğunu; "Yeni Demokrasi"nin ve dört sınıf blokunun burjuvazi ile kalıcı ittifakı meşrulaştırdığını savunur.
- 4. Kültür Devrimi'nin karakteri.** Hoca, Kültür Devrimi'ni proleter bir devrim değil, parti önderliği içindeki grupların iktidar mücadelesi olarak değerlendirir; partinin öncü rolünün zayıflatıldığını ve kendiliğindenciliğin yüceltildiğini söyler.

Bizim değerlendirmemiz

Bu dosya, Hoca'nın eleştirisinin **hangi kısmının ayakta kaldığını, hangi kısmının tartışmalı olduğunu** ayırmayı borç bilir. Yoldaşça eleştiri, kendi hattımızın klasiklerine de uygulanır.

Ayakta kalan kısım — ve tarihçe doğrulanmış olan: - Üç Dünya Teorisi eleştirisi büyük ölçüde doğrudur. Sınıf çözümlemesinin coğrafi şemayla değiştirilmesi, Çin'i apartheid rejimiyle aynı safa taşıdı. Bu, teorik bir öngörü değil, gözlenmiş bir sonuçtur. - ABD ile ilkesiz ittifakın eleştirisi doğrudur. - Restorasyonun geleceğine dair uyarısı, 1978'den sonra tarihçe doğrulanmıştır. Hoca 1978'de, Deng'in reformlarının kapitalizme dönüş anlamına geldiğini, henüz herkes "sosyalizmin yeni bir aşaması" derken söylemişti.

Tartışmalı ya da eksik kalan kısım: - Mao'nun bütün teorik katkısını reddetmesi aşırıdır. "Sosyalizmde sınıf mücadelesi sürer" ve "restorasyon mümkündür" tezleri, ironik biçimde, Hoca'nın kendi Çin çözümlemesinin de dayanağıdır. - AEP'in kendi ülkesindeki uygulamalar — aşırı merkezîyetçilik, otarşi, geniş çaplı iç tasfiyeler, siyasi mahkûmiyetler — Hoca'nın Çin'e yönelttiği "parti içi demokrasi" ve "kitlelerle bağ" eleştirilerinin kendisine de yöneltilebileceğini gösterir. Bir eleştirinin doğru olması, eleştiri yapanın o kusurdan muaf olduğu anlamına gelmez. **Bunu söylemek Hoca'nın Çin çözümlemesini geçersiz kılmaz; ama onu bir kutsal metin değil, tartışılacak bir tez haline getirir.** - Arnavutluk'un 1990-92'de yaşadığı çöküş, "kalede kalarak sosyalizm" modelinin de kendi sınırlarına çarptığını gösterir. Bu deneyim de aynı dürüstlikle incelenmelidir — ama o başka bir dosyanın konusudur.

CIPOML'un bugünkü değerlendirmesi

Bugün bu geleneği sürdüren uluslararası platform, **Marksist-Leninist Parti ve Örgütler Uluslararası Konferansı (CIPOML)**'dur (1994, Quito'da kuruldu; Türkiye'den EMEP bileşenidir).

CIPOML belgelerinde Çin'e ilişkin konum açıktır. 2016 tarihli uluslararası platform metninde şöyle denir:

"SSCB'nin yıkıntılarından Çin ve Rusya gibi yeni emperyalist ülkeler ortaya çıkmıştır."

12 Aralık 2024 tarihli Almanya konferansı bildirgesinde ise şu ifadeler yer alır:

"Çin, BRICS+ içinde açık ara en büyük ekonomik güçtür ve bu ülkeleri kesen birçok girişimin — Kuşak ve Yol projesinden Şanghay merkezli Yeni Kalkınma Bankası'na kadar — arkasındadır."

"...büyüyen sınıf çelişkilerine rağmen ekonomik gelişimini artırmak için nüfuz alanlarını genişletmeye çalışan emperyalist Çin..."

Aynı belge, "çok kutupluluk" tezini işçi sınıfı açısından bir tuzak olarak niteler: işçi sınıfının bazı emperyalist ülkelere diğerlerine karşı güvenmesini savunan bu tez reddedilir; mücadelenin **bütün emperyalizmlere karşı** yürütülmesi gerektiği vurgulanır.

Bu dosyanın vardığı sonuç, bu değerlendirmeye uyumludur — ama biz bu sonuca bir otoriteye başvurarak değil, Bölüm 14 ve 27'de yapacağımız olgusal çözümlemeyle varacağız. **Bir tezi savunmanın yolu, onu söyleyenin adını anmak değil, olguları göstermektir.**

BÖLÜM 12

ARA BİLANÇO: MAO DÖNEMİNİ MUHASEBEYE TABİ TUTMAK

Kısım II'yi kapatırken, genç yoldaşların en çok ihtiyaç duyduğu şeyi yapalım: **dengeli, çift sütunlu bir bilanço.**

Kazanım hanesi

- Emperyalist tahakkümün ve eşitsiz antlaşmalar düzeninin sona ermesi
- Feodal toprak ilişkilerinin tasfiyesi
- Ortalama yaşam beklentisinin 35-40'tan 64-65'e çıkması
- Okuryazarlığın yüzde 20'nin altından yüzde 65'in üzerine çıkması
- Kadınların hukuki ve toplumsal konumunda bir kuşakta gerçekleşen dönüşüm
- Bağımsız bir sanayi temelini kurması
- Afyon bağımlılığının, salgın hastalıkların ve kitlesel kıtlıkların (1959-61 hariç) sona erdirilmesi
- Sömürge halklarına, emperyalizmin yenilebilir olduğunu gösteren bir örnek

Zarar hanesi

- 1959-61 kıtlığı: 15-45 milyon fazla ölüm (aralık tartışmalıdır)
- Sağcı Karşıt Hareket: yüz binlerce kişinin tasfiyesi ve kalıcı bir susma kültürü
- Kültür Devrimi: 500 bin - 2 milyon ölü, milyonlarca mağdur, on yıllık eğitim ve üretim kaybı
- İşçi sınıfının kalıcı, kurumsal denetim organlarının hiç kurulmamış olması
- Enternasyonalizmin Üç Dünya Teorisi lehine terk edilmesi ve emperyalizmle ilkesiz ittifak
- Uluslararası komünist hareketin bölünmesindeki pay

Yapısal hanenin asıl önemi

Ama asıl mesele bu iki listeyi toplayıp çıkarmak değil. Marksist bir bilançonun sorusu şudur: **Bu dönem, sosyalizmin geri dönüşsüz hale gelmesi için gereken şeyi üretti mi?**

Cevap hayırdır. Ve nedeni şudur:

Sosyalizm, üretim araçlarının devletleştirilmesinden ibaret değildir. Devletleştirme, üretim araçlarının *doğrudan üreticilerin kolektif denetimine* geçmesi için gerekli ama yeterli olmayan bir adımdır. İkinci ve asıl adım — işçi sınıfının, planı yapan, denetleyen, yöneticileri seçen ve geri çağıran kurumsal organlara sahip olması — hiçbir zaman atılmadı.

Bunun sonucu şuydu: üretim araçları hukuken "halkın", fiilen **parti-devlet aygıtının** elindeydi. Bu aygıt, kendi maddi ayrıcalıklarına sahip, kendi kadrolarını yeniden üreten, hesap vermediği bir toplumsal katmandı.

Böyle bir katman, üretim araçları üzerindeki fiili tasarrufunu bir gün *hukuki mülkiyete* çevirmeye karar verirse, onu ne durdurur?

Cevap: örgütlü işçi sınıfı. Çin'de yoktu.

1978'de olan tam olarak budur. Ve bu yüzden, Çin'de kapitalizmin restorasyonu bir karşı-devrimci ayaklanmayla değil, **partinin bir Merkez Komitesi toplantısıyla** gerçekleşti.

KISIM II — KARŞITLIK TABLOSU

KONU	"ÇİN'İ SAVUNAN" ANLATI	"ÇİN KARŞITI" ANLATI	MARKSİST ÇÖZÜMLEME
Büyük İleri Atılım	Emperyalist abartı, hava koşulları	"Mao 45 milyon kişiyi öldürdü"	İradeci bir politika ile eleştiri kanallarının kapatılmasının birleşiminden doğan gerçek bir felaket; ÇKP'nin kendisi 1981'de hata olarak mahkûm etti
Yüz Çiçek	Aydınların sabotajı	Planlı bir tuzak	Eleştirenin cezalandırıldığı bir ortamda eleştiri mekanizması işlemez; sonucu on yıllarca süren susma kültürü oldu
Kültür Devrimi	Bürokrasiye karşı proleter devrim	Salt kaos ve barbarlık	Gerçek bir sorunun (bürokratikleşme) yanlış zeminde (kurumsal değil kültürel) ele alınması; kitle inisiyatifi doğduğu anda geri alındı
Sovyet-Çin bölünmesi	Revizyonizme karşı doğru duruş	İki diktatörün kavgası	Teorik eleştirinin önemli kısmı doğruydu; devlet üstünlüğü mücadelesine ve dünya hareketini bölen hizipçiliğe dönüşmesi yanlıştı
Üç Dünya Teorisi	Emperyalistler arası çelişkiden yararlanma	—	Sınıf çözümlemesinin coğrafi şemayla değiştirilmesi; pratikte apartheid ve Pinochet ile aynı safta durmak
Dönemin genel bilançosu	Sosyalizmin altın çağı	Kesintisiz felaket	Gerçek kazanımlar + ağır hatalar + sosyalizmi geri dönüşsüz kılacak kurumsal yapının hiç kurulmaması

KISIM III

RESTORASYON: KAPİTALİZM NASIL GERİ GELDİ (1976-2012)

Kısımın tezi: Çin'de kapitalizm bir karşı-devrimle değil, üretim araçları üzerinde fiilî tasarrufu elinde tutan parti-devlet aygıtının bu tasarrufu adım adım sermaye ilişkisine dönüştürmesiyle geri geldi. Bu, dışarıdan bir "ihanet" değil, Kısım II'de saydığımız yapısal boşluğun mantıksal sonucudur.

BÖLÜM 13

1976 EKİM'İ: BİR DARBE, BİR DÖNEMİN KAPANIŞI

Mao Zedung 9 Eylül 1976'da öldü. Bir ay geçmeden, 6 Ekim 1976'da, Kültür Devrimi'nin sol kanadını temsil eden "Dörtlü Çete" (Jiang Qing, Zhang Chunqiao, Yao Wenyan, Wang Hongwen) Hua Guofeng ve Ye Jianying önderliğindeki bir operasyonla tutuklandı. Muhafız Birliği 8341 kullanıldı; işlem birkaç saat sürdü.

Buna dikkat edelim: **Bu bir darbedir.** Ne parti kongresi kararıydı ne Merkez Komitesi oylaması. Kültür Devrimi'nin "kitlelerin partiyi denetlemesi" iddiasının, on yıl sonra bir muhafız birliğinin gece operasyonu ile sonuçlanması, o iddianın kurumsal olarak ne kadar boş olduğunun kanıtıdır.

Deng Xiaoping — Kültür Devrimi'nde iki kez tasfiye edilmiş, "iki numaralı kapitalist yolcu" ilan edilmiş kişi — 1977'de görevlerine iade edildi. Aralık 1978'deki **11. Merkez Komitesi 3. Genel Kurulu**, resmî tarih yazımının "reform ve dışa açılma"nın başlangıcı saydığı toplantıdır. Bu genel kurulda "sınıf mücadelesini esas alma" hattı terk edildi ve yerine "ekonomik inşayı merkeze koyma" getirildi.

Deng'in ünlü sözü bu dönüşün felsefesini özetler: *"Kedinin siyah mı beyaz mı olduğu önemli değil, fare yakalasın yeter."* Bir başka sözü daha vardır: *"Zengin olmak şerefli dir."*

Bu iki cümleyi bir kenara yazalım. Çünkü ikisi de Marksizmin en temel önermesinin reddidir: **üretimin biçimi, kimin için ve nasıl üretildiği, sonuçtan ayrılabilir bir teknik ayrıntı değildir.**

BÖLÜM 14

RESTORASYONUN ANATOMİSİ

Bu, dosyanın omurga bölümüdür. "Çin sosyalist mi?" tartışmasının cevabı burada verilir. Girişte koyduğumuz dört soruyu tek tek uygulayacağız.

Adım adım nasıl oldu

1978-1984 — Kırın çözülmesi. Halk komünleri dağıtıldı ve yerine "hane sorumluluk sistemi" (*jiating lianchan chengbao zeren zhi*) getirildi. Toprağın mülkiyeti hukuken kolektifte kaldı ama kullanım hakkı hanelere devredildi ve üretim fazlası piyasada satılabilir hale geldi. Bir sonraki adımda kullanım hakları devredilebilir, kiralanabilir, ipotek edilebilir oldu. 1984'te komünler resmen ortadan kalktı.

Sonuç: kırdaki tarımsal üretim kısa vadede arttı; ama aynı zamanda kolektif sağlık ve eğitim sistemi çöktü. Yalınayak doktorlar programı finansmanını kaybetti; kırsal sağlık sigortası kapsamı 1970'lerdeki yüzde 90 civarından 1990'larda yüzde 10'un altına düştü.

Ve komünlerin çözülmesi bir boşluk bırakmadı: yerini **köy ve kasaba işletmeleri** (*xiangzhen qiye*, TVE'ler) doldurdu. Sayıları 1978'de yaklaşık 1,5 milyondan 1987'de 17,5 milyona çıktı; 1996'ya gelindiğinde 135 milyon işçi çalıştırıyorlardı. Hukuken "kamusal" sayılan bu işletmeler, fiilen kâr güdüsüyle çalışan, ücretli emek kullanan, piyasa için üreten kapitalist birimlerdi. **Kırsal proleterleşmenin asıl motoru bunlardı** — ve mülkiyetin hukuki adının, üretim ilişkisinin içeriğini nasıl gizleyebildiğinin en iyi örneğidirler.

1980 — Özel Ekonomik Bölgeler. Shenzhen, Zhuhai, Shantou ve Xiamen'de yabancı sermayeye vergi muafiyeti, gümrük kolaylığı ve — asıl önemlisi — **grev ve bağımsız sendika olmadığı garantisi** verildi. Shenzhen 1979'da 30 bin nüfuslu bir balıkçı kasabasıydı; bugün 17 milyonluk bir metropoldür. Bu büyümeyi sağlayan şey teknoloji değil, **denetlenebilir, örgütsüz ve ucuz emek arzıydı.**

1980'ler-1990'lar — Çifte fiyat sistemi ve *guandao*. Aynı mal için hem plan fiyatı hem piyasa fiyatı geçerliydi. Plan fiyatından mal alıp piyasa fiyatından satabilenler devasa servetler edindi. Bu erişime kimler sahipti? Kadro çocukları ve parti bağlantılıları. Çin'in ilk büyük sermaye birikimi böyle oluştu. Buna Çince'de *guandao* — "bürokrat vurgunculuğu" — denir.

Marx'ın *ilkel birikim* dediği şeyin Çin versiyonu budur: sermaye, piyasada dürüst rekabetle değil, **siyasal iktidarın toplumsal mülkiyet üzerindeki tasarrufunun özel servete çevrilmesiyle** doğdu.

1992-2003 — Devlet işletmelerinin dönüştürülmesi ve satışı. "Büyüğü tut, küçüğü bırak" (*zhuada fangxiao*) politikasıyla on binlerce küçük ve orta ölçekli devlet işletmesi özelleştirildi, birleştirildi ya da kapatıldı. Bunların büyük kısmını satın alanlar, işletmenin eski müdürleri ve yerel parti kadrolarıydı.

2001 — DTÖ üyeliği. Çin, dünya kapitalist pazarına hukuken entegre oldu.

2001-2002 — "Üç Temsil". Jiang Zemin'in formülü, partinin "en ileri üretici güçleri" de temsil ettiğini ilan etti. Pratik anlamı: **kapitalistler partiye üye olabilir.** 2002'de 16. Kongre bunu tüzüğe yazdı.

Bu son adım sembolik olarak belirleyicidir. Bir "komünist parti", kendi tüzüğüne kapitalistleri üye kabul ettiğini yazdığına, o parti hakkında yapılacak sınıf çözümlemesi tamamlanmıştır.

2004 ve 2007 — Mülkiyetin anayasal ve yasal güvenceye alınması. 2004 anayasa değişikliğiyle "vatandaşların yasal özel mülkiyeti ihlal edilemez" maddesi eklendi. 2007 Mülkiyet Yasası, özel mülkiyeti devlet mülkiyetiyle **eşit hukuki korumaya** kavuşturdu.

Şimdi dört soruyu soralım

Soru 1: Üretim araçları kimin elinde?

Bugün Çin ekonomisinde özel sektör, resmî ÇKP söyleminde de tekrarlanan "60/70/80/90" formülüyle özetlenir: vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 50-60'ı, GSYH'nin yüzde 60'ı, teknolojik yeniliğin yüzde 70'i, kentsel istihdamın yüzde 80'i ve yeni iş yaratmanın yüzde 90'ı özel sektördendir. Bu rakamlar Batı kaynaklı değil, Çin resmî kaynaklarından çıkmıştır.

Devlet işletmeleri (SOE'ler) hâlâ büyüktür ve stratejik sektörlerde (enerji, bankacılık, telekom, demiryolu, savunma) hâkimdir. Ama bu işletmeler nasıl işler? Kâr maksimizasyonu, borsada hisse ihraç ederek, yabancı ortaklıklar kurarak, taşeron kullanarak, işçi çıkararak. Devlet mülkiyeti sosyalizmin kanıtı değildir; kapitalist bir ülkede devlet işletmesi de olur (Türkiye'de TPAO, Fransa'da EDF, Norveç'te Equinor).

Belirleyici olan mülkiyetin hukuki biçimi değil, üretimin amacıdır. Çin'de üretimin amacı toplumsal ihtiyacın karşılanması değil, sermayenin genişletilmiş yeniden üretimidir.

Soru 2: Artı-değere kim el koyuyor?

Çin'de 2024 itibarıyla, sayım yönteminden bağımsız olarak, dünyanın en çok dolar milyarderine sahip ilk iki ülkesinden biridir; sayılar 400 ile 800 arasında değişir (Hurun ve Forbes farklı sayar; borsa dalgalanmaları rakamı yıldan yıla ciddi biçimde değiştirir).

Bu servet nereden geldi? Yeni keşfedilen bir doğa kaynağından değil. **Çinli işçinin ürettiği artı-değerden.**

Emek gelirin GSYH içindeki payı Çin'de uzun yıllar boyunca yüzde 50'nin altında seyretti — bu, benzer gelişmişlik düzeyindeki ülkelerin çoğundan düşüktür. Hanehalkı tüketiminin GSYH içindeki payı yüzde 40 civarındadır; ABD'de yüzde 68, Türkiye'de yüzde 60 civarındadır. Yani: **Çin'de üretilen değer in olağandışı büyük bir kısmı, üretenlerin tüketimine değil, sermaye birikimine gidiyor.** Bu, "yüksek tasarruf oranı" diye teknik bir dille anlatılan şeyin sınıfsal adıdır.

Resmî Gini katsayısı 2000'lerin ortasında 0,49'a kadar çıktı, son yıllarda 0,46-0,47 bandındadır. Bağımsız akademik çalışmalar (Piketty, Zucman ve Yang'ın çalışmaları dahil) daha yüksek tahminler verir. Karşılaştırma: 1980'de Çin'in Gini'si 0,30 civarındaydı — dünyanın en eşitlikçi ülkelerinden biriydi.

Kırk yılda dünyanın en eşit ülkelerinden biri, en eşitsizlerinden biri haline geldi. Bu, bir "geçiş sancısı" değil, bir sınıf ilişkisinin kurulmasıdır.

Soru 3: Emek gücü meta mı?

Evet, ve en çıplak haliyle. Çin'de bir işçi: - İş bulmak için emek piyasasına girmek zorundadır, - İşten çıkarılabilir (1990'ların "demir pirinç kâsesi"nin kırılmasından beri), - İşsizlik onun için gerçek bir tehdittir, - Konut, sağlık ve eğitim büyük ölçüde piyasadan satın alınır.

Dahası, Çin'de emek gücünün metalaşması, kapitalist ülkelerin çoğunda bulunmayan bir kurumla desteklenir: **hukou**. Bir sonraki bölümün konusu.

Soru 4: Devlet hangi sınıfın aygıtı?

ÇKP bugün 100 milyona yakın üyeye sahip. Ulusal Halk Kongresi'nde onlarca dolar milyarder delege olarak bulunur. 2018'de bir araştırma, NHK ve Siyasi Danışma Konferansı'ndaki en zengin 100 delegenin toplam servetinin yüzlerce milyar dolar olduğunu hesaplamıştı.

Devlet, sermaye birikimini planlar, korur, yönlendirir, finanse eder. Grevi yasaklamaz ama bağımsız sendikayı yasaklar (yasal olarak tek sendika konfederasyonu ACFTU'dur ve ÇKP'ye bağlıdır). İşçi hakları savunucularını tutuklar — 2015'teki Guangdong operasyonu, 2018'deki Jasic işçi dayanışması vakası bunun örnekleridir; ikincisinde tutuklananlar arasında işçilere destek veren *Marksist öğrenci grupları* vardı.

Bir devletin sınıf karakterini anlamak için basit bir test vardır: **işçiler kendi bağımsız örgütlerini kurmaya kalktığında devlet ne yapıyor?**

Çin'de cevap bellidir.

Sonuç

Dört sorunun dördü de aynı yanıtı veriyor. Çin'de bugün: - Üretim araçlarının belirleyici kısmı sermaye olarak işliyor, - Artı-değere özel ve devlet sermayesi el koyuyor, - Emek gücü metadır, - Devlet, sermaye birikiminin genel koşullarını örgütleyen bir aygıttır.

Bu bir kapitalist toplumun tanımıdır. Adının önünde ne yazdığı bunu değiştirmez.

BÖLÜM 15

HUKOU: KAPİTALİZMİN ÇİN'E ÖZGÜ UCUZ EMEK MAKİNESİ

KAVRAM: HUKOU (户口) 1958'DE KURUMSALLAŞAN HANE KAYIT SİSTEMİ. HER ÇİN VATANDAŞI DOĞDUĞU YERE GÖRE "KIRSAL" YA DA "KENTSEL" HUKOU'YA SAHİPTİR. SAĞLIK, EĞİTİM, SOSYAL GÜVENLİK VE KONUT HAKLARI, YAŞADIĞINIZ YERE DEĞİL, HUKOU'NUZUN KAYITLI OLDUĞU YERE BAĞLIDIR.

Sistem nasıl işliyor?

Kırsal hukou'lu bir işçi Shenzhen'e gidip fabrikada çalıştığında: - Shenzhen'in sosyal güvenlik sistemine tam erişimi yoktur, - Çocuğunu Shenzhen'in devlet okuluna yazdıramaz ya da ağır koşullarla yazdırabilir, - Kentsel konut yardımından yararlanamaz, - İşini kaybettiğinde kentte kalma hakkı fiilen sorgulanır.

Sonuç: Çin'de bugün yaklaşık **300 milyon nongmingong** (göçmen işçi) var. Kentte çalışıyorlar, kentte üretiliyorlar, kentte yaşıyorlar — ama kentin vatandaşı değiller.

Ve bunun bir bedeli daha var: bu işçilerin çocuklarının önemli bir kısmı köyde büyükanne-büyükbabayla kalıyor. Bu çocuklara Çince'de *liushou ertong* — "geride bırakılmış çocuklar" — deniyor; sayıları için yapılan tahminler 60 milyona kadar çıkar.

Marksist okuma: bu neden kritik?

Marx, kapitalizmin bir **yedek sanayi ordusuna** ihtiyaç duyduğunu gösterir: ücretleri baskılayan, işçiye disipline eden, "senin yerine çalışacak bin kişi var" tehdidini gerçek kılan bir işsizler ve yarı-istihdam edilenler kitlesi.

Hukou, bu yedek orduyu **hukuken kurumsallaştırır**. Göçmen işçi: - Aynı işi yapar ama daha az alır, - Sosyal maliyeti (sağlık, eğitim, emeklilik) kente değil köye yıkılır — yani sermayeye değil, işçinin ailesine, - Örgütlenmesi coğrafi olarak parçalanmıştır, - Kriz anında kolayca "geri gönderilebilir" (2008 krizinde ve 2020 pandemisinde tam olarak bu oldu).

Çin'in "ucuz emek mucizesi" bir doğa olayı değildir. Bir hukuk sisteminin ürünüdür. Ve dikkat edin: bu hukuk sistemi 1958'de, sosyalist inşa döneminde kuruldu (o zamanki amacı kentlere kontrolsüz göçü engellemekti). Restorasyon, mevcut bir idari aracı alıp onu sermaye birikiminin hizmetine koştu.

Bu, dosyanın genel tezini örnekleyen bir olgudur: **restorasyon sıfırdan bir sistem kurmadı; sosyalist dönemden devraldığı aygıtları sermayenin araçlarına çevirdi.** Parti aynı parti, devlet aynı devlet, hukou aynı hukou — işlevleri farklı.

Reform var mı?

Var, ama sınırlı. 2014'ten itibaren küçük ve orta ölçekli şehirlerde hukou edinme koşulları gevşetildi; 2024'te 3 milyonun altındaki şehirlerde kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırıldı. Ama asıl mesele büyük şehirlerdir — Pekin, Şanghay, Shenzhen, Guangzhou — ve orada puan sistemi (eğitim, vergi, mülkiyet, yaş) üzerinden işleyen ve pratikte yalnızca vasıflı/varlıklı göçmenlere açılan bir kapı vardır.

Yani reform, sistemi kaldırmıyor; **onu bir seçici geçirgenlik mekanizmasına dönüştürüyor.** İhtiyaç duyulan nitelikli emek içeri alınıyor, montaj hattındaki işçi dışarıda tutuluyor.

1989 TIANANMEN VE 1992 GÜNEY TURU

1989'da ne oldu?

Nisan-Haziran 1989'daki Tiananmen hareketi, Türkiye solunda çoğu zaman ya "CIA destekli renkli devrim girişimi" ya da "demokrasi için ayaklanan gençlik" olarak anlatılır. İkisi de eksiktir.

Hareketin bileşimi karmaşıktı ve talepleri türdeş değildi:

- **Öğrenciler:** yolsuzluğun sona ermesi, basın özgürlüğü, kadro çocuklarının ayrıcalıklarına son verilmesi, diyalog talebi. Bir kısmı liberal-demokratik taleplerle hareket ediyordu.
- **İşçiler:** ve bu genellikle atlanır — Pekin'de **Pekin İşçileri Özerk Federasyonu** (*Gongzilian*) kuruldu. Talepleri enflasyon, reel ücret kaybı, yönetici ayrıcalıkları, işten çıkarmalar ve **bağımsız sendika hakkıydı**. Benzer işçi örgütleri onlarca şehirde ortaya çıktı.

3-4 Haziran gecesi ordu Pekin'e girdi. Ölü sayısı tartışmalıdır: Çin resmî açıklaması birkaç yüz der; İngiliz diplomatik belgeleri ve Kızılhaç kaynakları binlerden söz eder; çoğu bağımsız değerlendirme birkaç yüz ile birkaç bin arasında bir aralık verir.

Kimin bastırıldığına dikkat

Bastırmadan sonraki cezalandırma örüntüsü çok şey anlatır: öğrenci liderlerinin önemli bir kısmı yurt dışına kaçabildi ya da nispeten kısa cezalar aldı. **İşçi örgütçüleri ise en ağır cezaları aldı; idam edilenler ağırlıklı olarak işçilerdi.**

Bu tesadüf değildir. Rejim için asıl tehdit, "demokrasi" talep eden öğrenciler değil, **bağımsız sınıf örgütlenmesi kuran işçilerdi**. Marksist bir okuma bu ayrıntıyı merkeze koyar.

1992: Güney Turu ve restorasyonun mühürlenmesi

1989 sonrası birkaç yıl reformlar yavaşladı; parti içinde "sıkı" kanat güç kazandı. Ocak-Şubat 1992'de Deng Xiaoping, resmî hiçbir görevi olmamasına rağmen Shenzhen, Zhuhai ve Şanghay'a bir "güney turu" (*nanxun*) yaptı ve reformların hızlandırılmasını, "planlama ya da piyasa"nın sosyalizm-kapitalizm meselesi olmadığını ilan etti.

Ekim 1992'deki 14. Kongre, resmî hedefi **"sosyalist piyasa ekonomisi"** olarak belirledi.

Bu kavram üzerinde duralım, çünkü bugün tartışmanın merkezinde duruyor.

"Sosyalist piyasa ekonomisi" nedir?

Savunucular şöyle der: piyasa bir araçtır, sınıf karakteri yoktur; sosyalist devlet piyasayı kullanabilir.

Marksist yanıt: Piyasa bir "araç" değil, bir **toplumsal ilişki biçimidir**. Genelleşmiş meta üretimi olduğunda — yani emek gücü de meta olduğunda — piyasa kendi yasalarını dayatır: rekabet, sermayenin merkezileşmesi, kâr oranı baskısı, kriz. Bunu "kullanmak", bir süre sonra ona tabi olmak demektir.

Lenin'in NEP'i sık sık örnek gösterilir. Ama NEP'i öneren Lenin, onu bir **geri çekilme** ve **geçici bir taviz** olarak tanımlamış, "kim kimi yenecek" sorusunu açıkça sormuştu. NEP'te büyük sanayi, bankalar, dış ticaret ve ulaşım devletin elindeydi; piyasa küçük üretim ve ticaretle sınırlıydı; ve en önemlisi, **iktidar örgütlü işçi sınıfının denetimindeydi**.

Çin'de 1992'den sonra olan şey bu değildir. Piyasa geçici bir taviz değil, sistemin işleyiş ilkesi haline getirildi; ve onu denetleyecek örgütlü bir işçi sınıfı zaten yoktu.

BÖLÜM 17**XIAGANG: DEVLET İŞÇİSİNİN TASFİYESİ**

1990'ların sonu, Çin işçi sınıfı tarihinin en travmatik dönemidir ve Türkiye'de neredeyse hiç bilinmez.

Zhuada fangxiao politikası kapsamında, 1990'ların ortasından 2000'lerin ortasına kadar devlet işletmelerinden çıkarılan ya da "*xiagang*" (işten uzaklaştırılmış, kâğıt üzerinde hâlâ işletmeye bağlı ama ücretsiz) statüsüne alınan işçi sayısı için yapılan tahminler **30 ile 60 milyon** arasındadır. Aralığın genişliği tanım farkından gelir: yalnızca resmen *xiagang* statüsüne alınanlar mı sayılıyor, yoksa kapatılan ve özelleştirilen işletmelerde işini kaybeden herkes mi? *Teori ve Eylem*'in Çin dosyasında Fulya Alikoç, 1992-2002 arası için 60 milyon rakamını verir ve devlet işletmelerinin toplam sınai işletmeler içindeki payının 1978'de yüzde 24,1'den 1998'de yüzde 0,8'e düşmesini "bir yok oluş" olarak niteler.

Bu insanlar kimdi? "Demir pirinç kâsesi"nin (*tie fanwan*) sahipleri: ömür boyu iş güvencesi, işletmeye bağlı konut, kreş, klinik, okul ve emeklilik. Sosyalist dönemin en somut kazanımını temsil eden kesim.

Bir kuşakta hepsini kaybettiler.

Kuzeydoğu Çin'in sanayi kuşağı — Liaoning, Jilin, Heilongjiang — bu dönemde çöktü. 2002'de Liaoyang ve Daqing'de on binlerce işçinin katıldığı, haftalarca süren protestolar yaşandı; liderler hapsedildi.

Bu, restorasyonun asıl bedelidir. Ve bu bedelin ödeticileri ile Çin'in "yoksulluktan kurtardığı 800 milyon kişi" anlatısının ilişkisi, Bölüm 29'da ele alacağımız temel tartışmadır.

Şimdilik şunu not edelim: Bir sistem, bir kesimi (kırsal yoksullar) daha iyi bir duruma getirirken başka bir kesimi (devlet sanayi işçileri) yıkıma uğratiyorsa, bunun adı "herkesi zenginleştirmek" değil, **sınıf yapısının yeniden düzenlenmesidir**.

BÖLÜM 18

DTÖ, DÜNYA FABRİKASI, KÜRESEL DEĞER ZİNCİRİ

Neden Batı sermayesi Çin'i istedi?

Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne kabulü, ABD ve AB sermayesinin uzun yıllar boyunca lobisini yaptığı bir sonuçtu. Neden?

Çünkü Çin, küresel sermaye için üç şeyi bir arada sunuyordu:

1. **Devasa, disiplinli, örgütsüz ve ucuz bir emek arzı** (hukou sistemi sayesinde sürekli beslenen),
2. **Devlet garantili istikrar** — grev riski yok, siyasal belirsizlik yok, mülkiyet güvencesi var,
3. **Devlet eliyle inşa edilmiş altyapı** — liman, otoyol, elektrik, lojistik.

Batı'da 1970'lerden beri süren kâr oranı baskısı ve sendikal mücadelelerin maliyeti karşısında, Çin bir çıkış kapısıydı. Apple, Nike, Walmart, Volkswagen — hepsi bu kapıdan geçti.

Değer zincirinde Çin'in yeri

2000'lerde Çin'in konumu, küresel değer zincirinin **montaj halkası**ydı. Klasik örnek iPhone'dur: 2010'ların başında yapılan çözümlemelerde, bir iPhone'un satış fiyatının Çin'de kalan kısmının yüzde 2'yi bile bulmadığı hesaplandı; geri kalanı tasarım, marka, patent ve dağıtım aracılığıyla ABD, Japonya, Güney Kore ve Almanya'ya gidiyordu.

Bu, bağımlılık okulunun ve emperyalizm teorisinin klasik "eşitsiz mübadele" tablosudur: Çin emek harcıyor, değeri başkası alıyor.

Ama bu tablo 2015'ten itibaren hızla değişti. Ve bu değişim, dosyanın Kısım IV'te ele alacağı asıl meselenin — Çin'in emperyalist bir güç haline gelip gelmediğinin — merkezindedir.

Bugün Çin: - Dünyanın en büyük otomotiv ihracatçısıdır (2023'te Japonya'yı geçti); elektrikli araçta küresel üretimin çoğunluğunu elinde tutar, - Batarya, güneş paneli ve rüzgâr türbini üretiminde küresel kapasitenin ezici çoğunluğuna sahiptir, - Nadir toprak elementlerinin işlenmesinde neredeyse tekel konumundadır, - Kendi teknoloji devlerine (Huawei, Alibaba, Tencent, ByteDance, BYD) sahiptir, - Ve — Bölüm 25'te göreceğimiz gibi — yapay zekâda ABD ile ciddi biçimde yarışan tek ülkedir.

Yani Çin artık değer zincirinin en alt halkası değil. Zincirin üst halkalarına tırmanıyor — ve bunu yaparken, kendi altında yeni bir alt halka oluşturuyor: Vietnam, Bangladeş, Etiyopya, Endonezya.

Bu, bir ülkenin emperyalist merdivende yükselişinin klasik seyridir.

BÖLÜM 19

DEVLET KAPİTALİZMİ Mİ, DEVLET TEKELCİ KAPİTALİZMİ Mİ?

Bugünkü Çin'i tanımlamak için kullanılan kavramları tartalım. Bu, terminoloji hevesi değil; **kavram seçimi, siyasal sonuç doğurur.**

Seçenek 1: "Sosyalizm" / "Çin özellikli sosyalizm"

ÇKP'nin resmî tanımı. Bölüm 14'te dört soruyu uyguladık ve bu tanımın olgusal temeli olmadığını gösterdik. Bu seçeneği geçiyoruz — ama Bölüm 29'da savunucularının en güçlü argümanlarına döneceğiz.

Seçenek 2: "Bozulmuş/yozlaşmış işçi devleti"

Troçkist geleneğin bir bölümünün SSCB için kullandığı ve bazı akımların Çin'e uzattığı kavram: mülkiyet ilişkileri hâlâ post-kapitalist, ama siyasal üstyapı bürokrasi tarafından gasp edilmiş.

Bu kavramın Çin için savunulması bugün çok zordur. Çünkü mesele artık "bürokrasinin planı yönetmesi" değil; **özel mülkiyetin anayasal güvence altında olması, borsaların işlemesi, emek gücünün meta olması ve kâr güdüsünün belirleyici olmasıdır**. Nitekim Troçkist akımların büyük kısmı da 1990'lardan itibaren Çin'i kapitalist olarak niteler hale geldi.

Seçenek 3: "Devlet kapitalizmi"

Yaygın kullanım. Doğru yöne işaret eder ama iki sorunu vardır:

(a) Fazla geniştir. Devletin ekonomide ağırlıklı olduğu her ülkeye uyar. Bugünkü Rusya, Körfez ülkeleri, hatta Fransa'nın bazı dönemleri.

(b) Yanlış bir izlenim verir. "Devlet kapitalizmi" dendiğinde akla, ekonominin ağırlıklı olarak devlet işletmelerinden oluştuğu bir yapı gelir. Oysa Çin'de kentsel istihdamın yüzde 80'i özel sektördedir. Ekonomi devlet işletmelerinden ibaret değildir; devlet **özel sermayeyi de yöneten, yönlendiren, finanse eden ve disipline eden bir merkezdir**.

Seçenek 4 (bizim önerimiz): "Devlet tekelci kapitalizmi"

Lenin'in ve sonrasında komünist hareketin kullandığı bu kavram, gelişmiş kapitalizmde devlet aygıtı ile tekeli sermayenin *organik olarak kaynaşmasını* anlatır. Çin için üç nedenle daha isabetlidir:

1. Kaynaşma iki yönlüdür. Batı'da tekeller devleti ele geçirir; Çin'de devlet aygıtı hem sermayeyi doğurmuş hem ona eklenmiştir. Şirket yönetim kurullarında parti komiteleri vardır; parti kadroları şirket yöneticiliğine, şirket yöneticileri parti pozisyonlarına geçer. Bu bir "müdahale" değil, **tek bir egemen bloğun iki organıdır**.

2. Tekelleşme düzeyi yüksektir. Bankacılık, telekom, enerji, demiryolu, sigorta — hepsi birkaç dev grubun elindedir. Platform ekonomisinde de aynı yoğunlaşma vardır (Alibaba, Tencent, Meituan, ByteDance).

3. Sermaye ihracı devlet politikasıdır. Kuşak ve Yol, Çin Kalkınma Bankası, Exim Bank, Asya Altyapı Yatırım Bankası — sermayenin sınır ötesine taşınması, tek tek şirketlerin kararıyla değil, devlet stratejisiyle örgütlenir. Bu, Lenin'in emperyalizm çözümlemesindeki *sermaye ihracı* momentinin en saf hallerinden biridir (Bölüm 27).

Bir uyarı: kavram kolaycılığına düşmeyelim

Çin'i "devlet tekeli kapitalizmi" diye adlandırmak, çözümlemeyi bitirmez, **başlatır**. Çin'in ABD'den, Rusya'dan, Almanya'dan farkları vardır ve bu farklar önemlidir:

- Devletin planlama kapasitesi ve uzun vadeli yatırım yeteneği Batı'daki muadillerinden yüksektir,
- Finans sermayesinin sanayi sermayesi üzerindeki tahakkümü Batı'daki kadar tam değildir; devlet bankaları sanayiye finanse eder,
- Sermayenin siyasal iktidara doğrudan hükmetme kapasitesi sınırlıdır — 2020'de Ant Group'un halka arzının Jack Ma'nın bir konuşmasından sonra iptal edilmesi bunun çarpıcı örneğidir.

Bu farklılıklar, Çin'in kapitalist olmadığını göstermez; **kapitalizmin farklı biçimler alabildiğini gösterir.** Nasıl Almanya'daki kapitalizm ABD'dekiyle aynı değilse, Çin'deki de her ikisiyle aynı değildir. Ama üçü de kapitalizmdir.

KISIM III — KARŞITLIK TABLOSU

ÖLÇÜT	SOSYALİZMİN GEREKTİRDİĞİ	BUGÜNKÜ ÇİN'DE DURUM
Üretim araçları	Doğrudan üreticilerin kolektif denetimi	Kentsel istihdamın ~%80'i özel sektörde; devlet işletmeleri de kâr esasıyla çalışıyor
Artı-değer	Toplumsal ihtiyaca yönlendirilir	Sermaye birikimine ve özel servete gidiyor; emek geliri payı %50'nin altında
Emek gücü	Meta olmaktan çıkar	Tam anlamıyla metadır; işsizlik disipline edicidir
İşçi örgütlenmesi	Bağımsız, denetleyici, geri çağırma yetkili organlar	Bağımsız sendika yasaktır; tek konfederasyon partiye bağlıdır; örgütçüler tutuklanır
Devlet	Sermayeyi tasfiye eden bir geçiş aygıtı	Sermaye birikiminin genel koşullarını örgütleyen bir aygıt
Eşitsizlik	Azalır	Gini 1980'de ~0,30 → bugün 0,46-0,47 (resmî); milyarder sayısında dünyada ilk ikide
Mülkiyet hukuku	Özel mülkiyet daraltılır	2004 anayasa değişikliği ve 2007 Mülkiyet Yasası özel mülkiyeti güvenceye aldı
Partinin sınıf karakteri	İşçi sınıfının öncüsü	2002'den beri kapitalistler tüzük gereği üye olabiliyor

KISIM IV

BUGÜNKÜ ÇİN: SERMAYE, DEVLET, GÖZETİM (2012-2026)

Kısımın tezi: Xi Jinping dönemi, restorasyondan bir kopuş değil, restorasyonun *devlet eliyle konsolide edilmiş* biçimidir. Sermaye disipline edilir ama tasfiye edilmez; eşitsizlik söylem düzeyinde hedeflenir ama yapısal olarak korunur; teknoloji ve gözetim, sınıf egemenliğinin araçları olarak gelişir.

BÖLÜM 20

Xİ DÖNEMİ: PARTİ-SERMAYE KAYNAŞMASI

Merkezileşme

Xi Jinping 2012'de genel sekreter oldu. O tarihten bu yana:

- **Yolsuzlukla mücadele kampanyası** milyonlarca kadroyu disipline etti, on binlercesini cezalandırdı. Kampanya gerçek bir yolsuzluk sorununa yanıt verdi — ve aynı zamanda rakip hizipleri tasfiye etmenin aracı oldu. İkisi aynı anda doğrudur.
- **2018 anayasa değişikliği** devlet başkanlığındaki iki dönem sınırını kaldırdı.
- **2022'de 20. Kongre** Xi'ye üçüncü dönemi verdi; Politbüro Daimi Komitesi tümüyle yakın çevresinden oluştu.
- Parti komitelerinin özel şirketlerdeki varlığı sistematikleştirildi; büyük platform şirketlerinde devlete "altın hisse" verildi.

"Ortak refah" (共同富裕) söylemi ve gerçeği

2021'de Xi "ortak refah" kavramını öne çıkardı. Ardından bir dizi hamle geldi: özel eğitim/dershane sektörünün kâr amaçlı işleyişinin yasaklanması, platform şirketlerine tekel karşıtı cezalar (Alibaba'ya 18,2 milyar yuan), Ant Group'un halka arzının iptali, emlak sektörüne "üç kırmızı çizgi" kredi kısıtı, ünlülerin vergi kaçırma soruşturmaları, milyarderlerden "gönüllü bağış" beklentisi.

Bunu Çin'i savunanlar "sosyalizme dönüş" olarak okudu. Marksist bir okuma başka bir şey söyler:

Bu hamleler sermayenin tasfiyesi değil, sermayenin disipline edilmesidir. Amaç, hiçbir sermaye fraksiyonunun siyasal iktidarın üstüne çıkmaması ve toplumsal patlama riskinin (konut fiyatları, eğitim maliyeti, çocuk yapmama krizi) yönetilmesidir. Bu, kapitalist bir devletin *sınıfın genel çıkarını* bireysel kapitalistlere karşı savunmasıdır. Klasik bir Bonapartist işlev.

Nitekim sonuç ortada: 2023'ten itibaren "ortak refah" söylemi belirgin biçimde geriledi. 2025'te ekonomik yavaşlama karşısında Xi, özel sektör temsilcileriyle (Jack Ma dahil) sembolik bir toplantı yaparak özel sermayeye güvence verdi. **Yani söylem, sermayenin durumuna göre ayarlanan bir değişkendir; bir programın adı değildir.**

Ekonomik tablo (2026 itibarıyla)

Bugün Çin ekonomisi ciddi yapısal sorunlarla karşı karşıya:

- **Emlak krizi** 2021'de Evergrande'nin çöküşüyle başladı ve sürüyor. Konut, Çin hanehalkı servetinin yaklaşık yüzde 60-70'ini oluşturuyordu; fiyat düşüşü doğrudan tüketimi vurdu. Milyonlarca "teslim edilmemiş konut" mağduru var; ipotek ödemelerini durduran alıcı hareketleri yaşandı.
- **Deflasyon.** Çin, art arda gelen çeyreklerde fiyat düşüşü yaşıyor — bir kapitalist ekonomide talep yetersizliğinin ve aşırı kapasitenin klasik göstergesi.
- **Genç işsizliği.** 2023 Haziran'ında 16-24 yaş işsizliği yüzde 21,3'e ulaştığında, ulusal istatistik bürosu veri yayımlamayı durdurdu; yöntem değiştirilerek yeniden başlandı ve rakamlar yine yüksek seyretti. Çin'de üniversite mezunlarının "*tangping*" (yatmak, düz uzanmak) ve "*neijuan*" (içe doğru sarmalanma, anlamsız rekabet) kavramlarıyla ifade ettiği toplumsal ruh hali, ekonomik durgunluğun kültürel yansımasıdır.

- **Yerel yönetim borçları.** Yerel hükümetlerin finansman araçları (LGFV) üzerinden biriktirdiği borç yükü, tahminlere göre trilyonlarca dolar düzeyindedir.

Bunlar sosyalist bir ekonominin sorunları değildir. Aşırı üretim, spekülasyon balon, talep yetersizliği, borç krizi — bunlar Marx'ın *Kapital*'in üçüncü cildinde tarif ettiği kapitalist kriz dinamiklerinin ta kendisidir.

BÖLÜM 21

SINIF HARİTASI: BUGÜNKÜ ÇİN'DE KİM, KİMİ, NASIL SÖMÜRÜYOR?

Genç yoldaşlara en çok lazım olan bölüm budur. Soyut tartışmayı bırakıp somut insanlara bakalım.

Sermayedar sınıf

- **Özel tekel sermayesi:** Alibaba, Tencent, ByteDance, Meituan, BYD, Xiaomi, Huawei (çalışan sahipliği modeliyle özgün bir yapı), Pinduoduo. Bu grupların sahipleri ve üst yöneticileri, dünya ölçeğinde en büyük servetler arasındadır.
- **Devlet sermayesi yöneticileri:** Merkezî SOE'lerin (Sinopec, State Grid, ICBC, China Mobile...) yönetimi, bakanlık düzeyinde parti kadrolarıdır. Bunlar hukuken "mülk sahibi" değildir; ama üretim araçları üzerinde fiilî tasarruf, artı-değerin dağıtımını üzerinde karar yetkisi ve buna bağlı bir yaşam standardı vardır. Marksist açıdan bu, **kolektif bir sermayedar işlevidir.**
- **Yerel sermaye ve emlak grupları:** Yerel yönetimlerle iç içe geçmiş, arazi satışından beslenen bir katman.

İşçi sınıfı

- **Göçmen işçiler (~300 milyon):** Bölüm 15'te ele aldık. Sınıfın en büyük ve en savunmasız kesimi. Yaş ortalaması yükseliyor: 2010'ların başında 36 civarındayken bugün 40'ın üstünde. Yani ilk kuşak göçmen işçiler emeklilik hakkı olmadan yaşıyor.
- **Kentli formel işçiler:** Sözleşmeli, sosyal güvenli ama iş güvencesi zayıflamış kesim.
- **Platform emekçileri (~200 milyon):** Kurye, sürücü, canlı yayıncı, temizlikçi. Sözleşmesiz ya da belirsiz statülü. Aşağıda ayrıca ele alıyoruz.
- **Beyaz yakalı teknoloji emekçileri:** "996" (sabah 9'dan akşam 9'a, haftada 6 gün) düzeninin öznesi. 2019'da GitHub'da başlayan 996.ICU kampanyası bu düzene karşı ilk kitlesel dijital itirazdı. Çin Yüksek Mahkemesi ve İnsan Kaynakları Bakanlığı 2021'de ortak bir bildiriyle 996'yı yasa dışı ilan etti — **ve bu düzen sektörde büyük ölçüde sürdü.** Yasanın varlığı ile uygulanması arasındaki uçurum, sınıf ilişkilerinin gerçekteki durumunu gösterir.

Platform emeği ve algoritmik denetim

Bu, dosyanın *Yapay Zekâ Çağında Emek* çalışmalarıyla doğrudan kesişen alanı.

Çin'de bir yemek kuryesi, algoritmanın belirlediği bir zaman penceresinde teslimat yapmak zorundadır. Algoritma, her başarılı teslimatta süreyi biraz daha kısaltarak "optimize eder". Gecikme cezası ücretten kesilir. Kurye, kırmızı ışıkta geçme kararını "isteyerek" değil, ceza baskısıyla verir.

Bu, Marx'ın *Kapital*'de anlattığı **nispi artı-değer üretiminin** dijital biçimidir: emeğin yoğunluğunu artırarak, aynı zamanda daha çok değer sıkarak. Fark şudur: fabrikada bunu ustabaşı yapardı ve ustabaşı görünürdü, tartışılabilirdi, dava edilebilirdi. **Algoritma görünmezdir ve "nesnel" görünür.**

Buna karşı bir devlet müdahalesi geldi. **26 Nisan 2026'da ÇKP Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi ortak bir belge yayımladı** ve 200 milyondan fazla platform emekçisi için kurallar getirdi:

- Platformlar en az yerel asgari ücreti ödemek zorunda; tatil çalışması için ek ödeme,
- Azami çalışma süresi sınırı: sınıra ulaşıldığında **sistem yeni sipariş göndermeyi durdurmak zorunda**; uygulamalar dinlenme hatırlatması göndermeli,
- Görev dağıtımını, ücreti ve teşvikleri belirleyen **algoritmalar sendika ya da işçi temsilcileriyle toplu pazarlığın konusu** olacak,
- Uygun durumlarda resmî iş sözleşmesi zorunluluğu,
- Uyum için son tarih: **2027**.

Bu ciddi bir düzenlemedir ve Batı'nın çoğu ülkesindeki platform mevzuatından ileridir. Dürüst olmak için bunu kabul etmeliyiz.

Ama iki soru sormadan geçmeyelim:

Birincisi: Algoritma, işçilerin *bağımsız* örgütleriyle değil, ÇKP'ye bağlı tek sendika konfederasyonu (ACFTU) pazarlık konusu olacak. İşçilerin kendi temsilcilerini özgürce seçemediği bir "toplu pazarlık", pazarlık değil, **danışmadır**.

İkincisi: 2021'de 996 yasaklandı ve sürdü. Bir kuralın kâğıtta olması ile hayatta olması arasındaki farkı belirleyen şey, **o kuralı hayata geçirecek örgütlü gücün varlığıdır**. Çin'de bu güç yasaklıdır.

Bu iki soru, "devlet işçiyi koruyor" argümanına verilecek yanıtın özüdür: **Devlet, işçiyi sermayenin en yıkıcı aşırılıklarından koruyabilir — sermaye ilişkisinin kendisini sürdürmek için**. Bismarck'ın sosyal sigortaları da, Roosevelt'in New Deal'ı da böyleydi. Bu sosyalizm değil, kapitalizmin kendini koruma refleksidir.

Sınıf haritasının özeti

KESİM	YAKLAŞIK BÜYÜKLÜK	KONUM
Dolar milyarderleri	400-800 (kaynağa göre)	Artı-değere el koyan özel sermaye
SOE üst yönetimi	On binler	Kolektif sermayedar işlevi gören parti-devlet katmanı
Kentli formel işçiler	~200 milyon	Sözleşmeli, güvencesi aşınmakta
Göçmen işçiler	~300 milyon	Hukou nedeniyle ikinci sınıf; sınıfın çekirdeği
Platform emekçileri	~200 milyon	Algoritmik denetim altında, statüsü belirsiz
"Geride bırakılmış çocuklar"	~60 milyona kadar tahmin	Sömürünün toplumsal maliyetinin taşıyıcısı

BÖLÜM 22

EMEK MÜCADELELERİ: YASAKLI SENDİKA, KENDİLİĞİNDEN DİRENİŞ

Hukuki çerçeve

Çin'de: - **Grev hakkı yoktur.** 1975 ve 1978 anayasalarında vardı; 1982 anayasasında çıkarıldı ve bir daha konmadı. - **Bağımsız sendika kurmak yasaktır.** Tek yasal konfederasyon Tüm Çin Sendikalar Federasyonu'dur (ACFTU) ve ÇKP'nin bir kitle örgütüdür. ACFTU, dünyanın en büyük sendika konfederasyonudur (300 milyonu aşkın üye) ve pratikte işveren-devlet-işçi arasında bir uzlaştırma organı olarak işler; grev örgütlemeyiz.

Ama mücadele var

Yasak, mücadeleyi ortadan kaldırmıyor; **kendiliğinden, yerel ve kısa ömürlü hale getiriyor.**

China Labour Bulletin'in "Grev Haritası" projesi, 2011'den bu yana Çin'de binlerce işçi eylemini kayda geçirdi (proje kısıtlar altında çalışır ve kayıtlar eksiktir; gerçek sayı çok daha yüksektir). Örüntü şudur:

- **Ana neden ücret ödenmemesi.** Özellikle inşaat sektöründe, taşeron zincirinin en altındaki işçiler aylarca ücret alamıyor. Çin'de "ücret alacağı için vinç kulesine çıkan işçi" görüntüsü bir klişe haline gelmiştir.
- **İkinci neden fabrika kapanışları ve taşınmalar.** Sanayi iç bölgelere ya da Güneydoğu Asya'ya taşınırken kıdem tazminatı ödenmiyor.
- **Üçüncü neden ücret kesintileri.** 2025'te BYD'de ücret kesintilerine karşı çok sayıda fabrikada eylem yaşandı — üstelik Çin'in en gözde şirketlerinden birinde.
- **Yeni alan: platform emeği.** Kurye ve sürücü eylemleri son yıllarda hızla arttı.

Kilometre taşları: bir mücadele kronolojisi

Bu eylemlerin çoğu yerel ve kısa ömürlü kalır; ama bazıları sınıfın hafızasına yazılmıştır. Fulya Alikoç'un *Teori ve Eylem*'in Çin dosyasındaki dökümünden (Bölüm 30) yararlanarak:

- **2002-2003 — Daqing ve Liaoyang.** Petrol işçileri bağımsız örgütlenmeye gitti; Liaoning'deki ferro-alaşım fabrikasında başlayan grev 30 bin işçiye yayıldı. *Xiagang* tasfiyesine karşı ilk büyük toplu karşı çıkış.
- **2007 — Yantian konteyner limanı.** Deneyimli vinç operatörlerinin öncülük ettiği grev, **yıllık toplu pazarlık sistemi** kazanımıyla sonuçlandı. Yasal grev hakkı olmayan bir ülkede fiili toplu pazarlığın kurulabildiğini gösteren örnek.
- **2010 — Nanhai Honda grevi.** Dosyanın en önemli olayı. İşçiler **108 maddelik bir talep listesi** hazırladı; merkezinde ücret artışı ve **bağımsız sendika hakkı** vardı. Grev otomotiv sektörüne yayıldı. Sonuç: kadrolu işçilere yüzde 32,4, öğrenci-işçilere yüzde 70 ücret artışı. Bir kuşak Çinli işçi için siyasal bir okul oldu.
- **2014 — Yue Yuen ayakkabı fabrikası.** 60 bin işçi, eksik yatırılan emeklilik primleri için greve gitti. Göçmen işçiler arasında **emeklilik güvencesini** merkeze alan ilk büyük grev; sınıfın yaşlanmakta olduğunun işareti.
- **2018 — Jasic.** Bin işçinin iki ay süren sendika mücadelesi. Önemi rakamda değil bileşimde: **işçi-öğrenci-aydın dayanışması** — 1989'dan sonra ilk kez.
- **2025 — BYD.** Ücret kesintilerine karşı çok sayıda fabrikada eylem. Çin'in "geleceğin şirketi" sayılan devinde.

Bu kronolojide bir yön var: **ücret talebinden emeklilik güvencesine, oradan bağımsız örgütlenme hakkına ve işçi-öğrenci dayanışmasına**. Yani ekonomik mücadeleden siyasal mücadeleye doğru. Devletin en sert tepkiyi son iki basamağa vermesi tesadüf değildir.

Devletin tepkisi: iki yönlü

Çin devleti işçi eylemlerine karşı ikili bir strateji izler:

(a) Ekonomik talepleri kısmen karşılar. Yerel yönetimler, ödenmeyen ücret davalarında sık sık işçinin lehine müdahale eder; asgari ücretler düzenli artırılır; iş yasası kâğıt üzerinde koruyucudur (2008 İş Sözleşmesi Yasası).

(b) Örgütlenmeyi acımasızca ezer. Bir eylem tek bir fabrikayla sınırlı kalıp ekonomik taleplerle yetindiği sürece tolere edilir. Eylem başka fabrikalara yayılmaya, bağımsız bir örgüt kurmaya ya da siyasal talep dile getirmeye başladığında derhal bastırılır.

Örnekler: - **2015 Guangdong operasyonu:** İşçi hakları STK'larının çalışanları toplu halde gözaltına alındı. - **2018 Jasic olayı:** Shenzhen'deki Jasic Technology fabrikasında işçiler sendika kurmaya kalkıştı. Destek veren üniversite öğrencileri — kendilerini **Marksist** olarak tanımlayan, Mao ve Marx okuyan gruplar — ülke çapında gözaltına alındı. Pekin Üniversitesi ve Renmin Üniversitesi'nin Marksizm dernekleri baskı altına alındı.

Bu son olayın üzerinde duralım, çünkü tek başına bir bölüm değerindedir:

Çin Halk Cumhuriyeti'nde, Marx okuyan öğrenciler, işçilere sendika kurmalarında yardım ettikleri için tutuklandı.

Bir devletin sınıf karakteri hakkında bundan daha açık bir kanıt bulmak zordur. Bir devlet, kendi resmî ideolojisini ciddiye alan gençleri hapsediyorsa, o resmî ideoloji artık bir program değil, bir **meşrulaştırma örtüsüdür**.

BÖLÜM 23

GÖZETİM REJİMİ: EFSANELERİ AYIKLAMAK

Bu bölümde iki iş birden yapacağız: Batı basınının yaydığı yanlışları düzelterek **ve** gerçek gözetim rejiminin ne olduğunu anlatacağız. İkincisi, birincisinden daha ciddidir.

Önce efsane: "Vatandaş puanı" diye bir şey var mı?

Batı basınında ve popüler kültürde (*Black Mirror*'ın "Nosedive" bölümünden itibaren) yerleşmiş tablo şudur: Her Çin vatandaşının bir puanı vardır; kırmızı ışıktayken düşer, yaşlıya yardım ederseniz artar; puanınız düşükse uçağa binemezsiniz.

Bu tablo, bugünkü Çin'de böyle bir sistemin olmadığı ölçüde yanlıştır. Ayrıntılar önemlidir:

- Çin'in **Toplumsal Kredi Sistemi** (*shehui xinyong tixi*), 2014'te bir plan olarak açıklandığında **hiçbir zaman bütünlüklü bir vatandaş puanlama sistemi olarak tasarlanmadı**. Ağırlığı **kurumsaldır**: şirketlerin uyum siciline göre denetim yoğunluğunun farklılaştırılması, vergi ve çevre ihlallerinin kaydı, kamu ihalelerinden men.
- Bireysel puanlama denemeleri **yerel ve dağınık kaldı**. En çok anılan örnek Shandong eyaletindeki Rongcheng'dir; ama bu bir ulusal sistem değil, yerel bir pilottu ve model olarak genelleştirilmedi.

- Merkezî otoriteler, **yaptırımların yalnızca kredi değerlendirmesine dayandırılmayacağını, açık yasal dayanağı olması gerektiğini** açıkça belirtti.
- 2022'de taslak olarak hazırlanan **Toplumsal Kredi Sistemi Kurulması Hakkında Kanun** bugüne kadar kabul edilmedi. Taslak "odaksız ve hantal" bulunarak eleştirildi. Kalkınma ve Reform Komisyonu (NDRC) hâlâ sistemin "anlamını, hedeflerini ve kurumsal çerçevesini" netleştirmeye çalışıyor.
- Bireyleri en çok etkileyen yaptırım, aslında farklı bir mekanizmadan gelir: **mahkeme kararlarına uymayan borçluların "güvenilmezler listesi"ne alınması** (*shixin beizhixingren*). Bu, bir ahlak puanı değil, icra hukukunun sertleştirilmiş bir biçimidir ve milyonlarca kişiyi uçak/hızlı tren biletinden men eder. Ciddi bir hak ihlali sorunudur — ama "sosyal puan" değildir.

Neden bu düzeltmeyi yapıyoruz?

Üç nedenle:

- 1. Dürüstlük.** Marksist bir dosya, karşı tarafı yanlış iddialarla eleştirmez. Bir eleştirinin gücü, olgusal doğruluğundan gelir.
- 2. Taktik.** Çin'i savunan yoldaşlar bu efsaneyi çürüttüklerinde, sizin *bütün* eleştirinizi çürüttüklerini düşünürler ve haklı görünürler. Yanlış bir iddiayı savunmak, doğru iddialarınızı da batırır.
- 3. Ve asıl önemlisi:** Gerçek gözetim rejimi, bu efsaneden daha ürkütücüdür — çünkü daha sessiz, daha teknik ve daha yaygındır.

Şimdi gerçeği: asıl gözetim aygıtı

Çin'deki gözetim, bir "puan" değil, bir **altyapıdır**. Bileşenleri:

(a) Kamera ağı. *Skynet (Tianwang)* kentsel gözetim projesi ve *Sharp Eyes (Xueliang Gongcheng)* kırsal projesi, yüz milyonlarca kamerayı yüz tanıma yazılımıyla birleştirir. Toplam kamera sayısı için verilen rakamlar (200-600 milyon) tahminidir ve kaynaklar arasında büyük fark vardır; ancak dünyanın en yoğun kamera ağına Çin'de olduğu konusunda uyuşmazlık yoktur.

(b) Kimlik-veri entegrasyonu. Çin'de tren bileti, otel girişi, SIM kart, banka hesabı, sosyal medya hesabı — hepsi gerçek kimlikle bağlantılıdır. Anonim dijital varlık pratikte imkânsızdır.

(c) Platformların devletle entegrasyonu. WeChat, tek bir uygulama içinde mesajlaşma, ödeme, kimlik doğrulama, kamu hizmeti ve sosyal medyayı birleştirir. Bu, dünyada eşi az bulunan bir veri yoğunlaşmasıdır. Pandemi döneminde uygulanan **sağlık kodu** sistemi (yeşil/sarı/kırmızı), bu altyapının bir hareket denetimi aracına ne kadar hızlı dönüşebildiğini gösterdi — 2022'de Henan'da, banka mevduatlarını çekemeyen protestocuların sağlık kodlarının keyfi olarak kırmızıya çevrilmesi olayı, bu riskin kuram değil pratik olduğunun kanıtıdır.

(d) Ceza adaletinde yapay zekâ. Savcılık ve mahkeme süreçlerinde karar destek sistemleri yaygınlaşıyor; "akıllı mahkeme" projeleri uygulanıyor.

(e) İşyeri gözetimi. Bu, bizim asıl ilgi alanımız. Fabrikada üretim hattı izleme, çağrı merkezinde duygu analizi, kuryede GPS ve süre takibi, ofiste bilgisayar aktivite kaydı. Bazı şirketlerde beyin dalgası izleyen başlık denemeleri bile rapor edildi.

Marksist çözümleme: gözetim neden ve kimin için?

Burjuva liberal eleştirisi, gözetimi bir **mahremiyet** sorunu olarak ele alır: "bireyin özel alanı ihlal ediliyor." Bu doğrudur ama yüzeyseldir.

Marksist eleştirisi iki katman daha ekler:

Birinci katman — gözetim bir sınıf aracıdır. Neyi ve kimi izliyor? Kuryenin hızını, işçinin molasını, göçmenin hareketini, örgütçünün temaslarını. Ve neyi izlemiyor? Sermayenin nereye aktığını, artı-değerin nasıl bölüşüldüğünü, kadro çocuklarının offshore hesaplarını. **Gözetim asimetriktir: aşağıyı şeffaflaştırır, yukarıyı görünmez kılar.**

İkinci katman — gözetim bir birikim biçimidir. Toplanan veri, yalnızca denetim için kullanılmaz; yapay zekâ modellerini eğitmek için kullanılır ve **sermayeye dönüşür**. Çin'in YZ alanındaki avantajlarından biri, tam da 1,4 milyar insanın rızasının pratikte anlamsızlaştırıldığı bir veri havuzuna sahip olmasıdır. Bu, veri sömürsünün en yoğunlaşmış biçimidir.

Ve şunu net söyleyelim: **bu, Çin'e özgü değildir.** Google, Meta, Amazon ve Palantir, aynı işi farklı bir hukuki kılıfla yapar. ABD'de NSA'nın kitlesel dinleme programlarını 2013'te Edward Snowden ifşa etti. Fark, Çin'de devletin ve sermayenin doğrudan kaynaşmış olması ve hukuki engelin daha zayıf olmasıdır — bir *derece* farkıdır, bir *tür* farkı değil.

Bu yüzden Marksist eleştirisi şudur:

Gözetim kapitalizmi, ABD'de piyasa biçiminde, Çin'de devlet biçiminde örgütlenmiştir. İkisi de aynı ihtiyacın ürünüdür: emeği daha yoğun denetlemek ve insan davranışını sermayeleştirmek.

Bu yüzden "Çin gözetliyor" demek yetmez; "Batı da gözetliyor" demek de yetmez. Sorulacak soru şudur: **Gözetim teknolojisi kimin denetiminde, kimin çıkarına ve kimin hesap verebilirliği altında geliştiriliyor?**

BÖLÜM 24

SİNCAN, HONG KONG, TİBET: ULUSAL SORUN VE BASKI AYGITI

Bu bölüm en çok dikkat isteyen bölümdür. İki yönlü bir dürüstlük gerektirir.

Sincan

Olgusal zemin. 2017'den itibaren Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde geniş çaplı bir "meslek eğitim merkezleri" ağı kuruldu. Çin bunları terörle mücadele ve "aşırılıktan arındırma" programı olarak tanımlar; BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Ağustos 2022 tarihli raporu, keyfi ve ayrımcı gözaltıların "insanlığa karşı suç oluşturabileceği" değerlendirmesini yaptı. Kaç kişinin bu merkezlerden geçtiğine dair tahminler yüz binlerden bir milyonun üzerine kadar değişir ve kaynakları tartışmalıdır.

Bunun yanında belgelenmiş olan başka olgular vardır: yoğun kamera ve kontrol noktası ağı, IJOP adı verilen tahmine dayalı polislik yazılımı, cami ve mezarlık tahribatı, doğurganlık oranlarında bölgesel keskin düşüş, iç göç programları, çocukların yatılı okullara alınması.

İki yönlü dürüstlük ne demek?

Birinci yön: Bu olguları "emperyalist propaganda" diyerek reddetmek Marksist bir tutum değildir. Rakamların abartılması ve konunun ABD tarafından Çin'e karşı bir jeopolitik koz olarak kullanılması ayrı bir gerçektir; ama bir gerçeğin kötüye kullanılması onu gerçek olmaktan çıkarmaz. **Bir ulusal topluluğun kültürel varlığına yönelik sistematik bir baskı programını savunmak, komünist bir konum değildir.** Lenin'in ulusal sorun üzerine bütün mirası — ezen ulus milliyetçiliğine karşı ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkının savunulması — buna karşıdır.

İkinci yön: Aynı anda, ABD'nin ve müttefiklerinin bu konudaki "insan hakları" duyarlılığının ikiye bölünmüşlüğüne teşhir etmek de görevimizdir. Filistin'de yaşananlar karşısında susan, Yemen'de, Irak'ta, Afganistan'da yüz binlerce sivilin ölümünden sorumlu olan devletlerin Uygur savunuculuğu, bir insan hakları duruşu değil, bir **rekabet aracıdır**. "Uygur soykırımı" nitelemesi ABD Dışişleri tarafından resmen benimsenmiştir; bu nitelemenin hukuki eşiği tartışmalıdır ve konuyla ilgili uzmanlar arasında uzlaşma yoktur.

Marksist konum bu ikisini birlikte tutar: **Çin devletinin ulusal baskı politikasını mahkûm ederiz; bu politikanın ABD emperyalizmi tarafından araçsallaştırılmasını da mahkûm ederiz.** Birini diğerine feda etmek, ya sosyal-şovenizme ya emperyalizmin yedeğine düşmektir.

Sınıfsal boyut atlanmamalı: Sincan'daki baskının bir de sermaye boyutu vardır. Bölgede pamuk ve tekstil üretimi, polisilikon (güneş paneli hammaddesi) üretimi ve enerji kaynakları yoğunlaşmıştır. "Emek transfer programları" adı altında yürütülen ve işçilerin iradesi dışında başka bölgelere sevk edilmesini içeren uygulamalar, ulusal baskının aynı zamanda **zorlayıcı bir emek rejimi** olduğunu gösterir.

Hong Kong

1997'de "bir ülke, iki sistem" ilkesiyle devredilen Hong Kong'da, 2019'daki büyük protestoların ardından 2020'de **Ulusal Güvenlik Yasası** yürürlüğe girdi. Yasa, "ayrılıkçılık, yıkıcılık, terörizm ve yabancı güçlerle işbirliği" suçlarını geniş biçimde tanımlar. Sonuç: muhalif medya (Apple Daily, Stand News) kapandı, muhalefet partileri dağıldı, seçim sistemi "yalnızca vatanseverler yönetir" ilkesiyle yeniden düzenlendi, sendika hareketi (HKCTU dahil) kendini feshetti.

Buradaki ayrımı da net yapalım: 2019 hareketinin bir kanadı açıkça Batı yanlısı ve hatta ABD bayrağı taşıyan bir eğilimdi; bunu görmezden gelemeyiz. Ama Hong Kong'da 2020'den beri tasfiye edilen şeyler arasında **bağımsız sendika konfederasyonu** da vardır. Bir devlet, muhalefeti bastırırken işçi sendikasını da kapatıyorsa, yaptığı iş "emperyalizmin ajanlarını temizlemek" değildir.

Tibet

1950'de Çin ordusunun girişi, 1959 ayaklanması ve Dalai Lama'nın sürgünü, ardından uzun bir asimilasyon ve denetim dönemi. Bugün Tibet'te de yatılı okul sistemi, dil politikası ve dinî kurumların denetimi konusunda ciddi eleştiriler vardır.

Tibet konusunda Marksist çözümlemenin bir de zorluğu vardır: 1950 öncesi Tibet, teokratik bir serflik düzeniydi ve Çin'in müdahalesi bu düzeni tasfiye etti. Bu bir kazanımdır. Ama **feodalizmi tasfiye etmek, bir halkın kendi kaderini tayin hakkını ortadan kaldırmanın gerekçesi olamaz.** Bu iki şeyi karıştırmak, "medenileştirme misyonu" mantığının sol versiyonudur.

Genel ilke

Ulusal sorunda Marksist ölçü, Lenin'in *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine* metninde nettir:

Ezen ulusun sosyalisti, ezilen ulusun ayrılma hakkını savunmakla yükümlüdür; ezilen ulusun sosyalisti ise, ulusların birliğini savunmakla. Görevler simetrik değildir — çünkü konumlar simetrik değildir.

Bu ilkeye göre bakıldığında, Çin'de Han milliyetçiliğinin devlet politikası düzeyine yükselmesi (Bölüm 26'da ele alacağımız "Çin Rüyası" söylemi), sosyalizmden ne kadar uzaklaşıldığının bir başka ölçüsüdür.

BÖLÜM 25

YAPAY ZEKÂ VE ROBOTİK: ÜRETİCİ GÜÇLER KİMİN ELİNDE GELİŞİYOR?

Bu bölüm, dosyanın en güncel ve bizim çalışma alanımıza en yakın kısmıdır.

Olgusal tablo (2026 itibarıyla)

Yapay zekâ. Çin, ABD ile ciddi biçimde yarışan tek ülkedir ve stratejisi ABD'ninkinden farklıdır: **açık ağırlıklı (open-weight) modeller**. DeepSeek'in Ocak 2025'teki R1 modeli, çok daha düşük maliyetle rekabetçi performans sergileyerek küresel piyasada şok etkisi yarattı. Nisan 2026'da yayımlanan **DeepSeek V4**, çok düşük fiyatlandırma ve — asıl önemlisi — **Huawei çiplerine tam uyum** ile geldi. Alibaba'nın Qwen ailesi, Moonshot'un Kimi'si ve diğer açık modeller, dünya genelinde geliştiricilerin kullandığı temel modeller haline geldi.

Çip. ABD'nin ihracat kısıtları Çin'i kendi donanımını geliştirmeye zorladı. Huawei'nin Ascend serisi, en üst düzey Nvidia donanımının gerisinde olmakla birlikte, ulusal ölçekte yeterli bir alternatif haline geliyor. Ocak 2026'da ABD, Nvidia H200 ve AMD MI325X çiplerinin Çin'e ihracatına vaka bazlı lisansla ve satışlar üzerinden yüzde 25 vergiyle izin verdi — kısıtın kendisinin de pazarlık konusu olduğunu gösteren bir hamle.

Robotik. Bu alanda Çin açık ara öndedir. Uluslararası Robotik Federasyonu verilerine göre Çin, yıllık endüstriyel robot kurulumlarında dünya toplamının yarısından fazlasını gerçekleştirir. 2026'da robotik, yeni beş yıllık planın öncelikli sektörleri arasına alındı. **10 Haziran 2026'da Sanayi ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı ile Devlet Varlıkları Denetleme Komisyonu ortak bir direktif yayımladı: 2026 sonuna kadar 10 binden fazla insansız robotun ticari kullanıma sokulması** hedefleniyor; yerel yönetimler ve devlet işletmeleri, bedenlenmiş yapay zekâyı imalat, lojistik, perakende ve sağlıkta test etmekle görevlendirildi. "Hizmet olarak insansız robot" modeli devreye alınıyor. 2026'nın ilk çeyreğinde bedenlenmiş YZ şirketleri 2,9 milyar dolar yatırım aldı.

Marksist çözümleme

Burada iki yanlış refleksten kaçınmamız gerekiyor.

Yanlış refleks 1: "Çin üretici güçleri geliştiriyor, demek ki ilerici."

Bu, üretici güçlerin gelişiminin kendiliğinden ilerici olduğunu varsayar. Oysa Marx'ın bütün eleştirisi tam da bunun üzerinedir: kapitalizm, tarihin en büyük üretici güç patlamasını yarattı ve aynı anda insanlığın en yoğun sömürü biçimini kurdu. Bir teknolojinin gelişmesi, o teknolojinin *kimin denetiminde* geliştiğinden bağımsız olarak değerlendirilemez.

Marx *Grundrisse*'de "**genel zekâ**" (*general intellect*) kavramını ortaya atar: toplumsal bilgi birikimi, üretim sürecinin doğrudan üretici gücü haline gelir. Yapay zekâ, bu kavramın en saf gerçekleşmesidir — insanlığın kolektif olarak ürettiği metin, görüntü, kod ve bilgi, birkaç şirketin sunucularında sermayeye dönüştürülür.

Bu süreç Çin'de de aynen işler. Bir Çinli işçinin verisiyle eğitilmiş bir model, o işçinin işini otomatikleştirmek için kullanıldığında, ortaya çıkan verimlilik artışının kime gittiği sorusu Marksist sorudur. **Ve Çin'de bu sorunun cevabı, ABD'dekiyle aynıdır: sermayeye.**

Yanlış refleks 2: "Çin robotlaşıyor, işçiler işsiz kalacak, demek ki felaket."

Bu da teknofobik ve eksiktir. Otomasyon, kendi başına ne iyi ne kötüdür. Aynı robot, kapitalizmde işçiyi işsiz bırakır; toplumsal mülkiyet altında çalışma süresini kısaltır. Marx'ın *Kapital*'deki formülü nettir: makine, işçinin çalışma süresini kısaltmak için değil, artı-değeri artırmak için kullanılır — **kapitalizmde.**

Asıl soru

Bu yüzden doğru soru şudur: **Çin'de yapay zekâ ve robotikten elde edilen verimlilik artışı nereye gidiyor?**

Bakalım: - Çalışma süreleri kısalıyor mu? Hayır — 996 tartışması sürüyor, kurye çalışma saatleri için ancak 2026'da bir üst sınır getirilebildi. - Ücretlerin milli gelirdeki payı artıyor mu? Hayır — yüzde 50'nin altında seyreliyor. - İşten çıkarılan işçilere gelir güvencesi sağlanıyor mu? Kısmen ve yetersiz; kırsal hukou'lu göçmen işçi bu ağın dışında. - Verimlilik artışı kâra mı, toplumsal fona mı gidiyor? Ağırlıklı olarak kâra ve sermaye birikimine.

Yani: aynı sorular, aynı cevaplar. Çin'de yapay zekânın gelişimi, sosyalist bir üretim tarzının değil, kapitalist bir birikim rejiminin dinamiğidir.

Ama bir nüansı atlamayalım

Dürüst olalım: Çin'in açık ağırlıklı model stratejisinin **fiilî bir sonucu** vardır ve bu sonuç, ABD'nin kapalı model stratejisinden farklıdır.

DeepSeek, Qwen ve benzeri modellerin ağırlıklarının kamuya açılması, dünyanın her yerindeki geliştiricilerin, kooperatiflerin, kamu kurumlarının ve yoksul ülkelerin OpenAI'ye ya da Google'a bağımlı olmadan çalışabilmesini sağlıyor. Bu, tekelci kapatmaya karşı fiilî bir gedik açıyor.

Bunu **niyetin iyiliğine** değil, **rekabetin mantığına** bağlamalıyız: Geriden gelen bir rakip, önde gidenin tekeli kırma için açıklığı bir silah olarak kullanır. Netscape'e karşı Microsoft, Windows'a karşı Linux, kapalı modellere karşı DeepSeek — hepsi aynı rekabet mantığının ürünüdür.

Ama sonuç yine de sonuçtur. Ve bir Marksist, sonuçları niyetlere göre değil, sağladıkları olanaklara göre değerlendirir: **açık modeller, sosyalist bir bilgi müşterekleri programı için gerçek bir zemin sunar.** Bu zemini kullanmak, onu üreten devletin karakteri hakkındaki çözümlememizi değiştirmez — nasıl ki açık kaynak yazılımı kullanmak IBM'i sosyalist yapmıyorsa.

BÖLÜM 26

KÜLTÜREL HEGEMONYA: GRAMSCI İLE ÇİN'İ OKUMAK

KAVRAM: HEGEMONYA (GRAMSCI) EGEMEN SINIFIN İKTİDARINI YALNIZCA ZORLA DEĞİL, RIZA ÜRETEREK SÜRDÜRMESİ. OKUL, MEDYA, DİN, AİLE, POPÜLER KÜLTÜR VE "SAĞDUYU" (SENSO COMUNE) ARACILIĞIYLA, MEVCUT DÜZENİN DOĞAL, KAÇINILMAZ VE MAKUL GÖRÜNDÜĞÜ BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ İNŞA EDİLİR. GRAMSCI'YE GÖRE KALICI İKTİDAR, ZOR (DOMİNİO) İLE RIZANIN (EGEMONİA) BİRLEŞİMİDİR.

Çin'i yalnızca gözetim kameralarıyla açıklamak, Gramsci'nin uyardığı hatayı yapmaktır. Hiçbir rejim yalnızca zorla ayakta kalmaz. Çin'de rıza nasıl üretiliyor?

1. Ulusal aşağılanma anlatısı ve "Çin Rüyası"

ÇKP'nin bugünkü meşruiyet anlatısının çekirdeği sosyalizm değil, **ulusal yeniden doğuştur**. Anlatı şöyledir: Afyon Savaşları'ndan 1949'a kadar "yüzyıllık aşağılanma" (*bainian guochi*) yaşandı; Parti Çin'i ayağa kaldırdı; şimdi "Çin ulusunun büyük yeniden canlanması" (*Zhonghua minzu weida fuxing*) gerçekleşiyor.

Bu anlatının okulda, müzede, sinemada, televizyon dizisinde ve resmî törende sürekli tekrarlandığını görürsünüz. *Kurt Savaşçı 2* (*Wolf Warrior 2*, 2017) gibi filmler, Çin'in tarihindeki en yüksek hasılatı yaptı; diplomasi diline bile "kurt savaşçı diplomasisi" olarak geçti.

Marksist teşhis: Bu, sınıf kimliğinin yerine ulusal kimliğin geçirilmesidir. İşçi ile patron arasındaki çelişki, "Çin ile Batı" arasındaki çelişkiyle örtülür. Ve bu, dünyanın her yerindeki burjuvazinin en eski yöntemidir.

2. Konfüçyüs'ün dönüşü

Kültür Devrimi'nde "Lin Biao ve Konfüçyüs'ü Eleştir" kampanyasıyla saldırıya uğrayan Konfüçyüsçülük, bugün resmen yeniden yüceltiliyor. Dünya çapında yüzlerce **Konfüçyüs Enstitüsü** açıldı; Xi'nin konuşmaları klasik alıntılarla dolu; "uyum" (*hexie*) ve "uyumlu toplum" resmî ideolojinin merkezinde.

Bu tercih tesadüfi değildir. Konfüçyüsçülük tam olarak neyi öğretir? **Hiyerarşiye saygıyı, yaşa ve makama itaati, çatışmanın değil uyumun erdemini, herkesin kendi yerini bilmesini.**

Bir kapitalist toplumun sınıf çelişkisini yönetmek için bundan daha uygun bir ideoloji tasarlanamazdı. Sınıf mücadelesinin yerine "uyum"u koymak, egemen sınıfın en verimli ideolojik yatırımıdır.

Not: Bunu, bizim *Yoldaşça Eleştirmek* dosyamızdaki tartışmayla birlikte düşünelim. Orada "yaşa ve kідeme dayalı otoritenin eleştiriyi bastırması"nı sol içi bir sorun olarak ele almıştık. Çin'de aynı mantık devlet ideolojisi düzeyine yükseltilmiştir. **Bir toplumda eleştirinin yerini uyum aldığında, kazanan her zaman mevcut düzendir.**

3. Tüketim ve başarı ideolojisi

Çin'de bugün genç bir insanın karşılaştığı ideolojik mesaj şudur: çok çalış, sınavı kazan, iyi bir şirkete gir, ev al, evlen, çocuk yap. Başarısız olursan sorun sistemde değil sende.

Bu, dünyanın her yerindeki neoliberal başarı ideolojisiyle birebir aynıdır. Ve tepkisi de aynıdır: *tangping* (yatmak — yarıştan çekilme), *neijuan* (anlamsız rekabet sarmalı), *runxue* (kaçış bilimi — göç etme arayışı). Bunlar bireysel psikoloji değil, **kolektif bir sınıf deneyiminin ifadeleridir** ve devlet bu kavramları sansürleyerek yanıt verir — ki bu da onları ne kadar ciddiye aldığına kanıttır.

4. Dışa dönük hegemonya

Çin, Gramsci'nin anlattığı hegemonya inşasını uluslararası düzeyde de yürütür: CGTN ve Xinhua'nın çok dilli yayınları, Kuşak ve Yol'un "kazan-kazan işbirliği" söylemi, "Batı'nın dayatmadığı bir kalkınma modeli" iddiası, Küresel Güney'e yönelik burs ve eğitim programları.

Bu söylemin Küresel Güney'de gerçek bir karşılığı vardır ve bunu küçümsemek hatadır: yüz yıldır IMF koşulluluğuyla, yapısal uyum programlarıyla ve askerî müdahalelerle muhatap olmuş ülkeler için, "siyasi koşul öne sürmeyen" bir yatırımcı çekicidir.

Ama Marksist soru yine aynıdır: **Bu ilişkide artı-değer hangi yöne akıyor?** Bir sonraki bölümün konusu budur.

BÖLÜM 27

ÇİN EMPERYALİST Mİ? LENİN'İN BEŞ ÖLÇÜTÜYLE SINAV

Bu, tartışmanın en hararetli sorusudur. Sistematiğe ilerleyelim.

Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* (1916) broşüründe emperyalizmin beş temel özelliğini sayar. Tek tek uygulayalım.

Ölçüt 1: Üretim ve sermayenin yoğunlaşması, tekellerin oluşması

Çin'de durum: Karşılıyor. Bankacılıkta dört büyük devlet bankası, telekomda üç operatör, enerjide birkaç dev grup, platform ekonomisinde birkaç tekel. Yoğunlaşma düzeyi, çoğu Batı ülkesinden yüksektir.

Ölçüt 2: Banka ve sanayi sermayesinin kaynaşması, finans oligarşisinin oluşması

Çin'de durum: Kısmen ve özgün biçimde karşılıyor. Çin'de finans sermayesi, Batı'daki gibi sanayiye *hükmeden* özerk bir güç değildir; devlet bankaları, devlet stratejisi doğrultusunda sanayiye finanse eder. Ama sonuç yine bir kaynaşmadır — sadece hiyerarşi tersine döner: **devlet-parti aygıtı finans ve sanayiye birlikte yönetir**. Bu, "finans oligarşisi" değil, "devlet-sermaye oligarşisi"dir. Lenin'in tanımının lafzına değil, işlevine bakarsak ölçüt karşılanmaktadır.

Ölçüt 3: Meta ihracının yanında sermaye ihracının belirleyici önem kazanması

Bu, en açık biçimde karşılanan ölçüttür.

- Çin, doğrudan yabancı yatırımda dünyanın en büyük kaynak ülkelerinden biridir.
- Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında 150'yi aşkın ülkede altyapı projesi finanse edilmiştir; toplam taahhüt hacmi için verilen tahminler bir trilyon doların üzerindedir.
- **Çin, gelişmekte olan ülkelere yönelik dünyanın en büyük resmî alacaklısıdır.** Kalkınma Bankası ve Exim Bank'ın kredi portföyü, Dünya Bankası'ninkine karşılaştırılabilir düzeydedir.
- Asya Altyapı Yatırım Bankası ve Yeni Kalkınma Bankası, Bretton Woods kurumlarına paralel bir finansal mimari kurmuştur.

Burada bir ayrıntı önemlidir: **borç**. Zambiya, Sri Lanka, Pakistan, Laos, Kenya gibi ülkeler ciddi Çin borcu yükü altındadır. "Borç tuzağı diplomasisi" tezi akademik olarak tartışmalıdır ve çoğu vakada abartılıdır — bu ülkelerin borcunun büyük kısmı hâlâ Batılı özel tahvil sahiplerine ve çok taraflı

kurumlarıdır. Ama abartıyı düzeltmek, olguyu ortadan kaldırmaz: **bir ülkenin başka ülkelerin borç yükümlülüğü üzerinden gelir elde etmesi, sermaye ihracının klasik biçimidir.** Lenin bunu "rantiye devlet" diye adlandırır.

Ölçüt: hangi kredi emperyalisttir?

Kredi vermek tek başına emperyalizm göstergesi değildir. Mustafa Yalçınar'ın *Teori ve Eylem*'in Çin dosyasında koyduğu ayrım işimizi görür (Bölüm 30): **emperyalist nitelikli borç, yüksek faizli ve karşılığı şarta bağlanmış olandır.**

Karşı örnek tarihten gelir: Sovyetler Birliği, 1920-22'de TBMM Hükümeti'ne silah, cephane ve külçe altını **hibe** olarak gönderdi. 1932'de imzalanan 8 milyon dolarlık kredi **faizsiz ve yirmi yıl vadeliydi**; şartı "fabrika kurulmasına harcanacak" olmasıydı ve geri ödeme tarım ürünleriyle yapıldı. Kayseri ve Nazilli bez fabrikaları bu krediyle kuruldu.

Şimdi ölçütü uygulayalım. Sri Lanka, Hambantota limanı için aldığı borcu ödeyemeyince limanı **99 yıllığına** Çinli şirketlere devretmek zorunda kaldı. Kredi sözleşmelerinde Çin'e tanınan "kredileri iptal etme ve geri ödemeleri hızlandırma" olanakları bulunuyor.

Aradaki fark, niyet farkı değil, **ilişki biçimi** farkıdır: biri üretici kapasite yaratır ve bağımlılık üretmez; öteki varlık üzerinde denetim elde eder.

Ölçüt 4: Uluslararası tekellerin dünyayı ekonomik olarak paylaşması

Karşılanıyor. Çinli tekeller küresel piyasalarda pay kapmak için Batılı tekellerle doğrudan rekabet ediyor: BYD-Tesla-VW; Huawei-Ericsson-Nokia; CATL-LG-Panasonic; Alibaba-Amazon; TikTok-Meta. Nadir toprak elementlerinin işlenmesinde Çin'in konumu tekel düzeyindedir ve 2025'te bu, ABD'ye karşı doğrudan bir baskı aracı olarak kullanıldı.

Ölçüt 5: Dünyanın büyük güçler arasında toprak olarak paylaşımının tamamlanması

Kısmen ve dönüşmüş biçimde. Çin'in klasik anlamda sömürgesi yoktur. Ama: - Cibuti'de askerî üssü vardır, - Güney Çin Denizi'nde yapay adalar inşa etmiş ve askerîleştirmiştir; komşularının (Filipinler, Vietnam) egemenlik iddialarıyla çatışmaktadır, - Limanlar (Pire, Hambantota, Gwadar) üzerinde uzun vadeli işletme hakları edinmiştir, - Deniz aşırı güvenlik şirketleri ve Kuşak ve Yol varlıklarını koruma kapasitesi genişlemektedir.

Klasik sömürgecilik yerine, **ekonomik nüfuz + lojistik denetim + seçici askerî varlık** üçlüsü işlemektedir. Bu, yirmi birinci yüzyıl emperyalizminin biçimidir; ABD'ninki de artık büyük ölçüde budur.

Sonuç ve bir dürüstlük notu

Beş ölçütten dördü açıkça, biri dönüşmüş biçimde karşılanıyor. **Sonuç: Çin emperyalist bir güçtür.**

Ama üç nüansı kayıt altına alalım, çünkü bunlar tartışmada mutlaka karşınıza çıkacak:

(1) Çin ABD'nin dengi değildir. ABD'nin 750'yi aşkın deniz aşırı askerî üssü vardır; Çin'in birkaç tane. ABD doları üzerinden küresel finansal sistemi ve yaptırım mekanizmasını denetler. ABD son otuz yılda onlarca ülkeye askerî müdahalede bulundu. **Çin emperyalisttir demek, "Çin ABD kadar saldırgandır" demek değildir.** Emperyalizm bir *nitelik*, saldırganlık düzeyi bir *nicelik* meselesidir.

(2) Çin hâlâ bazı açılardan tabi konumdadır. İleri çip teknolojisinde, finansal altyapıda (SWIFT, dolar) ve bazı temel patentlerde bağımlılığı sürer. Bu, "yükselmekte olan" bir emperyalist gücün klasik konumudur — 1900'lerin Almanya'sı ya da Japonya'sı gibi.

(3) Bazı ülkeler için Çin'in varlığı somut bir manevra alanı açıyor. Tek bir emperyalist merkeze bağımlı olmak yerine iki merkez arasında pazarlık edebilmek, bağımlı ülke burjuvazileri için ve bazı durumlarda halklar için kısa vadeli bir avantaj olabilir. Bunu inkâr etmek gerçekçi değildir.

Ama — ve burası kritiktir — bu üçüncü nokta, bir siyasal hat kurmak için yeterli değildir. Çünkü:

Emperyalistler arası rekabet, ezilen halklara manevra alanı açabilir; ama bu alan, o halkların **kendi bağımsız sınıf mücadelesiyle** doldurulmazsa, sadece efendi değiştirmeye yarar.

Bir ülkenin işçi sınıfının görevi, iki emperyalistten hangisinin daha az kötü olduğuna karar vermek değil, **kendi burjuvazisine ve her iki emperyalist merkeze karşı bağımsız bir sınıf hattı kurmaktır.**

Bu, CIPOML belgelerinde "çok kutupluluk tezinin reddi" olarak formüle edilir. Aynı belgenin ifadesiyle: işçi sınıfının bazı emperyalist ülkelere diğerlerine karşı güvenmesi savunulamaz; mücadele **bütün emperyalizmlere karşı** yürütülür.

BÖLÜM 28

ABD-ÇİN ÇATIŞMASI, 2025-2026: NEREDE DURUYORUZ?

Güncel tablo

Son iki yılın seyri, bu dosyanın çözümlemesini sınamak için iyi bir laboratuvardır.

Ekim 2025 — Busan zirvesi. Trump ve Xi bir yıllık gümrük ateşkesi üzerinde anlaştı; birleşik gümrük tavanı yaklaşık yüzde 20 olarak belirlendi. Çin, aynı anlaşma kapsamında nadir toprak elementlerine getirdiği ihracat kısıtlarını askıya aldı ve kritik malzemeler için genel ihracat lisansları çıkardı.

Ocak 2026 — Çip tavizi. ABD, Nvidia H200 ve AMD MI325X çiplerinin Çin'e ihracatına, vaka bazlı lisansla ve satışlar üzerinden yüzde 25 vergiyle izin verdi.

Şubat 2026 — Gümrüklerde hukuki sarsıntı. ABD Yüksek Mahkemesi, IEEPA'ya dayanan gümrükleri iptal etti; Trump derhal Section 122 uyarınca geçici yüzde 10'luk küresel bir gümrük getirdi ve yüzde 15'e çıkarma tehdidinde bulundu.

Mayıs 2026 — Trump Pekin'de. Trump 14-15 Mayıs'ta Pekin'i ziyaret etti. Açıklanan sonuçlar: Çin'in 200 Boeing uçağı alımı, her iki yönde 30 milyar dolarlık ürün grubunda gümrüklerin indirilmesi çerçevesi, tarım alımı taahhütleri. Xi, Tayvan konusunun "doğru ele alınmaması" halinde çatışma riskine dair uyarıda bulundu.

Haziran 2026 — Askerî şirket listesi. ABD Savunma Bakanlığı, aralarında Alibaba, Baidu, BYD ve COSCO'nun da bulunduğu 188 Çin şirketini "askerî şirket" olarak listeledi.

Temmuz 2026 — Yeni kısıtlar. ABD Ticaret Temsilciliği, zorla çalıştırma gerekçesiyle 60 ülkeye Section 301 gümrükleri getirdi; Çin en yüksek dilim olan yüzde 12,5'e tabi tutuldu. FCC, gelişmiş robotik cihazların ve güç invertörlerinin ithalatını yasakladı.

Eylül 2026 — Xi'nin ABD ziyareti planlanıyor.

Bu tablodan ne okumalıyız?

Birincisi: Bu bir "Soğuk Savaş" değil. Soğuk Savaş, iki farklı üretim tarzı arasındaki sistemik bir karşıtlıktı; iki blok arasında ticaret asgari düzeydeydi. Bugün ABD ve Çin, dünyanın en büyük iki ticaret ortağıdır; sermayeleri iç içedir; Apple'ın üretimi Çin'de, Çin'in rezervleri ABD tahvilindedir. Bu, iki *sistem* arasındaki bir çatışma değil, **aynı sistem içindeki iki merkez arasındaki rekabettir.**

İkincisi: Bu tam olarak Lenin'in tarif ettiği emperyalistler arası rekabettir. Lenin, *Emperyalizm*'de dünyanın yeniden paylaşımı mücadelesinin, güçler dengesindeki değişimden doğduğunu yazar. Geç kalmış ama hızlı büyüyen bir güç, mevcut paylaşımından memnun değildir; hâkim güç ise konumunu korumaya çalışır. 1900'lerde Almanya ile İngiltere arasındaki ilişki buydu.

Üçüncüsü: İnişli çıkışlı seyir, çelişkinin doğasındandır. Aynı yıl içinde hem zirve hem yaptırım, hem çip tavizi hem askerî şirket listesi görüyoruz. Bu tutarsızlık değil; **karşılıklı bağımlılık ile rekabetin aynı anda işlemesidir.** Sermayeler birbirine muhtaç, devletler birbirinin rakibi.

Dördüncüsü — bizim için en önemlisi: Bu çatışmanın faturası işçi sınıfına kesiliyor. Gümrükler tüketici fiyatlarını yükseltir. Tedarik zinciri kopuşları işten çıkarmalara yol açar. Ve en tehlikelisi: her iki tarafta da milliyetçilik körüklenir; işçiler kendi burjuvazilerinin arkasında hizalanmaya çağılır. ABD'de "Çin işlerimizi alıyor" söylemi, Çin'de "Batı bizi bastırmak istiyor" söylemi — ikisi de aynı işi yapar: **sınıf çelişkisini ulusal çelişkiyle örter.**

Tayvan

Tayvan, çatışmanın en tehlikeli noktasıdır. Küresel ileri çip üretiminin ezici çoğunluğu (TSMC üzerinden) burada yoğunlaşmıştır; bu, adayı bir jeopolitik sinir merkezine çevirir.

Marksist konum burada da ikili dürüstlük gerektirir: Ne ABD'nin Tayvan'ı Çin'e karşı bir askerî üsse dönüştürme çabasını meşrulaştırırız, ne de Çin'in askerî bir işgalini "ulusal birlik" adına savunuruz. Bir savaş, her iki taraftaki işçi sınıfı için felaket olur ve tek kazananı silah sanayii ile milliyetçi iktidarlar olur.

Savaşa karşı tutum, taraf seçmek değil; her iki tarafta da savaşa karşı sınıf hattını savunmaktır. Bu, Zimmerwald'dan bu yana enternasyonalist konumdur.

KISIM IV — KARŞITLIK TABLOSU

KONU	"ÇİN SAVUNUSU"	"BATI ANLATISI"	BİZİM ÇÖZÜMLEMEMİZ
Xi'nin "ortak refah"ı	Sosyalizme dönüş	Otoriter keyfîlik	Sermayenin tasfiyesi değil disipline edilmesi; söylem sermayenin durumuna göre ayarlanan bir değişken
Platform düzenlemesi (2026)	Devlet işçiyi koruyor	Vitrin düzenlemesi	Gerçek bir düzenleme; ama bağımsız örgütlenme yasak olduğu sürece uygulanma güvencesi yok (1996 örneği)
Vatandaş puanı	Batı uydurması	Distopik puanlama sistemi	Bütünlüklü bir puan sistemi yok; asıl mesele kamera ağı, veri entegrasyonu ve işyeri gözetimi altyapısı
Gözetim	Güvenlik ihtiyacı	Çin'e özgü totalitarizm	Sınıfsal ve asimetrik bir aygıt; ABD'dekiyle <i>tür</i> değil <i>derece</i> farkı
Sincan	Emperyalist yalan	Soykırım	Belgelenmiş sistematik ulusal baskı + ABD tarafından araçsallaştırma; ikisi birden mahkûm edilir
YZ ve robotik	Üretici güçlerin sosyalist gelişimi	Teknolojik tehdit	Kapitalist birikimin dinamiği; açık modeller ise rekabetin ürünü olan, kullanılabilir fiilî bir gedik
Konfüçyüsçülük	Kültürel miras	Otoriter gelenek	Sınıf çelişkisini "uyum" ideolojisiyle örten hegemonya aracı
Emperyalizm	Çin emperyalist değil, kalkınma ortağı	Çin yeni tehdit	Lenin'in beş ölçütünden dördü açıkça karşılanıyor: Çin yükselen bir emperyalist güçtür (ABD'nin dengi olmadan)
ABD-Çin çatışması	Emperyalizme karşı direniş	Demokrasi-otokrasi savaşı	Aynı sistem içinde emperyalistler arası rekabet; faturası her iki tarafta işçi sınıfına

KISIM V

TARTIŞMA VE SONUÇ

BÖLÜM 29

ÇİN SAVUNUSUNUN EN GÜÇLÜ HALİ — VE YANITIMIZ

Bu bölüm, *Yoldaşça Eleştirmek, Birlikte İlerlemek* dosyamızdaki bir ilkenin uygulanmasıdır: **karşı tezi, savunucusunun kurabileceği en güçlü haliyle kur, sonra yanıtla**. Zayıf bir karşı tezi çürütmek, kendi tezini güçlendirmez.

Şimdi Çin'i savunan yoldaşların en ciddi argümanlarını, elimizden geldiğince güçlü biçimde kuracağız.

İTİRAZ 1: "800 milyon insan yoksulluktan çıktı. Bunu başka hangi sistem yaptı?"

En güçlü hali: Dünya Bankası verilerine göre 1981-2019 arasında Çin'de aşırı yoksulluktan çıkan insan sayısı 800 milyonun üzerindedir. Bu, aynı dönemde küresel yoksulluk azalmasının büyük bölümüdür — yani Çin çıkarılırsa, dünya genelinde yoksulluk neredeyse hiç azalmamıştır. Aynı dönemde IMF programları uygulayan Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde yoksulluk arttı. Hindistan, benzer bir başlangıç noktasından yola çıkıp bugün çok gerideler. Bir Marksist, insanlık tarihindeki en büyük maddi refah artışına "ama kapitalizm" deyip geçemez.

Yanıtımız üç katmanlıdır:

(a) Rakamın kendisi tartışmalıdır. "Aşırı yoksulluk" günlük 1,90-2,15 dolar eşiğiyle ölçülür; bu eşik son derece düşüktür. Daha yüksek eşiklerde (günlük 5,50 dolar) tablo çok daha az parlaktır. Ayrıca yoksulluk azalmasının önemli bir kısmı, 1978-1985 arasında, yani reformların ilk yıllarında ve **kırsal üretkenlik artışıyla** gerçekleşti; bu dönemde ne özel sermaye ne yabancı yatırım belirleyiciydi. Yoksulluk azalması ile özelleştirmenin nedensel bağı, sanıldığı kadar açık değildir.

(b) Karşılaştırma bir şeyi gizler: ödenen bedel. Aynı dönemde 30-60 milyon devlet işçisi işini, konutunu, sağlık güvencesini kaybetti (Bölüm 17). Kırsal sağlık sigortası kapsamı yüzde 90'lardan yüzde 10'un altına düştü ve ancak 2000'lerin ortasından itibaren yeniden inşa edilebildi. Eğitim ve sağlık büyük ölçüde paralı hale geldi. Yani: bir kesim yoksulluktan çıkarken, başka bir kesim güvenceden çıktı. Toplam refah arttı; **bölüşüm derinden değişti**. Gini'nin 0,30'dan 0,47'ye çıkması bunun sayısal ifadesidir.

(c) En önemlisi: bu, Marksizmin sorusunu yanıtlamaz. Kapitalizm, üretici güçleri geliştirir ve refahı artırır — bu Marx'ın karşı çıktığı bir şey değil, *Komünist Manifesto*'da hayranlıkla anlattığı şeydir. Güney Kore ve Tayvan da devlet öncülüğünde otoriter kapitalizmle benzer sıçramalar yaptı. Bir sistemin refah üretmesi onu sosyalist yapmaz.

Marksist soru şudur: Bu refah *nasıl* üretildi, *kim tarafından* üretildi ve *kim* el koydu? Cevap: 300 milyon göçmen işçinin hukuken ikinci sınıf konumda tutulmasıyla üretildi; ve üretilen değer büyük kısmına sermaye el koydu.

Dahası: **Refah artışı sosyalizmin kriteri olsaydı, Marksizme gerek olmazdı**. Marksizmin iddiası "daha çok mal" değil, insanın kendi emeği ve kaderi üzerinde denetim kurmasıdır.

İTİRAZ 2: "Çin, ABD hegemonyasına karşı bir denge unsurudur. Onu zayıflatmak emperyalizme hizmettir."

En güçlü halı: Tek kutuplu dünyada ABD, Irak'ı, Libya'yı, Afganistan'ı cezasız işgal etti. Çin'in yükselişi bu cezasızlığı sınırlıyor. Bugün bir ülke, IMF'nin dayattığı koşulları reddedip Çin'den kredi alabiliyor; ABD yaptırımlarına karşı alternatif ticaret kanalı bulabiliyor. Küba, Venezuela ve İran, Çin sayesinde ayakta kalabiliyor. Filistin konusunda Çin'in tutumu Batı'ninkinden daha ilkelidir. Bu somut bir şeydir ve soyut "her iki emperyalizme karşı" söylemiyle silinemez.

Yanıtımız:

(a) Olgusal kısmı kabul ediyoruz. Emperyalistler arası rekabetin ezilen ülkelere manevra alanı açtığı doğrudur. Bunu inkâr etmek gerçekliği reddetmektir. Soğuk Savaş sırasında SSCB'nin varlığının Küba, Vietnam ve pek çok kurtuluş hareketi için ne anlama geldiği hatırlanmalıdır.

(b) Ama "manevra alanı" ile "müttefiklik" farklı şeylerdir. Bir çelişkiden yararlanmak taktiktir; o çelişkinin bir tarafını stratejik müttefik ilan etmek başka bir şeydir. Çin, Filistin konusunda ilkeli görünürken İsrail ile ticaretini ve teknoloji işbirliğini sürdürdü. Çin, Suudi Arabistan'ın en büyük petrol müşterisidir ve Yemen konusunda sessizdir. Çin, Myanmar cuntasıyla, Sudan'daki taraflarla, Orta Asya'daki otoriter rejimlerle iş yapar. **Çin'in dış politikası ilkelere göre değil, sermaye çıkarına göre işler.** Tıpkı ABD'ninki gibi.

(c) Tarihsel örnek: bu argümanı daha önce duyduk. 1970'lerde Çin, "asıl düşman Sovyet sosyal-emperyalizmidir" diyerek ABD ile ittifak kurmuştu ve bu, Angola'da apartheid rejiminin yanında yer almaya kadar gitti (Bölüm 10). O zaman da argüman "büyük düşmana karşı denge" idi. **Sonuç, dünya komünist hareketinin bölünmesi ve kendi ülkelerindeki anti-emperyalist mücadelenin zayıflaması oldu.**

(d) Ve asıl mesele: Bir işçi sınıfının siyasal hattı, hangi büyük gücün kazanmasını istediğine göre kurulamaz. Kurulursa, o sınıf kendi bağımsız programını kaybeder ve bir devletin dış politikasının uzantısı haline gelir. **Bu, 1914'te Avrupa sosyal demokrasisinin savaş kredilerine oy vererek düştüğü tuzağın aynısıdır** — sadece bayrağı değişmiştir.

İTİRAZ 3: "Çin'de üretim araçlarının stratejik kısmı devlette. Bu, Batı kapitalizminden niteliksel bir farktır."

En güçlü halı: Çin'de bankacılık, enerji, ulaşım, telekom devlettir. Devlet, sermayenin en güçlü temsilcilerini bile disipline edebilir — Jack Ma örneği. Beş yıllık planlar hâlâ yapılır ve uygulanır. Batı'da bu kapasite yoktur; orada devlet sermayeye tabidir, Çin'de sermaye devlete. Bu, mülkiyet ilişkilerinde niteliksel bir farktır ve "kapitalizm" etiketiyle geçirilemez.

Yanıtımız:

(a) Devlet mülkiyeti sosyalizmin ölçütü değildir. Bismarck Almanyası'nda demiryolları devletteydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası Britanya'sında kömür, çelik, demiryolu, sağlık devletleştirilmişti. Türkiye'de KİT'ler on yıllarca ekonominin belkemiği idi. Hiçbiri sosyalist değildi. Engels *Anti-Dühring*'de bunu açıkça yazar:

"Modern devlet, biçimi ne olursa olsun, özünde kapitalist bir makinedir... Üretici güçleri devraldıkça, gerçekten toplam ulusal sermayenin sahibi haline gelir. Ama ne kadar çok üretici gücü kendi mülkiyetine geçirirse, o kadar çok gerçek kolektif kapitalist haline gelir."

Engels'in ölçütü nettir: **devletleştirme, o devletin hangi sınıfın devleti olduğu sorusunu ortadan kaldırmaz.**

(b) Sermayenin devlete tabi olması sosyalizm değil, Bonapartizm ya da devlet tekelci kapitalizmdir. Bir devletin tekil kapitalistleri disipline etmesi, sınıfın genel çıkarını bireysel çıkarlara karşı savunmasıdır. Bu, kapitalizmin bir *biçimidir*, aşılması değil.

(c) Test sorusu: Devlet, sermayeyi işçilerin lehine mi disipline ediyor, yoksa istikrarın ve birikimin sürekliliği için mi? Ant Group'un halka arzının iptali işçilere ne kazandırdı? Alibaba'ya kesilen ceza kimin kasasına girdi? Dershanelerin kapatılması eğitimi ücretsiz mi yaptı, yoksa özel dersi yeraltına mı itti?

(d) Ve nihai test: Bir devlet, işçilerin kendi bağımsız örgütlerini kurmasını yasaklıyorsa, o devlet işçi sınıfının devleti değildir. Bu, tek başına belirleyicidir.

İTİRAZ 4: "Sosyalizm bir süreçtir. Çin sosyalizmin ilk aşamasındadır ve üretici güçleri geliştirmektedir."

En güçlü hali: ÇKP'nin resmî tezi budur: Çin "sosyalizmin ilk aşamasında"dır ve bu aşama uzun sürecektir (2050'lere kadar hedefler konulmuştur). Marx da sosyalizmin gelişmiş üretici güçler gerektirdiğini söylemiştir. Yoksul, geri bir ülkede doğrudan komünizme atlanamaz. Piyasa ve özel sermaye, üretici güçleri geliştirmek için geçici olarak kullanılıyor — tıpkı Lenin'in NEP'inde olduğu gibi. Bu aşama tamamlandığında sosyalist dönüşüm sürecektir.

Yanıtımız:

(a) Bu tez, sıranamaz olduğu için bilimsel değildir. "İlk aşama" ne zaman biter? 1987'de Zhao Ziyang bunun "en az yüz yıl" süreceğini söyledi. Kırk yıl geçti; eşitsizlik arttı, özel sermayenin payı arttı, işçi örgütlenmesi daha da kısıtlandı. Hangi göstergeye bakarak "sosyalizme yaklaşıyoruz" diyeceğiz? Hiçbir gösterge belirtilmiyorsa, bu tez bir çözümleme değil, **süresiz bir erteleme formülüdür.**

(b) NEP karşılaştırması yanlıştır. Lenin NEP'i (i) geçici bir geri çekilme olarak tanımladı, (ii) "kim kimi yenecek" sorusunu açıkça sordu, (iii) büyük sanayi, banka, dış ticaret ve ulaşımı devlette tuttu, (iv) ve en önemlisi, **iktidarın örgütlü işçi sınıfının denetiminde olmasını NEP'in güvencesi saydı.** Çin'de dördüncü koşul hiç var olmadı; birincisi terk edildi (piyasa geçici değil kalıcı ilke ilan edildi); ikincisi ise cevaplandı — kapitalistler partiye alındı.

(c) Yön testi. Bir sürecin adı, hızından değil **yönünden** gelir. Bir tren ne kadar yavaş giderse gitsin, gittiği yön istasyonu belirler. Çin'de kırk yılın yönü nedir? - Eşitsizlik: arttı. - Özel sermayenin payı: arttı. - Emek gelirinin payı: düştü, sonra sınırlı toparlandı. - İşçilerin bağımsız örgütlenme hakkı: yok, ve daralıyor. - Sağlık ve eğitimin metalaşması: arttı, sonra kısmen geri alındı. - Anayasal mülkiyet güvencesi: özel mülkiyet lehine güçlendi.

Bu bir yöndür ve sosyalizme doğru değildir.

İTİRAZ 5: "Batı basınının verdiği her bilgi şüphelidir. Sen de aynı kaynakları kullanıyorsun."

En güçlü hali: Bu dosyanın kaynaklarının önemli bir kısmı Batı merkezli. Bu kurumlar tarafsız değil; Çin'e karşı bir jeopolitik konumun parçası. "Sincan soykırımı" gibi nitelemeler ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından benimsendi. Bu kaynaklarla Çin'i eleştirmek, farkında olmadan emperyalist anlatıyı yeniden üretmektir.

Yanıtımız:

(a) İtirazın haklı kısmını kabul ediyoruz ve bu dosyada bunu uyguladık: "vatandaş puanı" efsanesini düzelttik (Bölüm 23), Sincan rakamlarının tartışmalı olduğunu belirttik (Bölüm 24), "borç tuzağı" tezinin abartılı olduğunu söyledik (Bölüm 27), Çin'in ABD'nin dengi olmadığını vurguladık.

(b) Ama kaynak eleştirisi, kaynak reddi değildir. Marksizm, burjuva kaynaklarını kullanmayı reddetmez; onları eleştirel süzgeçten geçirir. Marx *Kapital*'i yazarken İngiliz fabrika müfettişlerinin raporlarını, burjuva iktisatçılarını ve resmî istatistikleri kullandı. Kaynağın sınıf konumunu bilmek, o kaynağın verdiği veriyi çöpe atmak demek değildir.

(c) Ve bu dosyadaki temel olguların çoğu Çin'in kendi kaynaklarındandır: "60/70/80/90" formülü ÇKP'nin kendi belgelerinden; Gini katsayısı Ulusal İstatistik Bürosu'ndan; göçmen işçi sayısı resmî istatistik bültenlerinden; 996'nın yasa dışı olduğu Çin Yüksek Mahkemesi kararından; platform emeği düzenlemesi Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi belgesinden; robotik hedefleri Sanayi Bakanlığı direktifinden; Büyük İleri Atılım'ın bir hata olduğu ÇKP'nin 1981 tarihli kendi kararından.

(d) Bir yöntem ilkesi olarak: Bir olgunun doğruluğu, onu ilk kimin söylediğine bakılarak belirlenemez. **"Kim söyledi" değil, "doğru mu" sorusu Marksist yöntemin sorusudur.** Bunun tersi — kaynağın kimliğine göre doğruluk atfetmek — kaynak safsatasıdır (*ad hominem*'in bir biçimi) ve bizim tartışma etiği kılavuzumuzda açıkça mahkûm edilir.

İTİRAZ 6: "Peki senin alternatifin ne? Çin olmasa dünya daha mı iyi olurdu?"

En güçlü hali: Eleştirmek kolaydır. Çin, insanlık tarihinin en büyük kalkınma deneyimini gerçekleştirdi. Sen ne öneriyorsun? Saf sosyalizm bekleyip hiçbir şey yapmamayı mı?

Yanıtımız:

Bu bir argüman değil, bir retorik hamledir — ama arkasında ciddi bir kaygı var, o kaygıyı ciddiye alalım.

(a) Bu dosya bir "Çin karşıtlığı" programı önermiyor. Çin'in çökmesini istemiyoruz; Çin'e yaptırım uygulanmasını savunmuyoruz; ABD'nin Çin'i kuşatma stratejisini desteklemiyoruz. Tam tersine, Bölüm 28'de bu stratejinin faturasının işçi sınıfına kesildiğini gösterdik.

(b) Önerdiğimiz şey, bir çözümleme ve ondan çıkan bir hatırdır: - Türkiye'deki bir komünistin görevi, Pekin'in mi Washington'ın mı kazanacağına karar vermek değil, **kendi ülkesindeki sınıf mücadelesini örgütlemektir.** - Çin'deki işçilerin mücadelesi bizim mücadelemizdir; Çin devletinin çıkarları değil. Enternasyonalizm devletler arası değil, sınıflar arası bir ilişkidir. - Emperyalistler arası çelişkilerden yararlanmak taktik olarak mümkündür; ama bunun koşulu, kendi bağımsız programımızı ve örgütümüzü korumaktır (1927 dersi, Bölüm 3).

(c) Ve şu soruyu ters çevirelim: "Çin sosyalisttir" demenin pratik sonucu nedir? Türkiye'de bir işçiye ne söylüyor? Ona, kendi kurtuluşunun bir başka devletin yükselişinde olduğunu söylüyor. Bu, **onu kendi örgütlenmesinden alıkoyar.** Yanlış bir teşhisin siyasal bedeli budur.

İTİRAZ 7: "Çin ne kapitalist ne sosyalist; bir geçiş ekonomisidir."

En güçlü hali: Marksist iktisatçı Michael Roberts'ın tezi budur ve ciddiye alınmayı hak eder, çünkü "ÇKP propagandası" ile geçiştirilemez — Roberts, Marksist değer teorisiyle çalışan, kâr oranları üzerine ampirik araştırma yapan bir iktisatçıdır. Tezi şudur: Çin'de kapitalist devlet iktidarı ortadan kaldırılmıştır ve geri gelmemiştir; kapitalistler devlet aygıtını denetlemez, parti yetkilileri denetler; değer yasası ve piyasalar yatırıma hükmetmez, büyük devlet sektörü hâkimdir; hem devlet hem özel sektör ulusal plan

hedeflerini —gerekirse kârlılık aleyhine— karşılamakla yükümlüdür. Dolayısıyla Çin ne sosyalisttir (gelir ve servet üzerinde eşitleyici bir kısıt yoktur) ne de kapitalisttir: kapitalizm ile sosyalizm arasında bir geçiş ekonomisidir.

Yanıtımız kısaca şudur: Roberts'ın ölçütü — "devlet mülkiyeti + planlama var, öyleyse kapitalizm değil" — mülkiyetin *hukuki biçimini* üretim ilişkisinin *içeriğinin* önüne koyar. Çin'deki planlamanın kendisi piyasa ölçütleriyle, artı-değeri ve kârlılığı artırmak üzere yapılır. "Ortak mülkiyet" denen şey, işçilerin hiçbir karar yetkisine sahip olmadığı bir mülkiyettir. Ve Roberts'ın "sermaye fazlası yok, dolayısıyla sermaye ihracı da yok" varsayımı, Çin'de 2008 sonrasında patlayan emlak balonu, aşırı kapasite sorunu ve dışa dönük yatırım hamlesiyle çelişir — bunlar aşırı sermaye birikiminin klasik göstergeleridir.

Bu tartışmanın ayrıntılı hali bir sonraki bölümdedir, çünkü Türkiye'de bu polemiği en sistemli biçimde yürüten metin *Teori ve Eylem*'in Çin dosyasıdır.

BÖLÜM 30

TÜRKİYE'DE ÇİN TARTIŞMASI: TEORİ VE EYLEM'İN ÇİN DOSYASI

Bu dosyayı yazarken Türkçede bu konuda üretilmiş en kapsamlı toplu çalışmayla hesaplaşmamak eksiklik olurdu.

Kaynak: *Teori ve Eylem — Üç Aylık Sosyalist Teori ve Politika Dergisi*, Sayı 65, Güz 2024. Kapak dosyası: "**Çin Kapitalizmi: Nereden Nereye?**" (151 sayfa; dosya bölümü ~110 sayfa). Yazılar dergiyle aynı adı taşıyan sitede de yayımlanmıştır (teoriveeylem.net, 30 Aralık 2024).

Dergi, künyesinde bir parti organı olarak tanımlanmıyor; ancak dosyanın yazar kadrosu (Mustafa Yalçiner, Yusuf Akdağ, Kadir Yalçın) Türkiye'de uzun yıllardır Marksist-Leninist, anti-revizyonist gelenekte üreten isimlerdir ve dosyanın hattı, Kısım II'de andığımız CIPOML değerlendirmesiyle örtüşür. Sayının açılışında Engels'in *Anti-Dühring*'inden bir alıntı var ve bu alıntı, dosyanın yöntem beyanı gibi durur:

"İlkeler araştırmanın başlangıç noktası değil, nihai sonucudur; doğaya ve insanlık tarihine uygulanmazlar, onlardan çıkarılırlar."

Dosyanın içeriği

YAZI	YAZAR	KONU
Çin: Emperyalist mi, Emperyalizmin İyisi mi?	Mustafa Yalçiner	Emperyalizm tespiti; borç-kredi ilişkilerinin ölçütü
Çin Kapitalist Değil mi?	Fuat Yücel Filizler	Michael Roberts'ın "geçiş ekonomisi" tezinin eleştirisi
Çin Proletaryasının Perspektifinden Çin 'Bilmecesi'	Fulya Alikoç	Sınıfın oluşumu, tasfiyesi ve grev tarihi
Çin'in 'Piyasa Sosyalizmi' Kapitalizmin Neresinde?	Yusuf Akdağ	Restorasyonun ideolojik örtüsü; NEP karşılaştırmasının reddi
Çin'de Milliyetçilik	Anton Stengl	Şovenizmin sınıf bilincini çözmesi

YAZI	YAZAR	KONU
Çin: Revizyonizmle Troçkizmin Tezlerine Kısa Bakış	Kadir Yalçın	İki karşıt tezin ortak zaafı
ABD Emperyalizminin Çin Stratejisi	Ali Yaşar	Sullivan doktrini üzerinden ABD'nin hattı

Dosyadan aldıklarımız

1. Yalçın'ın borç-kredi ölçütü. Bu, dosyanın bize en çok yarayan analitik aracıdır. Yalçın, "kredi vermek otomatik olarak emperyalizm demek değildir" diyerek işe başlar ve bir ayırım ölçütü koyar: **emperyalist nitelikli borç, yüksek faizli ve karşılığı şarta bağlanmış olandır.** Karşı örnek olarak Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye verdiği desteği anar: 1920-22'de TBMM Hükümeti'ne gönderilen silah, cephane ve külçe altın tamamen hibedir; 1932'de imzalanan 8 milyon dolarlık kredi ise **faizsiz, yirmi yıl vadeli** ve şartı "fabrika kurulmasına harcanacak" olan bir kredidir — Kayseri ve Nazilli bez fabrikaları bu krediyle kuruldu; geri ödeme tarım ürünleriyle yapıldı.

Bu ölçüt, bizim Bölüm 27'de "borç tuzağı tezi abartılıdır ama olgu ortadan kalkmaz" derken eksik bıraktığımız yeri doldurur. **Soru "kredi verdi mi" değil, "hangi şartlarla verdi"dir.** Hambantota'da limanın 99 yıllığına devredilmesi ile Nazilli'de fabrika kurulması arasındaki fark, tam da bu ölçütün gösterdiği farktır.

2. Filizler'in Roberts eleştirisi. Yukarıda İtiraz 7'de özetledik. Filizler'in en güçlü hamlesi bir soru sormaktır: Roberts "ortak mülkiyet" (*common ownership*) diyor — **kimlerin ortak mülkiyeti?** Devlet işletmelerinde işçilerin hiçbir karar yetkisi yoktur. Filizler, Roberts'ın yöntemini "eklektizm" olarak niteler: devlet denetimini ve planlamayı otomatik olarak kapitalizm-dışı sayıp, artı-değer sömürsünün sürdüğünü, sınıf ilişkilerinin kapitalist kaldığını ve kârın belirleyici dürtü olmayı sürdürdüğünü görmezden gelmek. Ayrıca Roberts'ın kendi yazısındaki üretkenlik grafiğinin, 2010 sonrası emek üretkenliği artışındaki keskin yavaşlamayı gösterdiğini — yani aşırı birikim sorununu doğruladığını — belirtir.

3. Alikoç'un sınıf tarihi. Dosyanın en zengin ve bizim Bölüm 21-22'yi doğrudan besleyen yazısı budur. Alikoç, "Çin bilmecesi"nin proletaryanın perspektifinden bakıldığında ortadan kalktığını savunur ve bunu somut bir sınıf tarihiyle gösterir: 1949'da ~550 milyonluk nüfusun 400-450 milyonu feodal ilişkilerin hâkim olduğu kırdıydı; ulusal burjuvazinin küçük ve orta işletmelerine hiç dokunulmadı; 1978 sonrası kır komünleri çözülürken **köy ve kasaba işletmeleri (TVE'ler) 1978'de 1,5 milyondan 1987'de 17,5 milyona çıktı** ve 1996'ya kadar 135 milyon işçi soğurdu — "kamusal" adlandırılan ama kapitalist işleyen birimler.

Alikoç'un grev tarihi dökümünü aşağıda ayrıca değerlendiriyoruz; bu dosyanın Bölüm 22'sini onun verileriyle güncelledik.

4. Akdağ'ın kritik tespiti. Akdağ, Mao'nun "yeni demokrasi" çerçevesinin ulusal burjuvaziye iktidarda yer açarak sonraki restorasyona ideolojik alan hazırladığını savunur — bu, bizim Bölüm 5'te bağımsız olarak vardığımız sonuçla örtüşür. Ve "Çin'e özgü sosyalizm" söyleminin işlevini şöyle formüle eder: bu söylem, Çin'in kapitalist gerçekliğini örterek yayılmasını kolaylaştırma hedefine bağlıdır. Yani ideoloji burada bir yanılgı değil, bir **dış politika aracıdır.**

5. Kadir Yalçın'ın çift cepheli polemliği. Yalçın, iki karşıt tezi aynı anda eleştirir: revizyonist tez (Çin sosyalisttir, piyasa yalnızca bir araçtır) ve Troçkist tez (Çin bir "yozlaşmış işçi devleti"dir, kapitalist restorasyon sürüyor — Türkiye'de Levent Dölek'in savunduğu biçimiyle). Ortak zaafları şudur: ikisi de Çin'in **emperyalist kapitalizm** niteliğini gölgeler; ve bu gölgeleme, Afrika, Latin Amerika ve Asya'daki Çin yayılmasına örtük bir siyasal destek üretir.

6. Ali Yaşar'ın ABD stratejisi çözümlemesi. Yazı, Biden dönemi ulusal güvenlik danışmanı Jake Sullivan'ın *Foreign Affairs*'teki "Amerikan Gücünün Kaynakları" makalesini (24 Ekim 2023) birincil kaynak olarak kullanır. Sullivan'ın kendi ağzından şu tespit alıntılanır: Soğuk Savaş "birbirine bağımlılığı çok düşük olan iki süper güç arasında" yaşandı; "bugünkü rekabet temelde farklı — ABD ve Çin ekonomik olarak birbirine bağımlıdır."

Yaşar'ın çıkardığı sonuç, bizim Bölüm 28'deki tespitimizle aynıdır: **bu bir Soğuk Savaş değil, karşılıklı bağımlılık koşullarında yürüyen emperyalistler arası bir rekabettir.** Yazı ayrıca Trump-Biden farkının "müttefiklere verilen değer" düzeyinde biçimsel olduğunu, ABD emperyalizminin stratejik çıkarı konusunda bir ayrılık bulunmadığını gösterir — 2025-26'nın seyri (Bölüm 28) bu öngörüü doğrulamıştır.

Ayrıldığımız yerler

Yoldaşça eleştiri, kendi hattımızın metinlerine de uygulanır. Dosyada katılmadığımız iki nokta var.

Birincisi ve asıl önemlisi: Anton Stengl'in Sincan ve Tibet değerlendirmesi.

Stengl'in milliyetçilik çözümlemesi güçlüdür ve biz Bölüm 26'da bağımsız olarak benzer bir yere vardık: Stalin'in *Marksizm ve Ulusal Sorun*'undan yaptığı alıntı — milliyetçi baskı siyasetinin "geniş kesimlerin dikkatini sosyal sorunlardan, sınıf mücadelesi sorunlarından çelerek" proletarya ile burjuvazinin "ortak" sorunlarına yönelttiği ve böylece "çıkarların uyumu yalanının vaazı" için zemin yarattığı — bugünkü Çin için birebir geçerlidir. Stengl'in 1992'de modern Çin tarihinin zorunlu ders yapılmasına ve bu dersin mottosunun "sınıf mücadelesi değil vatanseverlik" olmasına dair tespiti de geçerlidir.

Ama aynı yazı, Sincan ve Tibet'teki devlet politikasını savunmaya geçtiğinde tutarlılığını kaybeder. Stengl, bu politikanın "Tibet ve Uygur nüfusuna yönelik olduğunu söylemenin mümkün olmadığını", yalnızca "gerici ve terörist örgütlere yönelik" olduğunu yazar; muhalefetin Tibet'te Dalai Lama'nın teokratik restorasyon hayaline, Sincan'da ise İslamcı terör örgütlerine indirgenebileceğini savunur.

Bu argümanın iki sorunu var:

- **Olgusal olarak eksiktir.** Kitlesele gözaltı programı, yatılı okul sistemi, doğurganlık oranlarındaki bölgesel keskin düşüş ve "emek transfer programları", terörle mücadelenin kapsamıyla açıklanamayacak, nüfusun bütününe hedefleyen uygulamalardır (Bölüm 24).
- **Ve yöntemsel olarak, yazının kendi eleştirdiği şeyi yapar.** Stengl haklı olarak, Çin yönetiminin milliyetçiliğinin "siyasi ve sosyal sorunları kolayca ortadan kaldırmaya olanak sağladığını", her sorunun "Batı tahrik etti" diye açıklandığını yazar. Ama Sincan'a gelince tam olarak bu açıklama biçimini benimser. **Bir devletin ulusal baskı politikasını, muhalefetinin gericiliğine bakarak meşrulaştırmak, Lenin'in ulusal sorun üzerine bütün mirasına aykırıdır.** Ezen ulusun sosyalisti, ezilen ulusun kendi kaderini tayin hakkını savunmakla yükümlüdür — muhalefetinin siyasal niteliğinden bağımsız olarak.

Bunu söylemek, dosyanın geri kalanını geçersiz kılmaz. **Bir metnin bir bölümünde yanılması, bütünü çürütmez.** Ama bu, kendi geleneğimiz içinde tartışılması gereken gerçek bir ayrılıktır ve sessizce geçilmemelidir. Aynı yazının Sovyet deneyiminden çıkardığı ders — "kurtuluş hareketi gerilediği ölçüde, milliyetçilik çiçekleri bir o kadar bol açıyordu" — Sincan'a da uygulanabilseydi, yazı kendi standardına uygun olurdu.

İkincisi: Kültür Devrimi'nin fazla kısa geçilmesi. Dosya, Mao dönemini ağırlıklı olarak restorasyonun önkoşulu olarak ele alır ve bu doğrudur; ama Kültür Devrimi'nin *teşhis ettiği* sorunun (bürokratikleşme) gerçekliğine ve o teşhisin bugün de geçerli olduğuna yeterince yer vermez. Bizim Bölüm 9'daki yaklaşımımız buradan ayrılır: teşhis doğrudur, çözüm yanlış zemine kuruldu.

Bu dosyayla bizim dosyamızın ilişkisi

Aynı sonuca varıyoruz — Çin kapitalisttir ve yükselen bir emperyalist güçtür — ama iki yöntemsel farkla:

(a) Biz karşı tezleri ayrı bir bölümde, savunucusunun kurabileceği en güçlü haliyle kuruyoruz (Bölüm 29). *Teori ve Eylem* dosyası karşı tezleri esas olarak çürütmek üzere aktarır. İkisi de meşru bir yöntemdir; ama genç yoldaşlara yönelen bir metin için steelmanning daha öğreticidir, çünkü okuru gerçek bir tartışmaya hazırlar.

(b) Biz Batı kaynaklı iddiaların bir kısmını da eliyoruz. "Vatandaş puanı" efsanesini ayrıntılı biçimde çürütmemiz (Bölüm 23) ve "borç tuzağı" tezinin abartılı olduğunu belirtmemiz (Bölüm 27) bu tercihin sonucudur. Bir teşhisin gücü, yanlış kanıtlardan arındırılmış olmasından gelir.

Sonuç olarak: *Teori ve Eylem*'in 65. sayısı, Türkçede Çin üzerine üretilmiş en derli toplu Marksist çalışmadır ve genç yoldaşlara doğrudan tavsiye ediyoruz. Bu dosya onun yerine geçmek için değil, onu tarihsel derinlik (Kısım I-II), güncel veri (2025-2026) ve karşı tezlerin dürüst kurulması bakımından tamamlamak için yazıldı.

BÖLÜM 31

SOSYALİST ÜLKELER ARASI ÇATIŞMALAR: BİR DERSLER DÖKÜMÜ

Yirminci yüzyılın en acı verici olgularından biri, sosyalizm iddiasındaki devletlerin birbiriyle çatışmasıdır. Genç yoldaşların bu tabloyu bilmesi gerekir — çünkü bu tablo bir teorik sorunun kanıtıdır.

Çatışmaların dökümü

- **SSCB - Çin (1960-1989):** İdeolojik kopuş, 1969'da Ussuri Nehri'nde silahlı çatışmaya vardı. İki ülke on yıllarca sınıra yüz binlerce asker yığdı.
- **SSCB - Yugoslavya (1948-1955):** Tito-Stalin kopuşu; Yugoslavya Kominform'dan atıldı.
- **SSCB - Arnavutluk (1961):** Diplomatik ilişkiler kesildi.
- **Çin - Arnavutluk (1978):** Çin bütün yardımı kesti.
- **Çin - Vietnam (1979):** Vietnam'ın Kızıl Kmer rejimini devirmesi üzerine Çin Vietnam'a saldırdı; birkaç hafta süren savaşta on binlerce kayıp verildi.
- **Vietnam - Kamboçya (1978-79):** Kızıl Kmer rejiminin Vietnam sınırındaki saldırıları ve Vietnam'ın müdahalesi.
- **SSCB - Macaristan (1956), SSCB - Çekoslovakya (1968):** Sovyet askerî müdahaleleri.

Marksist teşhis

Bu tabloyu "kişisel hırslar" ya da "önderlerin hataları" ile açıklamak yetersizdir. Yapısal nedenleri vardır:

- 1. Enternasyonalizmin devletlerarası ilişkiye indirgenmesi.** Sosyalizm tek ülkede kurulmaya başlandığında, o ülkenin devlet çıkarı ile dünya devriminin çıkarı arasında bir gerilim doğar. Bu gerilim, kaçınılmaz olarak devlet çıkarı lehine çözülür — çünkü devletin somut bir aygıtı, bürokrasisi ve ordusu vardır; dünya devriminin yoktur.
- 2. Milliyetçiliğin geri dönüşü.** Her devrim, ulusal kurtuluş boyutunu da taşıdı. Bu boyut zamanla, sosyalist içeriğin önüne geçti. Çin-Vietnam savaşı, ideolojik bir çatışma değil, iki devletin bölgesel nüfuz mücadelesiydi.
- 3. İşçi sınıfının denetim mekanizmasının yokluğu.** Bu, dosyanın en tekrar eden tezidir. Eğer bir ülkedeki işçi sınıfı, kendi devletinin dış politikası üzerinde gerçek bir denetime sahip olsaydı, başka bir işçi devletine saldırı kararı alınabilir miydi? Karar alma tekeli bir bürokratik aygıtta olduğunda, o aygıtın kurumsal çıkarı belirleyici olur.
- 4. Ve hepsinin altında yatan: model olarak "tek ülkede kale" anlayışı.** Sosyalizm, dünya ölçeğinde bir üretim tarzı olarak tasarlandı; ama pratikte kuşatılmış tek tek ülkelerde inşa edilmeye çalışıldı. Kuşatılmış bir kale, kaçınılmaz olarak askerleşir, merkezleşir ve içeride demokrasiyi kısar. Bu bir mazeret değil, bir teşhistir.

Genç yoldaşlar için ders

Bu tablodan çıkarılacak ders, "sosyalizm işlemez" değildir. Ders şudur:

Devletler arası ilişki enternasyonalizm değildir. Enternasyonalizm, farklı ülkelerdeki işçi sınıflarının doğrudan dayanışmasıdır. Bir devletin dış politikasını enternasyonalizm sanmak, yirminci yüzyılın en pahalı yanılgısıydı.

Ve: **Bir hareketin dışarıya karşı gücü, içerideki demokratik kültürüyle sınırlıdır.** İçeride eleştiri bastıran, kendi işçisini denetim dışı bırakan bir yapı, dışarıda enternasyonalist olamaz.

BÖLÜM 32

GENÇ YOLDAŞLARA: ÇİN'DEN NE ÖĞRENECEĞİZ?

Bu dosyayı bir mahkûmiyet kararıyla değil, bir ders listesiyle kapatmak istiyoruz. Çin deneyimi — hem devrimi hem yenilgisi — bize ne öğretiyor?

Ders 1: Devrim yapmak yetmez, geri dönüşü imkânsız kılmak gerekir

Çin'de kapitalizm, bir ordu çıkarma harekâtıyla değil, bir Merkez Komitesi toplantısıyla geri geldi. Bunu mümkün kılan şey, üretim araçları üzerinde fiilî tasarrufun bir aygıtta yoğunlaşmış olması ve o aygıtı denetleyecek bir gücün bulunmamasıydı.

Sonuç: Sosyalizm, mülkiyetin devletleştirilmesiyle bitmez; doğrudan üreticilerin planlama, denetleme, seçme ve geri çağırma yetkilerinin **kurumsallaşmasıyla** başlar. Bu kurumlar yoksa, devletleştirme yalnızca sermayeyi kolektifleştirmiş olur — sahibini değiştirir, ilişkiyi değil.

Ders 2: Eleştiri, sosyalizmin lüksü değil hata düzeltme mekanizmasıdır

Büyük İleri Atılım'da milyonlarca insan öldü, çünkü hiç kimse gerçek rakamı bildirmeye cesaret edemedi. Peng Dehuai gerçeği söylediği için tasfiye edildi ve mesaj bütün aygıtı ulaştı.

Sonuç: Eleştiriyi güvenlik tehdidi sayan bir yapı kör uçar. Bunu bir Çin sorunu olarak değil, **bugün kendi saflarımızdaki bir refleks** olarak okuyalım. Eleştirene "sen kimsin", "arkanda kim var", "harekete zarar veriyorsun" diyen her tutum, aynı mekanizmanın küçük ölçekli provasıdır.

Ders 3: Kamp aidiyeti bir siyasal hat değildir

Türkiye solu, kırk yıl boyunca kendi ülkesinin somut tahlilinin yerine iki başkentten birinin hattını koydu. Pekin ABD ile el sıkıştığında, o hatta bağlanmış herkes kendi ülkesinde anti-emperyalizmi savunma zeminini kaybetti.

Sonuç: Hat, kendi ülkenin sınıf ilişkilerinin somut tahlilinden çıkar. Dışarıdaki hiçbir merkez, senin yerine düşünemez.

Ders 4: Üretici güçlerin gelişimi kendiliğinden ilerici değildir

Çin, insanlık tarihinin en hızlı sanayileşmesini ve bugün en hızlı robotlaşmasını yaşıyor. Ama bu gelişme kimin denetiminde, kimin çıkarına?

Sonuç: Bir teknolojiyi ya da bir kalkınma başarısını değerlendirirken sorulacak soru "ne kadar gelişti" değil, **"kim için gelişti"dir**. Bu, yapay zekâ tartışmasında bugün en çok ihtiyaç duyduğumuz sorudur — Çin için de, Silikon Vadisi için de, Türkiye'nin kendi teknoloji politikaları için de.

Ders 5: Milliyetçilik, sınıf bilincinin en etkili çözücüsüdür

"Yüzyıllık aşağılanmanın sonu", "Çin ulusunun büyük yeniden canlanması", "kurt savaşı" — bu anlatı Çin işçisine, patronuyla aynı gemide olduğunu söyler. Bu, Türkiye'de de, ABD'de de, her yerde aynı işi yapan aynı araçtır.

Sonuç: Bir söylem, işçiyi kendi patronuyla aynı safa koyuyorsa, o söylem — hangi bayrağı taşırsa taşırsın — egemen sınıfın söylemidir.

Ders 6: Sonuçları niyetlere göre değil, sınıfsal etkilerine göre ölçün

Çin'in açık kaynaklı yapay zekâ modelleri, niyeti ne olursa olsun, tekerci kapatmaya karşı fiilî bir gedik açıyor. Çin'in platform emeği düzenlemesi, gerekçesi ne olursa olsun, gerçek bir kural getiriyor. Aynı anda Çin'in gözetim altyapısı, söylemi ne olursa olsun, sınıfsal bir denetim aygıtı olarak işliyor.

Sonuç: Ne toptan reddiye ne toptan savunı. Her olguyu ayrı ayrı, sınıfsal etkisiyle değerlendirmek. Bu, diyalektik düşünmenin pratikteki hâlidir.

Ders 7: Ve en önemlisi — tarih bitmiş değil

Çin'de bugün 300 milyon göçmen işçi, 200 milyon platform emekçisi var. Her yıl binlerce işçi eylemi yaşanıyor. 2018'de Marx okuyan öğrenciler işçilerle birlikte tutuklandı — yani Çin'de Marksizm bir devlet ideolojisi olmaktan çıkıp yeniden bir muhalefet diline dönüşmeye başladı.

Bu dosyanın en umutlu cümlesi budur: Çin'de sosyalizmin geleceği, ÇKP'nin belgelerinde değil, o fabrikalarda ve o üniversite kulüplerinde aranmalıdır. Bizim yoldaşlarımız orada.

SONUÇ

KAMP DEĞİL SINIF

Bu dosyayı, başladığımız yere dönerek bitirelim.

Türkiye solunda Çin tartışması, kırk yıldır bir kimlik tartışması olarak sürüyor. Biz bunu bir **çözümleme** tartışmasına çevirmeye çalıştık.

Vardığımız sonuçları özetleyelim:

1. 1949 Çin Devrimi, yirminci yüzyılın en büyük anti-emperyalist ve anti-feodal kazanımlarından biridir. Yaşam beklentisini yirmi beş yıl uzatmış, feodal toprak düzenini tasfiye etmiş, kadınların konumunu bir kuşakta dönüştürmüş bir devrimi küçümsemek Marksist bir tutum değildir.
2. Aynı devrim, sosyalizmi geri dönüşsüz kılacak asıl şeyi — işçi sınıfının kurumsallaşmış denetim organlarını — hiçbir zaman kuramadı. Bu, bir "ihamet" değil, yapısal bir eksikliktir ve restorasyonun neden bu kadar kolay olduğunu açıklar.
3. 1978'den itibaren adım adım, 1992'de kesin biçimde, kapitalizm restore edildi. Bugün Çin'de üretim araçları sermaye olarak işler, emek gücü metadır, artı-değere sermaye el koyar ve devlet sermaye birikiminin genel koşullarını örgütler. **Bu bir kapitalist toplumun tanımıdır.**
4. Çin bugün, Lenin'in beş ölçütünden dördünü açıkça karşılayan, yükselmekte olan bir emperyalist güçtür — ABD'nin dengi olmasa da.
5. ABD-Çin çatışması, iki sistem arasında bir Soğuk Savaş değil, aynı sistem içinde emperyalistler arası bir rekabettir. Faturası her iki tarafta işçi sınıfına kesilmektedir.
6. Gözetim ve yapay zekâ teknolojileri, Çin'de de Batı'da da öncelikle sınıfsal denetim ve sermaye birikimi araçları olarak gelişmektedir. Aralarındaki fark tür değil derece farkıdır.
7. Ve bütün bunlardan çıkan siyasal sonuç: **Türkiye'deki bir komünistin görevi, hangi büyük gücün kazanacağına karar vermek değil, kendi ülkesindeki sınıf mücadelesini örgütlemektir.**

Bu dosya bir bayrağı indirip başka bir bayrağı çekmek için yazılmadı. Yazılma nedeni şudur:

Sınıf bilinci, en çok, "bizim taraf" diye bir taraf olduğunu sandığımızda zayıflar.

Bir devletin bayrağında ne yazdığı, o devletin hangi sınıfın devleti olduğunu değiştirmez. Bir partinin adında "komünist" yazması, o partinin hangi sınıfın partisi olduğunu değiştirmez. Bunlar öğrenilecek şeyler değil; **her seferinde yeniden bakılacak şeylerdir.**

Ve son olarak, bu dosyanın kendisi için de aynı ilke geçerlidir:

Bu dosya eleştirilmek üzere yazıldı. Buradaki her olgusal iddia yanlışlanabilir, her çözümleme tartışılabilir. Yanlış bulduğunuz yeri gösterin — kaynağıyla, gerekçesiyle. Gelen eleştirileri yayımlayacağız ve haklı bulduklarımızla metni güncelleyeceğiz.

Çünkü bu dosyanın anlattığı bütün felaketlerin ortak paydası tek bir şeydi: **eleştirinin bastırılması.**

Kendi metnimizle aynı hataya düşmeyelim.

EKLER

EK A

KRONOLOJİ (1839-2026)

Çöküş ve arayış

YIL	OLAY
1839-42	Birinci Afyon Savaşı; Nanjing Antlaşması, Hong Kong'un devri
1850-64	Taiping Ayaklanması (20-30 milyon ölü)
1856-60	İkinci Afyon Savaşı; Pekin işgali, Yazlık Saray'ın yakılması
1894-95	Çin-Japon Savaşı; Tayvan'ın Japonya'ya devri
1899-1901	Boksör Ayaklanması ve sekiz devletin müdahalesi
1911	Xinhai Devrimi; Qing hanedanının sonu
1916-28	Savaş ağaları dönemi
1919	4 Mayıs Hareketi

Devrim yılları

YIL	OLAY
1921	ÇKP'nin kuruluşu (Temmuz, Şanghay)
1923	Komintern direktifiyle GMD ile "blok içi" ittifak
1926	Kuzey Seferi başlar
1927	12 Nisan: Şanghay katliamı; birleşik cephenin çöküşü
1931	Jiangxi'de Çin Sovyet Cumhuriyeti; Japonya Mançurya'yı işgal eder
1934-35	Uzun Yürüyüş; Zunyi Konferansı (Ocak 1935)
1936	Xi'an olayı; ikinci birleşik cephe
1937-45	Japonya'ya karşı direniş savaşı
1942-44	Zhengfeng (düzeltme) kampanyası
1946-49	İç savaş
1949	1 Ekim: Çin Halk Cumhuriyeti ilan edilir

Sosyalist inşa ve çelişkileri

YIL	OLAY
1950	Toprak Reformu Yasası; Evlilik Yasası; Kore Savaşı'na giriş
1953-57	İlk Beş Yıllık Plan (Sovyet yardımıyla)

YIL	OLAY
1956	SBKP 20. Kongresi; "Yüz Çiçek" çağırısı
1957	Sağcı Karşıtı Hareket
1958	Büyük İleri Atılım başlar; hukou sistemi kurumsallaşır
1959	Lushan Konferansı; Peng Dehuai'nin tasfiyesi
1959-61	Büyük kıtlık (15-45 milyon fazla ölüm tahmini)
1960	Sovyet uzmanlarının geri çekilmesi
1963-64	"Dokuz Yorum"; Sovyet revizyonizminin açık mahkûmiyeti
1966	Kültür Devrimi başlar
1967	Şanghay Halk Komünü (üç hafta)
1969	Ussuri Nehri'nde Çin-Sovyet silahlı çatışması
1971	Lin Biao olayı; ÇHC BM'ye kabul edilir
1972	Şubat: Nixon'un Pekin ziyareti
1974	Üç Dünya Teorisi'nin BM'de ilanı
1975-76	Angola: Çin, ABD ve Güney Afrika ile aynı safta
1976	9 Eylül: Mao'nun ölümü; 6 Ekim: Dörtlülük Çete'nin tutuklanması
1976	AEP 7. Kongresi Üç Dünya Teorisi'ni mahkûm eder
1978	Temmuz: Çin, Arnavutluk'a yardımı keser; Enver Hoca, <i>Emperyalizm ve Devrim</i> (İngilizce baskı 1979)

Restorasyon

YIL	OLAY
1978	Aralık: 11. MK 3. Genel Kurulu; "reform ve dışa açılma"
1979	Çin-Vietnam Savaşı; ABD ile diplomatik ilişki
1980	İlk dört Özel Ekonomik Bölge (Shenzhen dahil)
1982-84	Halk komünlerinin dağıtılması; hane sorumluluk sistemi
1989	Nisan-Haziran: Tiananmen hareketi ve bastırılması
1992	Deng'in Güney Turu; 14. Kongre: "sosyalist piyasa ekonomisi"
1995-2005	<i>Zhuada fangxiao</i> ; 30-60 milyon devlet işçisinin tasfiyesi (<i>xiagang</i>)
2001	Aralık: DTÖ üyeliği
2002	16. Kongre: "Üç Temsil" tüzüğe girer; kapitalistler partiye alınır
2004	Anayasa değişikliği: özel mülkiyet güvencesi
2007	Mülkiyet Yasası: özel ve devlet mülkiyeti eşit korumaya

YIL	OLAY
2008	İş Sözleşmesi Yasası; küresel kriz ve dev teşvik paketi

Bugünkü Çin

YIL	OLAY
2012	Xi Jinping genel sekreter olur
2013	Kuşak ve Yol Girişimi ilan edilir
2014	Toplumsal Kredi Sistemi planı açıklanır
2015	Guangdong'da işçi hakları savunucularına operasyon
2017	Sincan'da "meslek eğitim merkezleri" açılır; <i>Wolf Warrior 2</i>
2018	Anayasa değişikliği: görev süresi sınırının kaldırılması; Jasic olayı
2019	Hong Kong protestoları; 996 . ICU kampanyası
2020	Hong Kong Ulusal Güvenlik Yasası; Ant Group halka arzının iptali
2021	"Ortak refah"; Alibaba'ya rekor ceza; Evergrande krizi; 996'nın yasa dışı ilanı
2022	BM İHYK Sincan raporu; Henan'da sağlık kodu skandalı; 20. Kongre
2023	Genç işsizliği %21,3; veri yayını durdurulur; Çin dünyanın en büyük otomobil ihracatçısı olur
2024	CIPOML Almanya bildirgesi: "emperyalist Çin" · <i>Teori ve Eylem</i> Sayı 65: "Çin Kapitalizmi: Nereden Nereye?" dosyası
2025	Ocak: DeepSeek R1 şoku · Nisan: BYD fabrikalarında ücret eylemleri · Ekim: Busan'da Trump-Xi ateşkesi (%20 gümrük tavanı, nadir toprak kısıtlarının askıya alınması)
2026	Ocak: ABD, H200/MI325X ihracatına lisansla izin verir · Şubat: ABD Yüksek Mahkemesi IEEPA gümrüklerini iptal eder · Nisan: DeepSeek V4 (Huawei çipleriyle tam uyum) · 26 Nisan: platform emeği düzenlemesi (200+ milyon işçi, 2027 uyum süresi) · Mayıs: Trump'ın Pekin ziyareti · Haziran: 188 Çin şirketi "askerî şirket" listesine; insansı robot direktifi (2026 sonuna 10.000 adet) · Temmuz: Section 301 gümrükleri (%12,5) · Eylül: Xi'nin ABD ziyareti planlanıyor

EK B

KAVRAM SÖZLÜĞÜ

Aşırı üretim krizi. Kapitalizmde, ödeme gücüne sahip talebi aşan üretim kapasitesinin yol açtığı kriz. Çin'de bugün çelik, çimento, güneş paneli, elektrikli araç ve konut sektörlerinde gözlenmektedir.

Bonapartizm. Devlet aygıtının, sınıflar arası dengeye dayanarak görece özerkleşmesi ve sermayenin genel çıkarını tekil kapitalistlere karşı da savunması. Çin'de devletin büyük sermayeyi disipline etme kapasitesini açıklamakta kullanılabilir.

Devlet tekelci kapitalizmi. Devlet aygıtı ile tekelci sermayenin organik kaynaşması. Bu dosyanın bugünkü Çin için önerdiği tanım.

Emperyalizm (Lenin). Kapitalizmin tekeli aşaması. Beş özelliği: (1) üretim ve sermayenin yoğunlaşması, (2) banka-sanayi sermayesinin kaynaşması ve finans oligarşisi, (3) sermaye ihracının belirleyici hale gelmesi, (4) uluslararası tekeli birliklerin dünyayı ekonomik paylaşımı, (5) toprak paylaşımının tamamlanması.

Genel zekâ (*general intellect*). Marx'ın *Grundrisse*'deki kavramı: toplumsal bilgi birikiminin doğrudan üretici güç haline gelmesi. Yapay zekâ tartışmasının anahtar kavramı.

Hegemonya (Gramsci). Egemen sınıfın iktidarını zorun yanı sıra rıza üreterek sürdürmesi.

Hukou (户口). Çin'in hane kayıt sistemi. Sosyal hakları doğum yerine bağlayarak göçmen işçileri hukukî ikinci sınıf konumda tutar.

İlkel birikim. Sermayenin doğuşunu sağlayan, piyasa dışı ve zora dayalı mülksüzleştirme süreci. Çin'de 1980-90'ların *guandao* (bürokrat vurgunculuğu) pratiği bunun bir biçimidir.

Neijuan (内卷). "İçeride doğru sarmalanma" — getirisi olmayan yıkıcı rekabet. Çinli gençlerin çalışma ve eğitim rekabetini tanımlamak için kullandığı yaygın kavram.

Nispi artı-değer. Emegün yoğunluğunu ya da üretkenliğini artırarak elde edilen artı-değer. Algoritmik yönetimin ekonomik işlevi budur.

Nongmingong (农民工). "Köylü-işçi" — kırsal hukou'lu göçmen işçi. Yaklaşık 300 milyon kişi.

Tangping (躺平). "Düz uzanmak" — yarıştan çekilme, asgari çabayla yaşama. Genç kuşağın sessiz direniş biçimi.

Xiagang (下岗). 1990'larda devlet işletmelerinden "görevden uzaklaştırılan" işçilerin statüsü. Tanıma göre 30-60 milyon kişiyi etkiledi.

Yarı-sömürgelik. Biçimsel bağımsızlığını koruyan ama ekonomik ve siyasal olarak emperyalist devletlerin denetiminde olan ülke konumu.

Yedek sanayi ordusu. Marx'ın kavramı: ücretleri baskılayan ve işçiyi disipline eden işsizler kitlesi. Hukou sistemi bunu hukukî kurumsallaştırır.

Zhuada fangxiao (抓大放小). "Büyüğü tut, küçüğü bırak" — 1990'ların devlet işletmesi özelleştirme politikası.

EK C

OKUMA LİSTESİ VE KAYNAK NOTU

Klasikler (yöntem için)

- Marx, *Kapital* I, özellikle 4. Kısım (nispi artı-değer) ve 24. Bölüm (ilkel birikim)
- Marx, *Grundrisse*, "Makineler Üzerine Fragman"
- Engels, *Anti-Dühring*, III. Kısım (devlet mülkiyeti üzerine)
- Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*
- Lenin, *Devlet ve Devrim*
- Lenin, *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı Üzerine*
- Gramsci, *Hapishane Defterleri* (hegemonya bölümleri)

Çin Devrimi ve Mao dönemi

- Mao Zedung, *Seçme Eserler* — özellikle *Çelişki Üzerine, Pratik Üzerine, Yeni Demokrasi Üzerine*
- Edgar Snow, *Çin Üzerinde Kızıl Yıldız* (birincil tanıklık; eleştirel okunmalı)
- William Hinton, *Fanshen* (bir köyde toprak reformunun ayrıntılı anlatısı)
- Han Suyin'in Çin üzerine yazıları (sempatik ama zengin gözlem)

Anti-revizyonist gelenek

- Enver Hoca, *Emperyalizm ve Devrim* (1978) — özellikle Maoizm bölümü
- Enver Hoca, *Çin Üzerine Düşünceler*
- ÇKP, *Dokuz Yorum* (1963-64) — Sovyet revizyonizmi eleştirisi; kendi sonraki pratiğiyle karşılaştırmalı okunmalı
- CIPOML belgeleri (cipoml.net) ve *Unity & Struggle* dergisi

Türkçede Çin tartışması

- **Teori ve Eylem, Sayı 65, Güz 2024 — "Çin Kapitalizmi: Nereden Nereye?"** (Türkçede konu üzerine en kapsamlı toplu çalışma; Bölüm 30'da ayrıntılı değerlendirdik. Yazıların tümü teoriveeylem.net'te açık erişimli.)
- Mustafa Yalçiner, "Çin: Emperyalist mi, Emperyalizmin İyisi mi?"
- Fuat Yücel Filizler, "Çin Kapitalist Değil mi?" (Michael Roberts polemiği)
- Fulya Alikoç, "Çin Proletaryasının Perspektifinden Çin 'Bilmecesi'"
- Yusuf Akdağ, "Çin'in 'Piyasa Sosyalizmi' Kapitalizmin Neresinde?"
- Anton Stengl, "Çin'de Milliyetçilik" (Sincan/Tibet değerlendirmesine katılmıyoruz — bkz. Bölüm 30)
- Kadir Yalçın, "Çin: Revizyonizmle Troçkizmin Tezlerine Kısa Bakış"
- Ali Yaşar, "ABD Emperyalizminin Çin Stratejisi"
- Anton Stengl, *Chinas Neuer Imperialismus* (Viyana, 2021)
- Michael Roberts, "China: A Socialist Model of Development?" (*BRIQ*, 2022) — karşı tezin en ciddi hali; Türkçesi de var

Restorasyon ve bugünkü Çin

- Maurice Meisner, *Mao's China and After* (kapsamlı tarih)
- Ching Kwan Lee, *Against the Law: Labor Protests in China's Rustbelt and Sunbelt* (xiagang ve göçmen işçi mücadeleleri üzerine saha çalışması)
- Pun Ngai, *Made in China: Women Factory Workers in a Global Workplace*
- Jenny Chan, Mark Selden, Pun Ngai, *Dying for an iPhone* (Foxconn üzerine)
- Ho-fung Hung, *The China Boom* ve *Clash of Empires*
- Au Loong-Yu, *China's Rise: Strength and Fragility*
- Minqi Li, *China and the 21st Century Crisis*

Güncel takip

- **China Labour Bulletin** (clb.org.hk) — Grev Haritası ve işçi hakları raporları
- **Made in China Journal** (madeinchinajournal.com) — açık erişimli akademik dergi, emek odaklı

- **Chuang** (chuangcn.org) — komünist perspektiften Çin çözümlemeleri
- **China Law Translate** (chinalawtranslate.com) — Çin mevzuatının birincil çevirileri; "vatandaş puanı" gibi konularda efsane ayıklamak için vazgeçilmez
- **Ulusal İstatistik Bürosu** (stats.gov.cn) — resmî veriler; İngilizce yayınları da var

Kaynak notu

Bu dosyadaki olgusal iddialar üç kategoridedir:

1. **Çin'in kendi resmî kaynakları:** "60/70/80/90" formülü, Gini katsayısı, göçmen işçi sayısı, 996 kararı, platform emeği düzenlemesi, robotik direktifleri, ÇKP'nin 1981 tarihli tarih kararı.
2. **Uluslararası kurumlar ve akademik çalışmalar:** Dünya Bankası yoksulluk verileri, IMF eşitsizlik çalışmaları, Uluslararası Robotik Federasyonu, BM İHYK.
3. **Bağımsız izleme kuruluşları ve basın:** China Labour Bulletin, Caixin, SCMP, akademik dergiler.

Tartışmalı sayılar aralık olarak verilmiştir (Büyük Atılım kıtlığı, Kültür Devrimi ölü sayısı, toprak reformu infazları, Sincan gözaltıları, kamera sayısı, milyarder sayısı). Bu aralıkların genişliği bir zayıflık değil, dürüstlüktür: **kesin bilmediğimiz şeyi kesin biliyormuş gibi yazmayız.**

EK D

TARTIŞMA KARTI: ON BİR İTİRAZ, ON BİR KISA YANIT

(Bu bölüm bağımsız olarak da dolaştırılabilir.)

1. **"Çin sosyalist, çünkü partinin adı Komünist Parti."** → 2002'den beri kapitalistler tüzük gereği bu partiye üye olabiliyor. Ulusal Halk Kongresi'nde dolar milyarderi delegeler var. Bir partinin sınıf karakteri adından değil, üye bileşiminden ve politikalarından okunur.
2. **"Üretim araçları devletin elinde."** → Kentsel istihdamın yaklaşık %80'i özel sektörde. Devlet işletmeleri de kâr esasıyla, borsada, taşeronla çalışıyor. Ayrıca: Engels, *Anti-Dühring*'de devletleştirmenin tek başına sosyalizm olmadığını açıkça yazar — devlet, "toplam ulusal sermayenin sahibi" olabilir.
3. **"800 milyon insanı yoksulluktan çıkardılar."** → Doğru ve önemli. Ama aynı dönemde 30-60 milyon devlet işçisi güvencesini kaybetti, Gini 0,30'dan 0,47'ye çıktı, kırsal sağlık kapsamı %90'lardan %10'un altına düştü. Refah arttı; **bölüşüm sınıfsal olarak yeniden düzenlendi.** Güney Kore de otoriter kapitalizmle sıçradı; sosyalist değildi.
4. **"Vatandaş puanı Batı yalanı, demek ki eleştirinin tamamı yalan."** → İlk kısım doğru: bütünlüklü bir vatandaş puanlama sistemi yok, ilgili kanun taslağı 2022'den beri kabul edilmedi. Ama gerçek gözetim aygıtı — kamera ağı, kimlik-veri entegrasyonu, sağlık kodu deneyimi, işyeri izleme — belgeli ve ciddidir. **Bir efsaneyi çürütmek, olguyu çürütmez.**
5. **"Çin ABD'ye karşı denge, onu eleştirmek emperyalizme hizmet."** → Manevra alanı açtığı doğru. Ama Çin İsrail'le ticaret yapar, Suudi Arabistan'ın en büyük müşterisidir, Myanmar cuntasıyla iş görür. **Dış politikası ilkeye göre değil sermaye çıkarına göre işler.** Ve 1970'lerde aynı argümanla Çin, Angola'da apartheid rejiminin yanında yer aldı.
6. **"Sosyalizmin ilk aşamasındalar."** → Kırk yıldır süren ve hiçbir bitiş ölçütü tanımlanmamış bir "aşama", çözümleme değil erteleme formülüdür. Ayrıca yön belli: eşitsizlik arttı, özel sermayenin payı arttı, işçi örgütlenmesi daraldı. **Bir sürecin adı hızından değil yönünden gelir.**

7. "NEP gibi geçici bir taviz." → Lenin NEP'te büyük sanayiye, bankaları ve dış ticareti devlette tuttu, bunu geçici bir geri çekilme ilan etti ve güvencesini örgütlü işçi sınıfının iktidarında gördü. Çin'de dördüncü koşul hiç var olmadı, birincisi terk edildi, ikincisi kapitalistlerin partiye alınmasıyla cevaplandı.

8. "Çin emperyalist değil, sömürgesi yok." → Lenin'in ölçütü sömürge değil, sermaye ihracıdır. Çin bugün gelişmekte olan ülkelerin en büyük resmî alacaklısıdır; 150'yi aşkın ülkede altyapı finansmanı, kendi çok taraflı bankaları, Cibuti'de üs, stratejik limanlarda işletme hakları vardır. **Beş ölçütten dördü açıkça karşılanıyor.**

9. "Devlet işçiyi koruyor — bak 2026 platform düzenlemesi." → Düzenleme gerçek ve Batı'nın çoğu ülkesinden ileri. Ama 2021'de 996 da yasaklandı ve sürdü. Bir kuralı hayata geçiren şey, onu talep eden örgütlü güçtür — **ve Çin'de bağımsız sendika yasaktır, örgütçüler tutuklanır.** Devletin işçiyi sermayenin aşırılıklarından koruması sosyalizm değil, Bismarck'tan beri bilinen bir kapitalist refleksidir.

10. "Çin ne kapitalist ne sosyalist; bir geçiş ekonomisi (Michael Roberts)." → Bu ölçüt, mülkiyetin hukuki biçimini üretim ilişkisinin içeriğinin önüne koyar. "Ortak mülkiyet" deniyor — kimlerin ortak mülkiyeti? İşçilerin devlet işletmelerinde hiçbir karar yetkisi yok. Planlama da piyasa ölçütleriyle, kârlılığı artırmak üzere yapılıyor. Ve "sermaye fazlası yok" varsayımı, 2008 sonrası emlak balonu ve aşırı kapasite sorunuyla çelişiyor.

11. "Peki alternatifin ne? Çin çöksün mü istiyorsun?" → Hayır. Çin'e yaptırım da, ABD'nin kuşatma stratejisi de savunmuyoruz; ikisinin de faturası işçiye kesiliyor. Önerdiğimiz şey bir teşhis ve ondan çıkan bir hat: **Enternasyonalizm devletler arası değil sınıflar arası bir ilişkidir.** Bizim yoldaşlarımız Çin devleti değil, Shenzhen'deki montaj işçisi ve Jasic'te sendika kurduğu için tutuklanan öğrencidir.

KÜNYE

Gerçek Çin — Bir Devrimin Yükselişi, Yenilgisi ve Bugünkü Sermaye İmparatorluğu Genç Yoldaşlara Marksist Bir Çin Dosyası

Bilgi Müşterekleri · Ağustos 2026 · Sürüm 1.0.1

Bu metin eleştirilmek üzere yazılmıştır. Olgusal hatalar, eksik çözümlemeler ve karşı tezler için: gelen eleştiriler yayımlanacak ve haklı bulunanlar metne işlenecektir.

Metin, kaynak gösterilerek serbestçe çoğaltılabilir ve dağıtılabilir.

Sürüm notu — v1.0.1: *Teori ve Eylem*, Sayı 65 (Güz 2024), "Çin Kapitalizmi: Nereden Nereye?" dosyası incelenerek metne işlendi. Yeni Bölüm 30 eklendi; Bölüm 14, 17, 22, 27 ve 29 genişletildi; EK C ve EK D güncellendi.

Künye

Bilgi Müşterekleri

Gerçek Çin — Bir Devrimin Yükselişi, Yenilgisi ve Bugünkü Sermaye İmparatorluğu

Genç Yoldaşlara Marksist Bir Çin Dosyası · Sürüm 1.0.1 · Ağustos 2026

Lisans: CC BY-SA 4.0. Kaynak göstererek ve aynı lisansla paylaşmak koşuluyla çoğaltabilir, dağıtabilir, uyarlayabilirsiniz.

Bu bir canlı belgedir; eleştiriyle büyür. Bir veri hatalıysa, bir kaynak yanlış aktarıldıysa ya da bir çıkarım zorlamaysa — yazın. Gelen eleştiriler yayımlanacak, haklı bulunanlar metne işlenecektir. Düzeltmeler sürüm notlarında açıkça belirtilir; sessizce değiştirmeyiz.

Sürüm notu. 1.0.1 (Ağustos 2026) — *Teori ve Eylem*, Sayı 65 (Güz 2024), "Çin Kapitalizmi: Nereden Nereye?" dosyası incelenerek metne işlendi; Bölüm 30 eklendi. 1.0.0 — İlk sürüm.

Çünkü bu dosyanın anlattığı bütün felaketlerin ortak paydası tek bir şeydi: eleştirinin bastırılması. Kendi metnimizle aynı hataya düşmeyelim.